

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

FORVM

Acta Juridica et Politica

VII. évfolyam
2. szám

SZEGED
2017

Redigunt

ATTILA BADÓ, MÁRTA DEZSŐ, ZSUZSANNA FEJES, KLÁRA GELLÉN,
ATTILA HARMATHY, MÁRIA HOMOKI-NAGY,
ÉVA JAKAB, JÓZSEF LICHTENSTEIN, LÁSZLÓ NÁNÁSI,
ARNDT SINN, ZSOLT SZOMORA, GERHARD THÜR

Redigit

MÁRIA HOMOKI-NAGY

Nota

FORVM Szeged

Szerkesztőbizottság:

BADÓ ATTILA, DEZSŐ MÁRTA, FEJES ZSUZSANNA, GELLÉN KLÁRA,
HARMATHY ATTILA, HOMOKI-NAGY MÁRIA,
JAKAB ÉVA, LICHTENSTEIN JÓZSEF, NÁNÁSI LÁSZLÓ,
SINN ARNDT, SZOMORA ZSOLT, THÜR GERHARD

Főszerkesztő

HOMOKI-NAGY MÁRIA

Műszaki szerkesztő

MARVANEK JUDIT

Kiadja

BALOGH ELEMÉR

dékán

Kiadványunk rövidítése

FORVM Szeged

ISSN 0324-6523 Acta Universitatis Szegediensis
ISSN 2063-2525 FORVM Acta Juridica et Politica

TARTALOMJEGYZÉK

GÁCSI ANETT ERZSÉBET Büntetőtárgyalás tartása zártcélú távközlő hálózat útján.....	5
RICHÁRD GYÉMÁNT Demographic Characteristics of Ethnic Hungarians beyond the Border in 2011.....	25
JÓZSEF HAJDÚ Framework of the remuneration for work in Hungary.....	47
STIPTA ISTVÁN Kísérlet a jogtörténeti szlavisztika hazai meghonosítására: Murarik Antal.....	69
VARGA NORBERT Árdrágító visszaélések a Szegedi Ítéltábla gyakorlatában az 1920. évi XV. tc. alapján.....	83
ZABOROVSKY VIKTOR – BULETSA SIBILLA Az egyenlőség elvének megvalósítási problémái az ügyvéd és a bíróság között fennálló kapcsolatban az Emberi Jogok Európai Bíróságának bíráldozási gyakorlatában.....	95

GÁCSI ANETT ERZSÉBET*

Büntetőtárgyalás tartása zártcélú távközlő hálózat útján**

I. Bevezetés

A tudomány által *vegyes rendszerűnek* minősített *büntetőeljárások* bírósági szakaszában főszabály szerint érvényesülnek az általános processzuális alapelvek, azaz a nyilvánosság, a közvetlenség és a szóbeliség elve.

A technika fejlődésével lehetőség van azonban a magyar büntetőeljárásokban (is) tárgyalást zártcélú távközlő hálózat útján tartani. *Saját fogalom-meghatározásom* alapján ez a módszer az igazságszolgáltatási hálózaton belül a tanú vagy kivételes esetben a terhelt speciális audiovizuális eszközzel történő kihallgatását jelenti, úgy hogy a tárgyalás két biztosított végponton (a tárgyalóterem és a kihallgatott tartózkodási helye között) egyidejűleg folyik. A módszernek fontos eleme, hogy a tanút vagy a terheltet a tárgyalás helyszínétől elkülönített helyiségben, képet és hangot egyidejűleg rögzíteni képes technikai eszköz alkalmazásával hallgatják ki. Ez a módszer a büntetőeljárásokban valójában olyan költség- és időkímélő megoldás lehet, amely egyes tárgyalási garanciák megtartása mellett egyaránt szolgálhatja a terhelt és tanú védelmét, kíméletét.

Felmerül azonban a kérdés, hogy az új technika (a gép) büntetőeljárásokba való bevezetésével egyfelől maradéktalanul érvényesülnek-e a klasszikus processzuális alapelvek, másfelől pedig a tisztességes eljáráshoz való jog oldaláról megközelítve sérül-e a fegyverek egyenlőségének elve a zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalások során.

A tanulmányban – nemzetközi kitekintéssel – ezekre a kérdésekre keresem a választ. Mindemellett azt is bemutatom, hogy a magyar büntetőeljárásokban – az egzakt jogszabályi rendelkezés mellett – hogyan alkalmazzák (alkalmazzák-e egyáltalán) a zártcélú távközlő hálózat útján való tárgyalást; továbbá azt, hogy az új büntetőeljárás törvény 2018. július 1-jén történő hatályba lépésével a jogintézmény milyen strukturális változását fogja hozni.

* adjunktus, Szegedi Tudományegyetem

** Az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-17-14kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült”. Jelen tanulmány a Szegedi Akadémiai Bizottság szervezésében a tudományünnepi programsorozat részeként 2017. november 10-én *Ember és gép. A büntetőjogi felelősség anyagi, eljárásjogi és végrehajtási keretrendszere a digitális világban* című workshop-on megtartott előadás szerkesztett változata.

II. Rendszertani elhelyezés és terminológiai kérdések

1. A jogintézmény rendszertani elhelyezése

A vegyes rendszer megszületése óta talán egyetlen alapelv sem változott jelentésében annyira, mint a *nyilvánosság elve*.¹ Noha még ma is igaz tétel az, hogy a nyilvánosságot egyfelől (szűkebb értelemben) az ún. ügyfélnyilvánosság, másfelől (tágabb értelemben) az ún. népnilvánosság (más megfogalmazásban: tárgyalótermi nyilvánosság) oldaláról lehet vizsgálni,² ugyanakkor kijelenthető, hogy a hagyományos tárgyalási nyilvánosság fogalma és jelentéstartalma átalakult, ugyanis maga a nyilvánosság is mást jelent, mint a XIX. század végén (az első írott magyar büntető eljárásjogi kódex megalkotásának idején). Ehhez szorosan kapcsolódnak az utóbbi évtizedek „fejleményei”, közülük is különösen az, hogy „a nyilvánosság a tárgyalótermet közvetlen fizikai veszélyek potenciális színterévé változtatta a jelenlévők (elsősorban: tanú, bizonyos esetekben a terhelt) számára”.³

A szervezett bűnözés térhódításával a leginkább veszélyeztetett kategória a tanúk (együttműködő elkövetők) személye lett. *In abstracto* igaz az, hogy nem közömbös, hogy a tanú milyen társadalmi és jogi környezetben teszi meg vallomását, mennyire működik és működhet közre aktívan az eljárásban, az igazság kiderítésében; a szervezett bűnözési formák megjelenésével fokozottabban jelentkezett ez az igény.⁴ A *tanúvédelem* kapcsán hazánkban a 2000-es évek elejétől kezdve merült fel az a gondolat, hogy a jogi keretek megteremtése nem elegendő,⁵ szükség van a jogszabályok végrehajtásához a megfelelő logisztikai háttérre, infrastruktúra és – mindenekelőtt – a humán erőforrások, a tanúvédelmi eszközök megteremtésére.⁶ E *tanúvédelmi (jogi) eszközök egyik sajátos esetének tekinthető* a magyar büntetőeljárásokban 2003. július 1-jétől létező zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalás is [a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény, a továbbiakban: Be. 244/A-D. §].⁷

A zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalás tehát a fentiek alapján a *nyilvánosság elvével összefüggésben* (ún. ügyfélnyilvánosság kérdése) értelmezendő, azt a *tanúvédelem egyik eszközeként* lehet rendszertanilag elhelyezni. Utóbbi azonban egy sor problémát felvethet a büntetőeljárások során, amelyek a zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalások során is felmerülhetnek. A tanúvédelem során ugyanis ellentét feszül (1) a tanúzási kötelezettség és a tanúnak a biztonsága szavatolására irányuló igénye kö-

¹ ERDEI ÁRPÁD: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 226. p.

² HERKE CSONGOR – FENYVESI CSABA – TREMMEL FLÓRIÁN: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012. 69. p.

³ ERDEI 2011, 226–227. pp.

⁴ Vö. VARGA ZOLTÁN: *A tanúvédelem*. Magyar Jog 2001/5. 268. p.

⁵ A jogi kereteket Magyarországon az 1990-es évek elején kezdték kiépíteni.

⁶ KERTÉSZ IMRE: *A még különösebben védett tanú*. Belügyi Szemle 2001/11. 32. p.; BÓCZ ENDRE: *A tanúvédelem egyes jogértelmezési és egyéb gyakorlati kérdései a magyar büntető igazságszolgáltatásban*. In: Róth Erika (szerk.): *A tanúvédelem útjai Európában*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002. 65. p.

⁷ Érdekesként kiemelést érdemel, hogy 2016. február 23. óta [3/2016. (II. 22.) IM rendelet] a polgári eljárásokban is van lehetőség tárgyalás, valamint a személyes meghallgatás zártcélú távközlő hálózat útján történő megtartására.

zött; (2) ütköz(het)nek a tanú és a terhelt jogai (pl. ún. konfrontációhoz való jog); (3) továbbá összeütközési pont lehet az alapelvek (pl. általános processzuális alapelvek) feltétlen betartására irányuló igény és a tanú védelme között.⁸ Ezen összeütközési pontok mind az angolszász-, mind a kontinentális típusú tárgyalási rendszerekben megjelennek. Különbség mutatható ki azonban a két modell között abban, hogy az *angolszász rendszer* sokáig idegenkedett a büntetőeljárás belüli tanúvédelmi rendszertől, továbbá az anonim tanú intézményétől is. Ennek oka abban keresendő, hogy az általános processzuális alapelvek sérelmét látták ezekben a jogintézményekben: „hogyan is lehetne figyelembe venni olyan tanú vallomását, akit a védelem nem lát, nem hall, közvetlenül nem kérdezhet és reakcióit nem vizsgálhatja”.⁹ Ebből következik az, hogy e rendszerben a szűkebb értelemben vett büntetőeljárás kívüli tanúvédelmi eszközöket részesítették előnyben, a zártcélú távközlő hálózat (ún. videokonferencia – lásd II.2. pont) használata kezdetben ilyennek minősült. Ezzel szemben a *kontinentális modell* bátrabban használta a büntetőeljárás belüli tanúvédelmi eszközöket:¹⁰ a zártcélú távközlő hálózat útján foganatosított kihallgatásokat a büntetőeljárás belüli tanúvédelmi eszköznek tekintették (noha az sem hallgatható el, hogy időben jóval később terjedt el a kontinentális modellben ez a technikai megoldás, mint az angolszász modellben, azon belül is az USA büntetőeljárásában jelent meg a legkorábban).

Az *angolszász rendszer megoldásai* kapcsán kiemelendő, hogy az USA-ban az 1970-es évektől jelent meg a büntetőeljárásokban az optikai vagy audiovizuális eszközök révén való kihallgatás, azt elsősorban a (magyar terminológia szerinti) nemi erkölcs elleni bűncselekmények sértettjeinek a kihallgatása során alkalmazták.¹¹ Alkalmazása a legtöbb tagállamban a terhelt előzetes jóváhagyásához kötött. Sajátos változata alakult ki Kaliforniában az ún. RVP (azaz remote video proceedings) forma keretében videokonferenciás tárgyalásokat hoztak létre közlekedési bűncselekmények esetén. A szabályozás alapján azoknak, akiknek 15 mérföldnél többet kellene utazniuk a tárgyalás helyszínére az adott városban külön tárgyaló teremben is megtehetik a vallomásukat. A külön tárgyalóteremben a bíróság egy külön alkalmazottja mindig jelen van.¹² Költséghatékonyság szempontjából is eredményesen működik az USA-n kívül *Kanadában* a jogintézmény: hozzátéve, hogy 1/4-be kerül mint rendes tárgyalótermi kihallgatást tartani, és a sokszor 4 órás utazás helyett kb. 15 perces utat igényel az eljárás alanyaitól.¹³ Az *Egyesült Királyságban* az ún. veszélyeztetett tanúk kapcsán építették ki a rendszert (már a rendőrségen is megtalálható ez a megoldás). Itt a jogintézmény egyik kiválósága a

⁸ KERTÉSZ 2001, 40. p.

⁹ SZABÓ KRISZTIÁN: *Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban*. HVG ORAC, Budapest, 2012. 38. p.

¹⁰ Ékes példája ennek a német büntetőeljárás, ahol arra is lehetőség van, hogy a főtárgyaláson a veszélyeztetett helyzetben lévő tanú helyett ún. közvetett tanú tegyen vallomást, aki legtöbbször a tanú korábbi kihallgatását végző tisztségviselő. Meg kell azonban jegyezni, hogy ilyen esetekben a közvetlenség elvének olyan mérvű csorbulása következik be, hogy önmagában a közvetett tanúk vallomása nem szolgálhat a bűnösség megállapításának alapjául, azt más bizonyítékoknak is feltétlenül alá kell támasztaniuk. Vö. SZABÓ 2012, 40. p.

¹¹ DEMLEITNER, V. NORA: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other option?* American Journal of Comparative Law Supplement, vol. 46. 1998. 641–642. pp.

¹² ANTAL DÁNIEL: *Videokonferencia a magyar büntetőeljárásban*. Magyar Jog 2014/11. 656. p.

¹³ Vö. ANTAL 2014, 656. p.

gyorsaságban rejlik. Van arra lehetőség ugyanis, hogy a vádemelést követő 2-3 órán belül sor kerüljön az első kihallgatásokra.¹⁴

A *kontinentális modellben* hatékonyan működik a jogintézmény *Franciaországban*, ahol lehetőség van a büntetőeljárásban audio-, vagy audiovizuális eszközök igénybevétele a tanúkihallgatások foganatosításakor. Ennek egyrészt tanúvédelmi funkciója van, másfelől a külföldön tartózkodó tanúk közvetlen vallomástételét is lehetővé teszi.¹⁵ Szintén kiválóan működik a jogintézmény *Németországban*, ahol 1998 óta van lehetőség audiovizuális segédeszközök alkalmazására: az StPO 247a. §-a szabályozza a magyar zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatáshoz hasonló jogintézményt (azaz a bírósági szakban alkalmazható az általános processzuális alapelvek tiszteletben tartása mellett) *szimultán kihallgatás* néven.¹⁶ A jogintézményt elsősorban a tizennégy éven aluli sértettek vonatkozásában szerették volna alkalmazni,¹⁷ azonban egyéb olyan esetben is alkalmazható, amikor a tanú „jólétét” olyan súlyos hátránnyal fenyegető veszély érné, amelyet másképp nem lehet elhárítani. Azaz ezen egyéb esetekben csak szubszidiárius jelleggel alkalmazható.¹⁸ A videótechnika közvetítőeszközként való használatának a német büntetőeljárási jogban két típusa lehetséges. Az egyik az ún. egyirányú rendszer (*Ein-Weg Übertragung*), amikor a tárgyalóteremben jelenlévő személyek közvetlen bepillantást nyerhetnek a kihallgatásba, de a tanú mindezt nem észleli. Ezt a megoldást a magyar jog e formában nem ismeri. A másik a valódi videokonferencia kapcsolat, azaz a kétirányú rendszer (*Zwei-Weg Übertragung*), amikor a tárgyalóteremben ülő személyek és a tanú is észleli, kapcsolatot tud teremteni egymással.¹⁹ (A német büntetőeljárásban tolmács esetén inkább a szimultán tolmácsolást alkalmazzák.) Kiválóan működik továbbá a jogintézmény a *Balti országokban*, *Finnországban*,²⁰ *Spanyolországban és Lengyelországban*.²¹ Hazánkkal szomszédos országok közül *Szlovéniában* valamennyi bíróságon és büntetés-végrehajtási intézetben kiépítették a rendszert. (ISDN telefonvonalon keresztül történik a kép és hang továbbítása. 507 alkalommal alkalmazták ezidáig.) A szlovén büntetőeljárási törvény 2011 óta a büntetőeljárás különböző szakaszaiban (tárgyalás előkészítése, tárgyalási szak, fellebbezési szak, végrehajtási szak) biztosítja ezt a lehetőséget. Alanyai elsősorban a tanú és a terhelt,²² lehetőség

¹⁴ VÖ. KÁDÁR HUNOR: *Tanú- és sértettvédelem a magyar és román büntetőeljárásban az emberi jogok tükrében*. PhD Értekezés. Pécs, 2016. 192. p.; BROSSÚRA: *A videokonferencia mint az európai igazságszolgáltatás része*. Belgium, 2009. (A továbbiakban: Brossúra 2009) 24–25. pp.

¹⁵ FYFE, NICHOLAS – SHEPTYCKI, JAMES: *Facilitating witness co-operation in organised crime cases: an international review*. Home Office Online Report 27/2005. 7. p.

¹⁶ BOHLANDER, MICHAEL: *Principles of German Criminal Procedure*. Hart Publishing, Oxford – Portland – Oregon, 2012. 28–30., 34–35. pp.; ÁBRAHÁM MÁRTA: *A német tanúvédelmi törvény, különös tekintettel a videokonferencia alkalmazására a büntetőeljárásban*. Jogtudományi Közlöny 2001/7–8. 321. p.;

¹⁷ SZABÓ 2012.

¹⁸ HERKE CSONGOR: *A tanúvédelem külföldi modelljei*. In: Mészáros Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*. PTE ÁJK, Pécs, 2009. 93. p.

¹⁹ ÁBRAHÁM 2001, 321–322. pp.; Brossúra 2009. 24. p.

²⁰ Itt külön rendszert építettek ki a tárgyalótermi meghallgatásokhoz és külön rendszert az ún. előzetes meghallgatásokhoz. (Előrebocsátom ezt figyelembe vette az OBH 2014-ben hazánkban). A finn büntetőeljárásokban kiválóan működik a mobil videomeghallgatás, azaz pl. kórházakban, menekültközpontokban egy laptop segítségével is tudják foganatosítani. Brossúra 2009. 24. p.

²¹ Brossúra 2009. 26. p.

²² Szlovén Be. 244.a. pontja alapján

van azonban a szakértők videokonferencia útján való meghallgatására. *Ausztriában* centralizált videokonferencia-foglalási rendszer működik: az ilyen berendezéssel felszerelt tárgyalótermeket valamennyi bíróság előre lefoglalhatja.²³

Sajátos megoldást követ az *Emberi Jogok Európai Bírósága* (a továbbiakban EJEB), amikor az zártcélú távközlő hálózatok (ún. videokonferencia tárgyalások/kihallgatások) kérdéskörével foglalkozik: azt az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: EJE) 6. cikk 3. bekezdés d) pontja kapcsán, azaz a *szűkebb értelemben vett fegyverek egyenlősége elv körében értelmezi*.²⁴ A szűkebb értelemben vett fegyverek egyenlősége elv három egymással összefüggő elemét különbözteti meg az EJEB: (1) a terhelt jogosult arra, hogy a terhelt tanúhoz kérdést intézzon vagy intézhessen; (2) a terhelt jogosult arra, hogy mentő tanúk jelenlétét és kikérdezését kikényszeríthesse; (3) a terheltet a vádlóval egyenlő jogok illetik meg a tanúk megjelenésének kikényszerítése és kikérdezése vonatkozásában.²⁵ Ezen elemekkel összefüggésben a jogintézmény kifejezetten a *kiskorú tanú vallomásának felhasználhatósága*, valamint az *anonim tanúvallomások felhasználhatóságának* problematikájával kapcsolatosan jelenik meg.²⁶

Összegzően: álláspontom az, hogy a zártcélú távközlő hálózat útján foganatosított kihallgatás tágabb értelemben vett tanúvédelmi eszköznek minősül a nemzetközi és a jelenlegi hazai szabályozás és értelmezés alapján. Ezzel kapcsolatban *követelmény* a tisztességes eljáráshoz való jog és annak implicite részelemeként elismert fegyverek egyenlősége elv maradéktalan tiszteletben tartása. Követelmény tehát az, hogy a tanúvédelmi eszközök alkalmazásakor (így a tanulmány tárgyát képező eszköznél is) mindig szem előtt kell tartani azt a kívánalmat, hogy a védelem garanciális jogai, különös tekintettel a kontradiktórius tárgyalásra és a nyilvánosság, közvetlenség, szóbeliség elvére csak a legszükségesebb mértékben sérüljenek, és bizonyos tanúvédelmi eszközök alkalmazására ne pusztán az eljáró hatóságok bizonyításhelyzetének megkönnyítése céljából kerüljön sor.²⁷

2. Fogalomhasználat

Ami *terminológiát* illeti a *zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalás* kifejezés a magyar terminológia sajátja. (A nemzetközi szakirodalom általában *videokonferencia kihallgatásnak* vagy *-tárgyalásnak* nevesíti a jogintézményt.²⁸)

²³ Brossúra 2009. 23. p.

²⁴ A témához lásd: GÁCSI ANETT ERZSÉBET: *A fegyverek egyenlőségének elve az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában*. Belügyi Szemle 2017/9. 5–23. pp.

²⁵ A Bizottság 1984. október 11-én elfogadott jelentéséhez fűzött különvélemény az Unterpertinger v. Austria ügyben (Application no. 9120/80), Judgment of 11 October 1984. B-93.

²⁶ Jelen tanulmány kereteit szétfeszítené a jelezett kérdéskör részletes bemutatása, részleteiben lásd: GÁCSI 2017, 14–16. pp.

²⁷ TÓTH MIHÁLY: *Adalékok az új büntetőeljárási törvényünk mozgalmas gyermek éveihöz (Tanúvédelem és iratismertetési jog a módosítások sodrában)*. In: Holé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara (szerk.): *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak*. ELTE ÁJK, Budapest, 2009. 424. p.; SZABÓ 2012, 49. p.

²⁸ Így például az USA szövetségi büntetőeljárási szabálya (Federal Rules of Criminal Procedure) Rule 5 (f) a „video teleconference” kifejezést; a szlovén Be. a „videokonferencia tárgyalás” kifejezést használja. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13. számú ajánlása (a tanúk megfélemlítése és a védelemhez

A jelenlegi *magyar fogalom* álláspontom szerint *pontatlan*. Egyfelől megtévesztő az elnevezés, ugyanis valójában nem zártcélú, hanem *zártláncú hálózatról* van szó, amelynek lényege, hogy a két terem közötti összeköttetést egy igazságszolgáltatási hálózat segítségével biztosítják, és a létrejött „adás” csak a két végpont között „fogható”, másutt nem.²⁹ A jogalkotó annak ellenére nem fogadta meg a ’zártláncú’ terminológiát, hogy az 1990-es években a hazai tudományos munkákban, mint tanúvédelmi eszköz egyik sajátos esetét ilyen névvel szorgalmazták beiktatni az eljárási szabályok közé a kutatók.³⁰ (Zárójelenesen megjegyzem a magyar bírói gyakorlatban találtam példát arra, hogy a ’zártcélú’ kifejezés helyett a ’zártláncú’ kifejezést használták az ítélet indokolásában.³¹) Másfelől hibás az elnevezés, hiszen valójában *nem a tárgyalást tartja meg a bíróság zártcélú távközlő hálózat útján, hanem „csupán” a bizonyítási eljárás egy mozzanatát*: a tanú vagy kivételes esetben a terhelt kihallgatását. A Be. jelenlegi szabályai szerint a többi bizonyítási cselekményt pl. szakértő meghallgatása ilyen formában elvégezni nem lehet, illetve más tárgyalási szakaszt sem lehet így megtartani pl. tárgyalás megnyitását, megkezdését, vagy éppen perbeszédet sem tarthatók meg ilyen formában.³² Mindezek alapján álláspontom az, hogy a helyes terminológia *eljárási cselekmény (kihallgatás) elvégzése zártláncú távközlési hálózat útján* lenne. Tanulmányom további részében azonban a Be. szerinti megfogalmazást használom az egységesség kedvéért.

Az új magyar büntetőeljárási törvény (a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény, a továbbiakban: új Be.) szakít az elnevezéssel: *telekommunikációs eszköz használata* névvel szabályozza újra a jogintézményt. Előrebocsátva: a jogintézményt teljesen új alapokra helyezte a jogalkotó, így indokoltnak tartom az elnevezés módosítását (részleteiben: lásd IV. pont).

III. Zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalás a magyar büntetőeljárásban

1. Alapvetések

Noha már az 1990-es években felmerült a gondolat, hogy az előzetes letartóztatási meghallgatásokat zártcélú távközlő hálózat útján foganatosítsák,³³ végül a magyar büntetőel-

való jogról); valamint az *európai e-igazságszolgáltatás program* keretében kibocsátott dokumentumok [így az első európai e-igazságügyi cselekvési terv (2009–2013), továbbá a második európai e-igazságügyi cselekvési terv (2014–2018)] is videokonferenciának vagy video-telekonferenciának nevezi. Utóbbi (európai e-igazságszolgáltatás) elemzése szétfeszítené jelen tanulmány kereteit, azonban vívmányaira utalásszerűen kitérek munkámban. Hasonlóan („video-link testimony”) nevesíti a Nemzetközi Büntetőbíróság gyakorlata is. Lásd: ROHAN, COLLEEN M.: *Rules Governing the Presentation of Testimonial Evidence*. In: Khan, Karim A. A. – Buisman, Caroline – Gosnell, Christopher: *Principles of Evidence in International Criminal Justice*. Oxford University Press, New York, 2010. 533–534. pp.

²⁹ Vö. HERKE CSONGOR: *Technikai eszközök alkalmazása a büntetőeljárásban*. Kriminológiai Közlemények 68. 2010. 190. p.; ANTAL 2014, 656. p.

³⁰ KERTÉSZ IMRE: *A tanú védelemre szorul*. Magyar Jog 1993/4. 196. p.; KERTÉSZ 2001, 31. p.

³¹ Lásd: Fővárosi Törvényszék 4.B.560/2015/12. sz. (forrás: www.birosag.hu)

³² ANTAL 2014, 656. p.

³³ Lásd: KERTÉSZ IMRE – BÓCZ ENDRE: *A letartóztatási meghallgatás zártcélú televíziós rendszer segítségével*. Rendészeti Szemle 1991/9. 9–16. pp.

járásokban – a 2002. évi I. törvény alapján – 2003. július 1-jétől van lehetőség az ilyen típusú kihallgatásokra.

Lényegét tekintve (pontos fogalmát lásd: jelen tanulmány I. pontjában) a bírósági tárgyalás lebonyolítására³⁴ egy zártláncú, az igazságszolgáltatási igények kielégítését szolgáló, az összeköttetés közvetlenségét a mozgóképet és a hangot egyidejűleg továbbító rendszer (kamera és mikrofon) felhasználásával kerül sor. Az így megtartott kihallgatáson a kihallgatandó személyek fizikailag nincsenek jelen a tárgyalóteremben, hanem más helyszínen (a bíróság másik helyiségében, illetőleg az eredeti elképzelés szerint egy másik helységben lévő bíróság, rendőrség vagy büntetés-végrehajtási intézet épületében) vannak, és a bírósággal az összeköttetést az audiovizuális rendszer biztosítja.³⁵

Ami a jogintézmény *jogforrásait* illeti az alapvető szabályokat (1) a büntetőeljárás törvény (Be. 244/A-D. §) és (2) a 22/2003. (VI. 25.) IM rendelet (a tárgyalás zártcélú távközlő hálózat útján történő megtartásáról), az ún. Végrehajtási Rendelet tartalmazza. Közöttük számos ponton eltérés van – a tanulmányban a későbbiekben erre kitérek – amely a jogalkalmazó számára bizonytalanságot eredményezhet. Szintén tartalmaz a zártcélú távközlő hálózat útján fogatosított kihallgatásokra (elsősorban végrehajtási és technikai jellegű) szabályokat (3) az OIT 1/2006. szabályzata (eljárási cselekmények kép- és hangfelvételére, továbbítására, valamint kezelésére szolgáló rendszer igénybevétele és használatának szabályairól, a továbbiakban: Szabályzat). Továbbá a határon átnyúló bűnözések miatt (4) a 2012. évi CLXXX. törvény (az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről) is tartalmazza a zártcélú távközlő hálózatot, mint kihallgatási módszert. Utóbbi jogszabály követi a Be. rendelkezéseit, előrevetítve azt, hogy a kihallgatandó alanyok körét a szakértővel kibővíti.

2. Elrendelése, alanyai

A zártcélú távközlő hálózat útján fogatosított kihallgatást a tanácselnöke hivatalból vagy indítványra indokolt végzéssel *rendelheti* el. Az indítványozók között nevesíti a Be. az ügyészt, a vádlottat, a védőt, a tanút, a tanú érdekében eljáró ügyvédet, valamint a kiskorú tanú gondozóját vagy törvényes képviselőjét [Be. 244/A. § (1) bek.]. Felmerül a kérdés, hogy vajon a magánvádló és pótmagánvádló jogosult-e indítványozni a zártcélú távközlő hálózat útján fogatosított kihallgatást? Ők mint speciális vádképviselők a jogok gyakorlását tekintve az ügyésszel egytekintet alá esnek-e? Álláspontom szerint a magánvádló, pótmagánvádló nem indítványozhatja az ilyen típusú kihallgatást. Csak akkor lennének rá jogosultak, ha külön nevesítené őket a Be. az indítványozók között vagy akkor, ha a Be. vádlóról mint gyűjtő kategóriáról rendelkezne e körben. Visszatérve az indokolt elrendelő határozatra: a végzés ellen nincs helye külön jogorvoslatnak, azt csak az ügydöntő határozat elleni fellebbezésben lehet sérelmezni. E ponton kiemelés érdemel, hogy a törvény – közel 15 éve – helytelenül fogalmaz a jogorvoslati jog biztosítása kapcsán amikor azt deklarálja, hogy „az ügydöntő határozatban lehet azt sé-

³⁴ Kivételesen a nyomozási bíró eljárása során is van rá lehetőség [Be. 207. § (5) bek.] Ezt a 22/2003. (VI. 25.) IM rendelet 1. §-a is megerősíti.

³⁵ 2012. évi I. törvény 146. §-hoz fűzött indokolás

relmezni”.³⁶ A végzést a tárgyalási határnap előtt 5 nappal a kezdeményezésre jogosultakkal, valamint ha a kihallgatandó személy fogva van: a fogvatartó büntetés-végrehajtási intézettel haladéktalanul közölni kell [244/A. § (3)-(4) bek.].

Elrendelésének eseteit tekintve taxatív felsorolást ad a Be. 244/A. § (2) bekezdése. Így zártcélú távközlő hálózat útján lehet fogyanatosítani a kihallgatást egyfelől a *tizenegyedik életévét be nem töltött tanú esetén*. Ez az elrendelési esetkör mind a nemzetközi mintáknak (beleértve a görög alá vett országok szabályozási modelljeit, valamint az EJEB esetjogát is), mind az európai e-igazságszolgáltatási modellnek az egyik sarokpontja. Célja elsősorban a gyermektanúk büntetőeljárás okozta hátrányainak enyhítése, a nyilvános tárgyalás káros hatásainak elkerülése, a másodlagos viktimizáció elkerülése.³⁷ Másodszorban elrendelési ok lehet az, ha a sértett sérelmére *meghatározott típusú bűncselekményt* (Btk. XV. fejezet; XIX. fejezet; XX. fejezet vagy más személy elleni erőszakos bűncselekmény) *követtek el*. Ezekben az esetekben a sértett kímélete, a terhelttel való (újra)találkozás elkerülése indokolhatja a speciális kihallgatás alkalmazását. Harmadik elrendelési ok lehet *annak a tanúnak* az ilyen kihallgatása, *akinek a tárgyaláson való megjelenése egészségi állapotára vagy más körülményre tekintettel aránytalan nehézséggel járna*. E ponton két megjegyzést szükséges tenni. Egyfelől indokolatlannak tartom csak a tanúra leszűkíteni ezt az elrendelési esetkört, ugyanis akár együttműködő elkövető, akár a terhelt vonatkozásában fennállhat olyan helyzet, hogy egészségügyi állapota vagy más körülmény miatt nem tud a tárgyaláson megjelenni. (A szűkítés annak fényében sem érthető, hogy maga a Be. is deklarálja, hogy a tanú mellett a terhelt is kihallgatható zártcélú távközlő hálózat útján.) Másfelől ez az elrendelési ok jelenleg holt okként funkcionál. A Be. ugyanis a kihallgatás helyeként jelenleg két helyszínt jelöl meg: a kihallgatást biztosító bíróságot,³⁸ illetve a fogvatartást végrehajtó intézetet.³⁹ Nem nevesít „egyéb” – tehát más alkalmas helyiség – kategóriát. Ezt azonban indokoltá tenné a jelzett harmadik elrendelési ok [pl. kórházban, hospice házban (egészségügyi intézményben) vagy saját otthonában való kihallgatás].⁴⁰ Negyedik elrendelési esetkör, *annak a tanúnak* vagy *vádolttnak* a zártcélú távközlő hálózat útján való kihallgatása, *aki külön jogszabályban meghatározott tanúvédelmi programban vesz részt*,⁴¹ vagy *a védelme egyébként ezt indokoltá teszi* (pl. különösen védett tanú nyomozási bíró általi kihallgatása).⁴² Ennél az esetkörnél – főként a Védelmi Programban való részvételnél (pl. az ország másik részére, vagy más országba költöztetett tanúnál, terheltnél) – a zártcélú

³⁶ Vö. ANTAL 2014, 653. p.

³⁷ Vö. Miskolci Törvényszék B.134/2009/40. sz.; Budapest Környéki Törvényszék B.78/2012/43. sz. (forrás: www.birosag.hu)

³⁸ Ezen a végrehajtási rendelet pontosít: kihallgatást elrendelő vagy a közvetítéshez szükséges eszközökkel és berendezéssel rendelkező bíróság által biztosított külön helyiség. [Végrehajtási rendelet 3. § (1) bek.]

³⁹ Innen csak az adott büntetés-végrehajtási intézetben fogva lévő tanú vagy terhelt kihallgatása közvetíthető [Végrehajtási Rendelet 3. § (1) bek.].

⁴⁰ ANTAL 2014, 653. p.

⁴¹ Ilyenkor a hálózat működését biztosító személyzetet a Tanúvédelmi Szolgálat útján kell biztosítani. Végrehajtási Rendelet 5. § (3) bek.

⁴² A joggyakorlatból példa: a tanú kihallgatása Bács-Kiskun Megyei Bíróság 2.B.268/2005/505. számú ügyében (bűnszervezet tagjaként emberölés előkészülete és fegyvercsempészet bűncselekménye miatt), ahol az ítéletben a bíróság a következőképpen indokolta a jogintézmény alkalmazásának szükségességét: „jelen esetben a zárt célú távközlő hálózat útján történő kihallgatás a dekonspiráció elkerülésére alkalmas, törvényes módszer volt, ezért a bíróság ezt alkalmazta”.

távközlő hálózat útján foganatosított kihallgatás idő- és költséghatékonysági szempontokat is szolgálhat. Ötödik elrendelési ok annak a *fogva lévő vádlottnak vagy tanúnak* a kihallgatása, *akinek a tárgyaláson való megjelenése a közbiztonság veszélyeztetésével járna*.⁴³ Ez a joggyakorlatban azt jelenti, hogyha fokozottan fennállna a kihallgatandó személy szökésének veszélye a tárgyalás helyszínére való szállítása esetén. Ezzel az esetkörrel kapcsolatban kiemelés érdemel, hogy az Országos Bírósági Hivatal (a továbbiakban: OBH) 2014 év folyamán a Fővárosi Törvényszékkel, a Belügyminisztériummal és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával együttműködve a Be.-ben meglévő zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalás mintájára *párhuzamosan* kidolgozott egy informatikai megoldást a büntetőeljárás során fogva lévő terheltek költséghatékony, gyors és egyszerű meghallgatására. A lényege az, hogy a bírósági tárgyalóterem és a büntetés-végrehajtási intézet között kiépített közvetlen videókapcsolaton keresztül hallgatja meg a bíróság a fogvatartottat (tipikusan az előzetes letartóztatás meghosszabbítása tárgyában való meghallgatást jelenti ez). A „rég-új” rendszer kidolgozásának alapja az volt, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet alapfeladatai közül a legnagyobb biztonsági kockázatot az előállítások, szállítások jelentik. A büntetés-végrehajtási intézetek évente összesen 50.000 előállítást hajtanak végre, ezek részbeni kiváltására lehet alkalmazni a jövőben a távmeghallgató rendszert. Jelenleg két intézetben van rá lehetőség: Budapesti Fegyház és Börtönben, valamint a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet Venyige utcai épületében. (A Szegedi Fegyház és Börtön objektumaiban 2017. novemberi megkeresésemre azt a választ kaptam, hogy jelenleg nincs még kiépítve a technikai rendszer.) A nyilvánosságra hozott adatok alapján a két büntetés-végrehajtási intézetben eddig 25 millió Ft-ba került a berendezés. A lefolytatott vizsgálatok szerint a rendszernek van létjogosultsága: Észak-Írországból pl. több mint 20 bíróság, 3 büntetés-végrehajtási intézet, 17 rendőrség használja eredményesen.⁴⁴ Végezetül a *különleges bánásmódot igénylő sértett* kihallgatása is elrendelési okként került szabályozásra a Be.-ben. Ez az ok a 2012/29/EU Európai Parlament és Tanács irányelv (*a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról*) hatására került a hatályos eljárási törvénybe 2015. 11. 01. napjától.

A Be.-ben rögzített esetkörök mellett az *Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény* (a továbbiakban: EUBESZ törvény) is tartalmaz audiovizuális készülékkel való kihallgatási esetkört a *nemzetközi jogsegélykérelmek teljesítése* (pl. külföldről való bizonyítékszerzés) érdekében.⁴⁵ A jelezett kihallgatási forma valójában két önálló esetkört foglal magában. Egyfelől a zártcélú távközlő hálózat útján való kihallgatást, másfelől távbeszélő-készülék útján való kihall-

⁴³ Ez a megoldás nem idegen nemzetközi gyakorlatban sem. Például Norvégiában Andres Breivik-nél is tervezték a videokonferencián való kihallgatást 2011-ben.

⁴⁴ Országos Bírói Hivatal Beszámolója „Bírósági videokonferencia rendszer és fogvatartotti videomeghallgatás bemutatása”. 2014. (Forrás: <http://birosag.hu/media/aktualis/birosagi-videokonferencia-rendszer-es-fogvatartotti-videomeghallgatás-bemutatása>)

⁴⁵ A magyar joggyakorlatban számos példát lehet erre az esetkörre találni, így például a Fővárosi Törvényszék 4.B.560/2015/12. számú döntésében egy ír állampolgár sérelmére elkövetett emberrablási ügyben szintén így hallgatták ki a sértettet. (Az eset érdekessége, hogy ebben az ügyben a sértett eljárási szabálysértést követett el kihallgatása közben: 4 órája hallgatták ki ugyanis zártcélú távközlő hálózat útján, ezen idő alatt a sértett se nem evett, se nem ivott, így végül kihúzta az internet kábelt és megszakította a kihallgatását.)

gatást. Az előbbi foganatosítása esetén a bíróság rendelkezik hatáskörrel. A kihallgatandó személyek köre tágabb, mint a Be.-ben, ugyanis a tagállami hatóság által Magyarországon tartózkodó személy *tanúként, terheltként vagy szakértőként* audiovizuális eszköz útján történő kihallgatása vagy meghallgatása iránt kibocsátott európai nyomozási határozatot a bíróság az érintett személy zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásának vagy meghallgatásának elrendelésével hajtja végre [63/C. § (1) bek.; 68/D. § (1) bek.]. Ilyenkor a *terheltként* kihallgatandó személy zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása csak az érintett erre vonatkozó előzetes hozzájárulása esetén rendelhető el. A terheltként kihallgatandó személy a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásához írásban, vagy a bíróság előtt szóban tett, jegyzőkönyvbe foglalt nyilatkozatával járulhat hozzá [63/C. § (3) bek.; 68/D. § (3) bek.]. A zártcélú távközlő hálózat útján foganatosított kihallgatások menete a Be. szerint történik, azzal, hogy a bíróság a zártcélú távközlő hálózat útján történt kihallgatásról vagy meghallgatásról készült jegyzőkönyvet, valamint a Be. 244/D. § (2) bekezdése szerinti kép- és hangfelvételt haladéktalanul megküldi a tagállami hatóságnak [63/D. § (8) bek.; 68/D. § (10) bek.]. E ponton kiemelés érdemel, hogy a joggyakorlatban többször felmerült, hogy vajon az EUBESZ törvény és a Be. rendelkezései összhangban állnak-e egymással, mitöbb a zártcélú távközlő hálózat útján tartott kihallgatás szabályai a két törvényben konkuráló rendelkezések-e. Így a Fővárosi Törvényszék 8.B.1620/2013/55. számú ítéletében (1.fokú bíróság) és Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.233/2015/32.sz. határozatában (2. fokú bíróság) önbíráskodás büntette miatti büntetőeljárásban merült fel az, hogy „észrevételezte a Fellebbviteli Főügyészség, hogy a bizonyítási eljárás során a sértett részletes meghallgatására zárt célú távközlési rendszer felhasználásával került sor [Be. 244/A. § (2) bekezdés c) pontja]. A Be. 244/D. § (2) bekezdésében előírtaknak a törvényszék azonban nem tett eleget, kép- és hangfelvétel nem lett az iratokhoz csatolva.”⁴⁶ „A Fővárosi Ítéletábla megkeresésére a Fővárosi Törvényszék közölte, hogy a külföldön élő osztrák állampolgárságú tanú kihallgatásának jogalapját nem a Be. 244/A. § szolgáltatta, hanem az Európai Unió tagállamaival folytatott Bűnügyi Együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. tv. 36. § d) pontja és 55. §-a. E jogszabályhelyek nem írják elő a felvétel készítését, és a törvény e körben nem utal vissza a Be. vonatkozó rendelkezéseinek alkalmazására.”⁴⁷ Álláspontom szerint nincs konkuráló rendelkezés az EUBESZ törvény és a Be. között a zártcélú távközlő hálózat útján foganatosított kihallgatások kapcsán. Ennél fogva nem osztom a fentebb hivatkozott ügyben a Fővárosi Törvényszék indokolását: „E jogszabályhelyek nem írják elő a felvétel készítését, és a törvény e körben nem utal vissza a Be. vonatkozó rendelkezéseinek alkalmazására.” Igaz ugyan, hogy csak 2017. május 23-tól írja elő az EUBESZ törvény, hogy kell kép- és hangfelvételt készíteni (a Törvényszék előtti per pedig 2012-2013-ban volt folyamatban); ugyanakkor már a Közlöny állapotban is utal az EUBESZ törvény 2. §-a arra, hogy a Be.-t ezekben az eljárásokban a törvényben előírt eltéréseket figyelembevéve megfelelően kell alkalmazni. Mivel ilyen eltérés nincs az EUBESZ törvényben a zártcélú távközlő hálózat útján foganatosított kihallgatásoknál, így kép- és hangfelvétel készítése kötelező lett volna ennél a kihallgatásnál is. Az EUBESZ törvényben rögzített második formánál, a távbeszé-

⁴⁶ Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.233/2015/32. sz. (forrás: www.birosag.hu)

⁴⁷ Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.233/2015/32. sz. (forrás: www.birosag.hu)

lő-eszköz útján történő kihallgatásnál az ügyészség rendelkezik hatáskörrel (a bíróság akkor, ha azt a tagállami hatóság kifejezetten kéri). Alanyi köréből kikerült a terhelt, ugyanis úgy rendelkezik a törvény, hogy „a Magyarországon tartózkodó személy tanúként vagy szakértőként, telefonkonferencia útján történő kihallgatása vagy meghallgatása iránt kibocsátott európai nyomozási határozatot az ügyész hajtja végre” [64/A. § (1) bek.; 68/F. § (1) bek.].

A hatályos szabályozás alapján a zártcélú távközlő hálózat útján fogatosított kihallgatás *alanyai* (azaz a kihallgatandó személyek köre) a tanú, illetve a terhelt lehet. Álláspontom szerint indokolt lenne az alanyi kör szakértőkkel (esetleg tolmácsokkal) való kiszélesítése, ahogy azt az *Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény* (Európai Unió 2000. május 29.) 10 cikke is tartalmazza.⁴⁸

3. Általános processzuális alapelvek érvényesülése (?)

3.1. A közvetlenség és nyilvánosság elve

Noha a nyilvánosság és közvetlenség elve két önállóan definiálható általános processzuális alapelv, a zártcélú távközlő hálózat útján fogatosított kihallgatás szabályainál indokolt azok együttes vizsgálata.

A *nyilvánosság elvének* az ún. *ügyfélnyilvánosság* típusát kell vizsgálni a jogintézménynél, azaz azt, hogy a vád és védelem oldala miként lehet jelen a zártcélú távközlő hálózat útján fogatosított kihallgatásoknál. A *közvetlenség elve* kapcsán pedig kiemelést érdemel, hogy a princípium a magyar eljárási törvényben (sem a hatályos, sem az új Be.-ben) expressis verbis nem szerepel az alapelvek, illetve a tételes rendelkezések között. Azonban a bírósági eljárás részletszabályaiból levezethető azon követelményről van szó, hogy a bíróság ügydöntő határozata csak az elé tárt, személyi jellegű bizonyítási eszközöknél a hatóság előtt megtett vallomásokon, az általa megvizsgált bizonyítási eszközökön alapulhat. A zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalás jogintézménye a közvetlenség elve szempontjából azért vizsgálendő, mert a kihallgatandó személy a tárgyaláson nincs jelen. A Be. (valamint a Végrehajtási Rendelet) rendelkezései azonban a közvetlenség előnyeinek a lehető legnagyobb mértékű biztosítására irányulnak, gondoskodva arról, hogy a kihallgatott tanú vagy terhelt a tárgyalóteremtől „távol”, azonban a technika (zártláncú távközlő hálózat) segítségével a tárgyaláson jelenlévőkhöz hasonló „élő kapcsolatban” (*live-link*) legyen a bírósággal és a tárgyaláson jelen lévő személyekkel.⁴⁹

Az *elkülönített helyiségben* (ahol a kihallgatást fogatosítják) *jelenlévők körét* az eljárási törvény részletesen meghatározza. Az ún. *magánszemélyek* közül jelen lehet a kiskorú tanú esetében törvényes képviselője vagy gondozója; szükség esetén szakértő, tolmács; a tanú ügyvédje, a terhelt védője [Be. 244/B. § (1) bek.]. A védelemhez való jog zavartalan gyakorlását biztosító garanciális rendelkezés, hogy a védő, illetőleg a he-

⁴⁸ Az európai e-igazságszolgáltatás dokumentumai is alanyként ismerik el a szakértőt.

⁴⁹ ERDEI 2011, 222. p.; A videokonferencia kihallgatások kapcsán az európai e-igazságszolgáltatási program is követelményként rögzíti a közvetlenség elvének érvényesülését.

lyettesítésére jogosult személy a vádlott zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásakor döntése alapján mind a tárgyalás helyszínén, mind az elkülönített helyiségben jelen lehet. Ha a védő kizárólag a tárgyalás helyszínén tartózkodik, a vádlottal való korlátozás nélküli érintkezés lehetővé tétele érdekében az elkülönített helyiség és a tárgyalás helyszíne között vezetékes telefonkapcsolatot kell biztosítani.⁵⁰

A *hatóság* oldaláról jelen kell lennie egy bírónak (helyette bírósági titkár is eljárhat), továbbá a *zártcélú távközlő hálózatot üzemeltető személyzet tagjának* [Be. 244/B. § (1) bek.]. A kihallgatáson jelenlévő *bíró feladata* a tárgyalás megnyitása során a tárgyalás helyszínén jelen lévők számbavétele után megállapítani az elkülönített helyiségben lévők személyazonosságát. Igazolja továbbá, hogy az elkülönített helyiségben illetéktelen személy nem tartózkodik, valamint, hogy a tanú /vádlott nincs korlátozva eljárási jogainak gyakorlásában [Be. 244/B. § (2) bek.]. A tárgyalásról készült jegyzőkönyv mellett – amely tartalmazza a zártcélú távközlő hálózat útján kihallgatott tanú vagy vádlott valomását – az eljárási szabályok megtartásának ellenőrzése érdekében az elkülönített helyiségben jelen lévő bíró *külön jegyzőkönyvet készít* a kihallgatás lefolytatásának körülményeiről [Végrehajtási Rendelet 6. § (1) – (2) bek.]. Ezt a jegyzőkönyvet, amely tartalmazza többek között az elkülönített helyiségben jelen lévő személyek felsorolását, csatolni kell a tárgyalási jegyzőkönyvhöz.⁵¹ A kihallgatás pontosabb rögzítése érdekében a *tárgyalásról egyidejűleg mozgóképet és hangfelvételt kell készíteni*, amelyet az iratokhoz kell csatolni [Végrehajtási Rendelet 7. § (1) – (2) bek.; 8. § (1) bek.]. A kép- és hangfelvételt a büntetőeljárás résztvevői indítványra és a tanács elnökének határozata alapján akár a tárgyaláson, akár azon kívül megtekinthetik [Végrehajtási Rendelet 9. § (1) bek.]. A tárgyaláson kívül történő lejátszás esetén azonban a bíróságon olyan helyiséget kell biztosítani a kép- és hangfelvétel megtekintésére, amely megakadályozza, hogy a felvételt illetéktelen személyek megismerhessék, illetve a tartalmát megsemmisítsék.⁵² [Az eljárási résztvevőknek azonban a bíróság indítványukra másolatot készíthet. – Végrehajtási Rendelet 10. § (1) bek. Ez ún. „back-office” alrendszer segítségével történik – az 1/2006. OIT rendelet utal rá – a lényege, hogy ezzel a másolásra kialakított berendezéssel – ami jelenleg egy DVD lejátszóval felszerelt munkaállomás és egy VHS videó megnetofon együttese – valamennyi törvényszék rendelkezik.⁵³] A tanú védelmét szolgáló rendelkezés, hogy *a tanú védelme érdekében a zártcélú távközlő hálózat útján történt kihallgatás közvetítése során a tanú személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságait* (pl.: arcának vonása, hangja) technikai úton torzítható [Be. 244/C. § (5) bek.]. Ha ennek alkalmazására kerül sor, a büntetőeljárás résztvevői is kizárólag a kihallgatásról készült kép- és hangfelvétel torzított változatát ismerhetik meg.⁵⁴ A Végrehajtási Rendelet ezen a rendelkezésen annyiban pontosít, hogy (1) a terhelt vonatkozásában is megengedett a torzítás [Végrehajtási Rendelet 2. § (2) bek.]; (2) erről már az elrendelő határozatban rendelkezni kell. Az eltorzítás a gyakorlatban a „kép és

⁵⁰ A vezetékes telefonkapcsolat csak a Végrehajtási Rendeletben előírt követelmény [3. § (7) bek.], a Be. csak telefonkapcsolatot határoz meg [Be. 244/C. § (2) bek.].

⁵¹ 2012. évi I. törvény 146. §-hoz fűzött indokolás

⁵² 2012. évi I. törvény 146. §-hoz fűzött indokolás

⁵³ ANTAL 2014, 655. p.

⁵⁴ 2012. évi I. törvény 146. §-hoz fűzött indokolás

hang jelátviteli útjába iktatott elektronikus jelfeldolgozó rendszerek segítségével történik, így tudják módosítani a kép- és hangtartalom paramétereit”.⁵⁵

A hatóság tágabb értelemben vett „tagjai” közül jelen kell lennie a kihallgatás helyszínén a zártcéltú távközlő hálózatot üzemeltető személyzetnek is. E személy eljárásjogi jogalanyisága álláspontom szerint vitatott. A büntető eljárásjog tudománya ugyanis többféle szempont alapján csoportosítja a büntetőeljárás résztvevőit, így például klaszszikusan (1) hatóság és büntetőeljárás résztvevői (másnéven: magánszemélyek), vagy éppen (2) főszemélyek és mellékszemélyek kategóriáját képezi.⁵⁶ Más szerzők további csoportosítást is használnak, így például a (3) a bizonyítás alanyainak a kategóriáját (idesorolják: a tanút, szakértőt, szaktanácsadót, hatósági tanút, szemletárgy birtokosát), vagy éppen (4) közreműködők (pl. jegyzőkönyvvezetők) csoportját. A zártcéltú távközlő hálózat útján fogatosított kihallgatások során ilyen (büntető eljárásjogi szempontból észrevehetetlen) közreműködőnek minősülnek a technikai eszközt működtető segéd-személyzet, akik adott esetben, feladatuknál fogva gyakran többről értesülhetnek az ügy egyes részleteiben mint maga az ítélező bíróság tagjai (pl. amikor a kihallgatott személy személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságait a kihallgatás során torzítják magát a kihallgatott személyt jobban ismerik, mint bárki más; hozzá-férnek (ismerik) a kihallgatott személyes adataihoz és a vallomása tartalmához).⁵⁷ Ezzel kapcsolatban pedig kérdésként merülhet fel, hogy *van-e a technikai személyzetnek titok-tartási kötelezettsége?* A Be. e tekintetben eligazítást nem ad, a Végrehajtási Rendelet 5. § (1) bekezdése azonban részint megválaszolja, hiszen *igazságügyi alkalmazottakról* ír, ők gondoskodnak a közvetítésről. Sőt abban is útmutatást ad, hogy ha a hálózat működtetéséhez megfelelően képzett igazságügyi alkalmazott nem áll rendelkezésre, akkor külső személyzet segítsége igénybe vehető, akikre az igazságügyi alkalmazottakra vonatkozó titoktartási szabályok vonatkoznak, tehát titoktartásra kötelezettek.

A nyilvánosság és közvetlenség elvének biztosítása érdekében lehetővé kell tenni, hogy a tárgyaláson jelen lévő résztvevők láthassák az elkülönített helyiségben a kihallgatott tanút, illetőleg vádlottat, valamint a tanúval, illetőleg vádlottal egyidejűleg ott-tartózkodó valamennyi személyt.⁵⁸ A kamerát mozgatni és látószögét változtatni a kihallgatás során nem szabad.⁵⁹ [Maga a Be. úgy fogalmaz, hogy a technika alkalmazása során mindkét terem-ben helyet foglalónak látnia kell egymást. Be. 244/C. § (3) bek.⁶⁰] Mindemellert a kép és hang egyidejű felvétele során folyamatosan fel kell tüntetni a

⁵⁵ ANTAL 2014, 656. p.

⁵⁶ FANTOLY ZSANETT: *A büntetőeljárás alanyai*. In: Fantoly Zsanett – Gácsi Anett Erzsébet: Eljárás büntető-jog. Statikus rész. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2013. 88–89. pp.

⁵⁷ ERDEI 2011, 245. p.

⁵⁸ Ennek be nem tartása eljárási szabálysértést eredményez. Vö. Szegedi Ítélőtábla Bf.II.461/2012/13. sz. (forrás: www.birosag.hu)

⁵⁹ Végrehajtási Rendelet 3. § (3) bek.

⁶⁰ A tárgyalás helyszínén a kamerát úgy kell elhelyezni, hogy a felvételen egyidejűleg látható legyen az eljárásnak a tárgyalás helyszínén tartózkodó valamennyi résztvevője. A kamerát mozgatni és látószögét változtatni a kihallgatás során nem szabad. A kép és hang egyidejű felvétele során folyamatosan fel kell tüntetni a közvetítés pontos idejét. Végrehajtási Rendelet 4. § (1) bek.

közvetítés pontos idejét.⁶¹ (Külön mikrofont kell biztosítani a kihallgatandó személynek/ügyvédjének és külön mikrofont a helyiségben tartózkodó személyek számára.)⁶²

Szintén a *nyilvánosság és közvetlenség elvét erősíti*, egyfelől az, hogy a kihallgatáshoz elkülönített helyiségben egy további kamera helyezhető el, amelyet a tárgyalóteremből a tanács elnöke / egyesbíró / nyomozási bíró közvetlenül vagy közvetve irányíthat. (Arról a jogszabály nem rendelkezik, hogy ezt a bíró maga irányítja-e vagy technikai személyzetet kell vagy vehet igénybe hozzá.) A második kamera biztosítja a kihallgatott terhelt vagy tanú, illetőleg a tárgyaláson felszólalók közvetlen figyelemmel kísérését. Másfelől szintén a közvetlenség elvét erősíti az, hogy a kihallgatáshoz elkülönített helyiségben egy önálló közvetítő készülék biztosítja, hogy a tanú / terhelt követhesse a tárgyalás menetét. A tizennegyedik életévét be nem töltött tanú azonban kizárólag a tanács elnökét láthatja, hallhatja [Be. 244/C. § (4) bek. 3. mondat]. Álláspontom szerint ún. *fordított irányú közvetlenség* szabálya is megjelenik a zártcélú távközlő hálózat útján fogantatott kihallgatásoknál, azaz amikor a tárgyaláson (tehát a tárgyalóteremben) lefolytatott bírói szemle során okirat felmutatása szükséges, a tárgyalás helyszínén a dokumentum képét továbbító önálló kamera (az európai e-igazságszolgáltatási programban *dokumentum-kamerának* nevezett eszköz)⁶³ is alkalmazható⁶³ abból a célból, hogy azt az elkülönített helyiségben lévő (kihallgatott) személy is lássa.

A zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásnál a *konfrontációhoz való jogot* maga a Be. teremti meg azzal, hogy úgy rendelkezik „biztosítani kell, hogy a büntetőeljárásban résztvevők az őket megillető kérdezési, észrevételezési, indítványtételi és egyéb eljárási jogait gyakorolhassák [Be. 244/C. § (1) bek.]. E ponton felmerül a kérdés, hogy vajon a zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalás (mint tanúvédelmi eszköz) konkurál-e más, az eljárási törvényben nevesített, illetve külön nem nevesített tanúvédelmi eszközzel? Álláspontom szerint nem. Ugyanis a jogintézmény egyfelől segítő szabálya lehet egyes nevesített tanúvédelmi eszközöknek (pl. különösen védett tanú intézményének); másfelől adott ügyben előfordulhat, hogy többletjogosítványokat tartalmaz a védelem oldalának egyes nem nevesített tanúvédelmi eszközökhöz képest (pl. írásbeli tanúvallomáshoz képest; vagy ahhoz az esethez képest, amikor a terheltet a tanú kihallgatásának idejére kiküldik a tárgyalóteremből). A konfrontációhoz való jognak ezt a jogintézményen belüli kiemelkedő és egyben megerősített szerepét a védelem oldala is elismeri. A fentiek alapján így lehet példát találni arra a magyar joggyakorlatban, hogy maga a védelem kéri a zártcélú távközlő hálózat útján való tanúkihallgatást az írásbeli tanúvallomással szemben (a védelem érvelése szerint jobban tudják így a kérdezési jogot érvényesíteni).⁶⁴

⁶¹ Végrehajtási Rendelet 3. § (3) bek.

⁶² Végrehajtási Rendelet 3. § (5) bek. Szintén külön mikrofont kell biztosítani a tárgyalás helyszínén a tanácselnöknek, az ügyésznek, a terheltnek és a védőjének; és külön mikrofont a tárgyalás helyszínén tartózkodó eljárási résztvevő számára. Végrehajtási Rendelet 4. § (2) bek.

⁶³ Végrehajtási Rendelet 4. § (5) bek.

⁶⁴ Fővárosi Törvényszék 29.B.658/2013/111. számú ítélete kábítószer-kereskedelem büntette miatt indult büntetőeljárásban: „Az elsőfokú bíróság az ügyészi indítvánnyal szemben a védői indítványnak adott helyt, amikor az operatív műveletben részt vevő 1. sz. tanú írásbeli vallomástétele helyett, annak zárt célú távközlő hálózat útján történő kihallgatását rendelte el, majd ugyancsak ezen a módon hallgatta meg a vádlott elfogásában közreműködő 5. sz., 2. sz., 3. sz. és 4. sz. tanúkat, maradéktalanul biztosítva ezzel felek számára a tanútól való kérdésés lehetőségét.”

Kiemelendő, hogy a törvény a *büntetőeljárásban résztvevők eljárási jogait kizárólag a gyermektanú kímélete érdekében korlátozza*, amikor csak a tanács elnöke számára biztosítja a közvetlen kérdezési jogot, a résztvevők számára a törvény kérdések feltételének indítványozását teszi lehetővé. A tárgyalással együtt járó pszichés megterhelés csökkentése érdekében a törvény szerint az elkülönített helyiségben tartózkodó tizennegyedik életévét be nem töltött tanú – a szembesítés esetét kivéve – kizárólag a tanács elnökét láthatja és hallhatja a közvetítő készüléken keresztül.⁶⁵ Ez a magyar megoldás hasonlít az USA-ban 1990-ben – szintén a gyermektanú érdekében kidolgozott – egyoldalú zártcélú televíziós hálózathoz (*one-way closed circuit television system*).⁶⁶

Összegzően: egyetértve Erdei Árpáddal a zártcélú távközlő hálózat útján foganatósított kihallgatás során a nyilvánosság és közvetlenség elve nem csorbul, még azon szabályokkal sem, amikor (1) a tanú személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságait (pl.: arcának vonása, hangja) technikai úton torzítják; vagy akkor amikor (2) a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú esetében közvetlenül a tanács elnöke gyakorolhatja a kérdezési jogot.⁶⁷ A nyilvánosságot és közvetlenséget ugyanis zártcélú távközlő hálózat útján foganatósított kihallgatásoknál pont a távközlési eszköz útján teremtik meg, nem pedig a személyes jelenletre alapozva.⁶⁸ Álláspontom szerint, ha jól működik a rendszer az így foganatósított kihallgatás közvetlen bizonyítás-felvételnek minősül.

3.2. A szóbeliség elve

Noha a magyar Be. (sem a hatályos, sem az új eljárási törvény) kifejezetten nem tartalmazza a szóbeliség elvét,⁶⁹ annak a bírósági eljárásokban a fentebb elemzett másik két általános processzualis alapelvvel együtt érvényesülnie kell. [Zárójelesen megjegyzem, hogy az elv kivételt megütő szabály, így maga az eljárási törvény nevesít olyan eseteket (pl. írásbeli tanúvallomás), ahol az elv értelemszerűen nem érvényesülhet.]

A zártcélú távközlő hálózat útján foganatósított kihallgatásoknál a princípium maradéktalanul érvényesül, hiszen a kihallgatott *tanú vagy terhelt szóban a bíróság előtt teszi meg a vallomását a tárgyalás részeként*, gyakorlatilag a bírósági tárgyaláson azzal, hogy egy a tárgyalóteremtől elkülönített helyiségben tartózkodik. Amennyiben vallomása nem egyértelmű, homályos, esetleg önellenmondásokat tartalmaz az általános kihallgatási szabályok alapján [vö. Be. 85. §; 118. § (1) bek.] az összefüggő vallomását követően lehetőség van hozzá kérdéseket intézni, a vallomásaiban megjelenő eltéréseket tisztázni.

⁶⁵ 2012. évi I. törvény 146. §-hoz fűzött indokolás

⁶⁶ Maryland vs. Craig ügy, 497 U.S. 836 (1990); WHITE J. PENNY: *Rescuing the confrontation clause*. South Carolina Law Review, vol. 54. 2003, 588–589. pp.

⁶⁷ Vö. ERDEI 2011, 223. p.

⁶⁸ 21/2014. (VII. 15.) AB hat., ABH 2014, 582, 599 [69]

⁶⁹ Hasonlóan nem nevesíti külön a német büntetőeljárási törvény sem, a joggyakorlat azonban töretlen abban, hogy a bírósági tárgyaláson érvényesülnie kell. BOHLANDER 2012, 28. p.

4. Helyzetkép 2017-ben

Jelenleg a bíróságok hazánkban nem rendelkeznek állandó, kiépített zártláncú távközlő hálózatokkal, amelyeket a büntetőeljárás során bármikor – saját döntés alapján, saját költségvetésből és saját személyzet segítségével – alkalmazni tudnának. Meg kell ugyanakkor jegyezni azt, hogy 2015/2016. év fordulóján indult el az OBH részéről egy reform ennek megváltoztatására. Jelenleg a technikai feltételek bíróságokon való felmérésén van túl a reform.

Napjainkban a technikai felszerelést a bíróságok számára az OBH Informatikai Főosztálya Biztosítja.⁷⁰ Így jelenleg, ha a bíróság az eljárás során zártcélú távközlő hálózatot kíván igénybe venni az OBH-hoz kell fordulnia egy a Szabályzathoz tartozó nyomtatvány kitöltésével. Az OBH Informatikai Főosztálya a beérkezett kérelmeket nyilvántartásba veszi, majd a Pénzügyi Főosztály elkészíti az eljárási cselekmény várható költségtervét. Ezt követően az OBH tájékoztatja a kérelmező bíróságot az eljárási cselekmény teljesíthetőségéről, illetve amennyiben pozitív a válasz, annak várható költségeiről is. (Utóbbiba beletartozhat az is, hogy az OBH által biztosított technikai eszköz összeszerelésére legalább 4 munkaórát kell számolni a Szabályzat szerint.)

Az OBH-nak jelenleg 2005-ben beszerezett és üzembe állított (elavult) eszközei vannak. Az OBH tájékoztatása szerint azonban a rendszer biztonságos, „védett mind a külső, mind az esetleges belső támadásokkal szemben”. Az OBH nyilvántartása szerint ezidáig külső beavatkozási kísérlet, rosszindulatú hozzáférés nem történt a rendszer által tárolt adatokba.⁷¹ Egy 2014-ben készült felmérés adatai szerint elméletileg mód van arra, hogy két különböző település között is lehessen kihallgatást foganatosítani (*ideiglenes telekommunikációs kapcsolatnak* nevezi a Szabályzat, amit külső szolgáltató igénybevételelél lehetne megvalósítani, ezt a kérelmező előlegezi meg)⁷², ennek a költsége azonban jelentősen megnövelné az így sem olcsó végrehajtási költséget. Jelenleg tehát a rendszer csak arra alkalmas, hogy az azonos helyen lévő termék közötti összeköttetést biztosítsa (kivétel ezalól a fogvatartottak meghallgatására kialakított rendszer; továbbá az EU tagállamaival bünygyi együttműködésben folytatott kihallgatások). Álláspontom szerint megoldás lehetne a skype vagy videotelefon alkalmazása, amelyek akár földrészek közötti kapcsolat létesítésére is alkalmasak lennének.

Felmerül mindezek fényében a kérdés, *költség- és időkímélő megoldás-e a magyar büntetőeljárásokban a zártcélú távközlő hálózat útján foganatosított kihallgatás?* Álláspontom szerint jelenlegi formájában nem. Az *idő* vonatkozásában az idővesztés abban jelenik meg, hogy a technikai eszközt Budapestről oda- és vissza- kell szállítani a kihallgatás helyszínére, a helyszínen pedig összeszerelési idővel is kell számolni, amely a Szabályzat alapján minimum 4 munkaórát vesz igénybe. Ami *költséget* illeti: egy 2014-ben készült felmérés alapján a Budapesten belüli felhasználási összköltség hozzávetőlegesen 40.000-50.000 Ft között alakul alkalmanként,⁷³ mitöbb anonim határozatok között kutatásaim során arra is találtam adatot, hogy 2011-ben Győri Törvényszéken zártcélú

⁷⁰ ANTAL 2014, 654. p. A vonatkozó jogszabályi háttérrel pontatlanul ugyan „OIT Hivatala tulajdonában”, az 1/2006. OIT szabályzat adja.

⁷¹ ANTAL 2014, 654–655. pp.

⁷² 1/2006. OIT Szabályzat 3. § (5) bek.

⁷³ ANTAL 2014, 654–655. pp.

távközlő hálózat útján tartott kihallgatás költsége 80.056 Ft volt.⁷⁴ Főleg Baranya megyében fordult elő több alkalommal, hogy a bíróság a költségkalkuláció miatt a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatástól a fentiek miatt nagyvonalúan eltekintett.⁷⁵ Ezt problematikusnak találom, hiszen, ha a zártcélú távközlő hálózat útján tartott kihallgatást tanúvédelmi eszköznek tekintjük, általánosságban igaz tétel az, hogy „a tanú védelmét nem lehet(ne) anyagi szempontoktól függővé tenni”.⁷⁶ Itt szükséges kiemelni azt, hogy a zártcélú távközlő hálózat igénybevételével felmerülő költség ugyan a büntetőeljárás költsége, azonban *bűnügyi költségként nem vehető figyelembe*, az azt elrendelő bíróságot terheli. Ennek oka a joggyakorlat szerint, hogy a hálózat alkalmazása, ha azt a 4. esetben (annak a tanúnak vagy vádlottnak a zártcélú távközlő hálózat útján való kihallgatása, aki külön jogszabályban meghatározott tanúvédelmi programban vesz részt) rendelik el a tanú testi épsége védelméhez és biztonságához kapcsolódó alanyi jogot biztosít, így a Be. 98/A. § d) pontja alapján megjelenésével, közreműködésével felmerült költség nem számolható el bűnügyi költségként.⁷⁷

A fentiek (elavult rendszer, se nem költséghatékony, se nem időkímélő) is közrejátszottak abban, hogy hazánkban a zártcélú távközlő hálózat útján tartott kihallgatás bevezetése (2003. július 1.) óta – egy 2014-ben készült felmérés alapján – mindösszesen 15 alkalommal alkalmazták azt.⁷⁸ De lege ferenda – figyelemmel az európai igazságszolgáltatási program dokumentumaiban rögzített elvárásokra – a zártcélú távközlő hálózat útján fogatosított kihallgatásoknál a jelenleg alkalmazható kétpontú kapcsolat mellett – főként a határon átnyúló bűnözéseknél – indokolt lenne az ún. többpontú hálózatszerkezet kiépítésére, valamint áttérni az IP alapú videokonferenciák tartására.

IV. Telekommunikációs eszköz használata – avagy az új büntetőeljárás törvény megoldása

Az új büntetőeljárás törvény várhatóan 2018. július 1-jén lép hatályba. A törvény számos újítása, strukturális változása mellett⁷⁹ új alapokra helyezte a zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalás intézményét (új Be. 120-124. §). Egyfelől módosította az elnevezését *telekommunikációs eszköz használata* esetére, másfelől *az eljárási cselekményen való jelenlét biztosításának egyik eszköze* lett. A tanúvédelmi funkció „csak” mint az intézménnyel járó járulékos hatás jelenik meg az új jogintézménynél.

Az új eljárási cselekmény az eljárás *bármely szakában alkalmazható* (nem csak a bírósági szakban és kivételesen a nyomozási bíró által a vádemelést megelőzően), *bármely bűnügyi hatóság* (bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság) *elrendelheti* hivatalból vagy indítványra. Előbbi esetén idézéssel egyidejűleg, utóbbi esetén haladéktalanul kell

⁷⁴ Győri Ítéletábrla Bkf.386/2011/3. szám (forrás: www.birosag.hu)

⁷⁵ ANTAL 2014, 654–655. pp.

⁷⁶ SZABÓ 2012, 102. p.

⁷⁷ ÍH 2012.5. szám

⁷⁸ Egyik leghíresebb az ún. kecskeméti maffiaper volt, ahol a fedett nyomozót hallgatták ki így. MÉSZÁROS BENCE: *Fedett nyomozás a bűnüldözésben*. PhD értekezés, Pécs, 2011. 107–108. pp.

⁷⁹ Ehhez lásd: GÁCSI ANETT ERZSÉBET: *Quo vadis fegyverek egyenlőségének elve*. In: Görög Márta – Hegedűs Andrea (szerk.): *Lege duce, comite familia: Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábián Eszter tiszteletére, jogász pályafutásának 60. évfordulójára*. Iurisperitus Bt., Szeged, 2017. 127–140. pp.

közölni az eszköz használatát elrendelő döntést [új Be. 121. § (3) bek.]. Alkalmazása nem korlátozódik a tanú vagy terhelt kihallgatására, hanem *rajtuk kívül a tolmács és szakértő* vonatkozásában *valamennyi eljárási cselekmény teljesíthető e formában*.

Az eljárási cselekmény teljesítésének *helyszíne* kapcsán pontosabban fogalmaz a törvény: megjelölt és elkülönített helyszínt jelöl meg [új Be. 120. § (2) bek.], ezzel pedig kiküszöbölheti a jelenlegi Be. korlátozott megoldását.

A *módjait* tekintve szintén újítása a törvénynek, hogy követi az EUBESZ törvény által meghatározott két kihallgatási módot. Ezek alapján főszabály szerint *kép- és hangfelvétel útján* lehet foganatosítani a telekommunikációs eszköz használatát, korlátozottan lehetőséget biztosít azonban a törvény a *folymatos hangfelvétel útján* való foganatosításra is [új Be. 120. § (2) – (3) bek.]. Utóbbit csak 1) a tanú kihallgatása során; 2) a tolmács jelenlétének biztosítása céljából; valamint 3) nyomozás során a szakértő meghallgatása és a terhelt kihallgatása alkalmával lehet foganatosítani [új Be. 120. § (3) bek.]. Ezzel kapcsolatban a tolmács jelenlétének biztosítása estkört indokoltnak tartom, a tanú kihallgatása esetében megfogalmazott estkört azonban problematikusnak, ugyanis a közvetlenség elvének torzulását eredményezheti az, ha a kihallgatást foganatosító bünygyi hatóság (és bírósági szakban a védelem) nem láthatja a tanú vallomása közben tett reakciót.⁸⁰ Utóbbinak jelentősége van, jelentősége lehet a büntetőeljárásokban, amelyet mind a hatályos, mind az új büntetőeljárási törvény elismer a jegyzőkönyvezés szabályainál. Jegyzőkönyvbe vételt eredményezhet ugyanis mind a nyomozási-, mind a bírósági szakban valamely *körülmény (vagy eljárással összefüggő esemény)* is (például: láthatóan ideges a kihallgatott személy, izzad, kezét tördeli stb.), amelyet ráadásul, ha az eljárási törvény szerint eljárási cselekményen jelenlévő jogosultak indítványoztak, csak akkor lehet mellőzni, ha a körülményről az eljáró hatóságnak nem volt tudomása [Be. 166. § (6) bek. és 251. § (3) bek.; új Be. 359. § (5) bek. és 445. § (6) bek.].

Eseteit tekintve a törvény meghatároz *kötelező és csak különösen indokolt esetben mellőzhető eseteket* is. *Kötelező* a telekommunikációs eszköz használata – ha a technikai feltételek fennállnak – ügyészség és nyomozó hatóság eljárása esetén: 1) különleges bánásmódot igénylő sértett; valamint 2) fogva lévő, személyi védelem alatt álló vagy tanúvédelmi programban résztvevő tanú vagy terhelt esetén [új Be. 122. § (1) bek.]. *Csak különösen indokolt esetben mellőzhető* a telekommunikációs eszköz használata – ha a technikai feltételek fennállnak – a bíróság eljárása esetén: 1) különleges bánásmódot igénylő sértett; valamint 2) fogva lévő, személyi védelem alatt álló vagy tanúvédelmi programban résztvevő tanú vagy terhelt esetén; valamint 3) letartóztatás fenntartása vagy meghosszabbítása tárgyában tartott ülésen [új Be. 122. § (3) – (4) bek.]. Előremutató, a terhelt jogait védő szabályozásnak tekintem azt, hogy személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés elrendelése tárgyában tartott ülésen, valamint előkészítő ülésen *csak a terhelt hozzájárulásával rendelhető el* [új Be. 122. § (5) bek.].

⁸⁰ Ez az EJEB által felállított standardoknak sem felel meg, lásd pl. Van Mechelen and Others v. the Netherlands (Application nos. 21363/93; 21364/93; 21427/93), Judgment of 23 April 1997, Reports 1997-II.

V. Záró gondolatok

Noha a XXI. század technikai vívmányai a büntetőeljárásokban is megjelennek – ékes példája ennek, hogy 2018. január 1-jétől a büntetőeljárásokban is megjelenik az ún. elektronikus kapcsolattartás intézményrendszere; vagy az új Be. hatálybalépésével a bitcoin mint virtuális vagyonelem lefoglalása [új. Be. 315. § (2) bek.]; e-jegyzőkönyvezés lehetősége [új. Be. 444. § (6) bek.] – a tanulmány tárgyát képező speciális kihallgatási mód (zártcélú távközlő hálózattal való tanú / terhelt kihallgatás) kapcsán igaz tétel az, hogy a *büntetőeljárások emberközpontúak*. A zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalásoknál ugyanis nem a gép végzi a kihallgatást (az továbbra is a hatóság feladata lesz), a technika „csak” segíti azt.

Ugyanakkor „a videokonferencia hasznos eszköz, és a benne rejlő lehetőségek nemcsak nemzeti szinten jelentősek, hanem különösen különböző tagállamokat és akár harmadik országokat érintő határokon átnyúló helyzetekben is. A határokon átnyúló ügyek esetében döntő fontosságú, hogy a tagállamok igazságügyi hatóságai zökkenőmentesen kommunikáljanak egymással. A videokonferenciák lehetőséget nyújtanak ezen kommunikáció egyszerűbbé tételére és ösztönözhetik azt. A jogintézmény előnyeit az uniós jog is elismeri, és egyrészt ösztönzi azok alkalmazását, többek között a több államra kiterjedő [...] eljárásokat állapít meg azok büntetőeljárások során történő alkalmazására vonatkozóan.”⁸¹

A tanulmányban a „zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyalás” mint jogintézmény rendszertani és terminológiai kérdéseit követően a magyar szabályozás eljárásjogdogmatikai és joggyakorlati anomáliáira tértem ki. Álláspontom szerint a jogintézmény jelen formájában nem sérti az általános processzuális alapelveket (azok bírósági szakban való érvényesülését), sőt a fegyverek egyenlőségének elve sem csorbul az ilyen kihallgatások során. Ugyanakkor az új büntetőeljárási törvényben az új alapokra helyezett (az eljárási cselekményen való jelenléte biztosító eszközként: telekommunikációs eszköz használata néven) már a közvetlenség elvének torzulását, és ezzel együtt a tisztességes eljáráshoz való jognak, és az annak implicite elemeként elismert fegyverek egyenlőségének csorbulását eredményezheti az az esetkör, hogy a tanú kihallgatása ún. folyamatos hangfelvétel útján is fogatosítható.

⁸¹ Európai Unió Tanácsának ajánlása „Az igazságügy területén a határokon átnyúló videokonferenciák alkalmazásának előmozdítása és a legjobb gyakorlatok megosztása a tagállamokban és uniós szinten” 6. pont [2015/C 250/01].

ANETT ERZSÉBET GÁCSI

CONDUCTING A CRIMINAL TRIAL VIA A CLOSED-PURPOSE
TELECOMMUNICATION NETWORK

(Summary)

As a general rule, general processual principles such as the principle of publicity, directness and verbalism shall be enforced in the judicial phase of criminal proceedings.

However, as technology has progressed over time, we have come to a point where criminal proceeding trials can be conducted via closed-purpose telecommunication network in Hungary as well as in other countries. This new method involves hearing the witness or, in exceptional cases, the defendant by means of a special audio-visual device and provides for a cost-saving and time-saving solution that may help protect and spare both the defendant and the witness from potential inconveniences while, at the same time, keeping in place the guarantees relating to trials. However, integrating a new technology (the machine) into criminal proceedings raises the questions whether classic processual principles are still completely enforced in criminal proceedings and whether the principle of equality of arms is broken, in terms of the right to a fair trial, in any way in trials conducted via a closed-purpose telecommunication network.

This study focuses on the answers to these question by both reviewing international cases and presenting how trials conducted via a closed-purpose telecommunication network are applied (if applied at all) in Hungarian criminal proceedings subject to the exact legal provision.

RICHÁRD GYÉMÁNT*

Demographic Characteristics of Ethnic Hungarians beyond the Border in 2011

Foreword

Ethnic Hungarians beyond the border are Hungarians who live outside the territory of the Republic of Hungary but within the Carpathian Basin. This comprises Hungarians living in the neighbouring countries – in the territories annexed from historical Hungary.¹

Hungarians living in the neighbouring countries found themselves beyond the borders pursuant to the territorial changes sanctioned by the Treaty of Trianon signed on 4th June 1920, until then the entire territory of the Carpathian Basin had belonged to Hungary.

Foreign censuses held in 2011² (in Croatia, Romania, Serbia and Slovakia) help us to determine the order of magnitude of ethnic Hungarians living in the territories which had previously belonged to historical Hungary.

According to these censuses, Hungarians living beyond the border numbered 2 095 586 people, the majority of whom, 1 224 937 people (58,5%) lived in Transylvania (Erdély), in the Partium region and in the eastern region of Banat (Bánság) around Timisoara (Temesvár) (in Romania).³

The 21,9% of the Hungarians living in the detached territories of historical Hungary, that is 458 467 people lived in Upper Hungary (Felvidék) (in Slovakia).⁴

* egyetemi adjunktus, SZTE ÁJTK Statisztikai és Demográfiai Tanszék

¹ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Magyarok – államhatárainkon túl*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2011. 13. p.

² In Austria and Slovenia for the first time, no use was made of conventional questionnaires filled in by the population. Instead, the 2011 census – consisting of a population census, a census of enterprises and their local units of employment, and a housing census – was conducted as a register-based census. Therefore there was no data of ethnicity. We have only estimated data of ethnicity. In Ukraine there was no census in 2011. The last census was in Ukraine in 2001. *European Statistical System* (Eurostat): <http://ec.europa.eu/eurostat/web/ess/-/census-2011-austria> (Download on the 4th of September, 2017.), *Republic of Slovenia, Statistical Office RS*: <http://www.stat.si/Popis2011/eng/Faq.aspx?lang=eng> (Download on the 4th of September, 2017.) KAPITÁNY BALÁZS: *Kárpát-medencei népszámlálási körkép*. In: SPÉDER ZSOLT (felelős kiadó): *Demográfia*. MTA Demográfiai Bizottsága és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet folyóirata, 2013. LVI. évfolyam 1.55–57. pp.

³ KISS TAMÁS: A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei. *Pro Minoritate*, Budapest, 2012. 3. szám. pp. 10, 14.

⁴ 458 467. *Új Szó Online (A szlovákiai magyarok napilapja és hírportálja)*: <http://ujsozso.com/online/velemenyes-hatter/2012/03/02/458-467> (Download on the 4th of September, 2017.)

In Vojvodina (Délvidék) (in Serbia) – in the territory of Bačka (Bácska), Banat (Bánát) and Syrmia (Szerémség) – there were 251 136 Hungarians (12%) in 2011.⁵

In 2011, in Subcarpathia 141 000 Hungarian people (6,7%) live (estimated data).⁶ (In Subcarpathia (Kárpátalja) (Ukraine) 151 516 people declared Hungarian nationality in 2001.)

The number of Hungarians living in Burgenland was 10 000 (0,5%) (estimated data).⁷

In the Baranya triangle (Baranya-háromszög) and Međimurje (Muraköz) belonging to Croatia today the total number of Hungarians – in 2011 – amounted to 6 046 (0,3%).⁸

Prekmurje (Muravidék) is the former territory of Hungary with the smallest number of Hungarians, only 4 000 people declared Hungarian nationality there (0,2%).⁹

„Contrary to the general pessimistic prognoses made in 1919-1920 about the viability of the new Hungary, the Hungarian economy adapted to the new conditions relatively fast and successfully. The value of the per capita national income not only reached but exceeded considerably that of 1913. According to one of the most reliable calculations, the per capita GNP corresponded to 69% of the European average in 1913 and to 74% in 1929 – calculated for the territory of Hungary after Trianon.”¹⁰

The economic consequences of the peace treaty were rather severe, yet the real problem – still felt today – was posed by the (mainly demographic and legal) status of ethnic Hungarians beyond the new borders of Hungary.¹¹

Not only did the Peace Treaty of Trianon annex 67% of the territory from the country, it also excluded approximately 3.5 million Hungarians beyond the border, which represented 30,2 % of the Hungarian population of historical Hungary.¹²

In addition to ethnic Hungarians beyond the border, Hungarians living outside the Carpathian Basin also need to be mentioned. Hungarians outside the Carpathian Basin were scattered around the world at the time of great (political and economic) “changes of fortune”.¹³

⁵ Statistical Office of the Republic of Serbia: <http://www.stat.gov.rs> (Download on the 4th of September, 2017.)

⁶ KAPITÁNY BALÁZS: *Kárpát-medencei népszámlálási körkép*. In: SPÉDER ZSOLT (felelős kiadó): *Demográfia*. MTA Demográfiai Bizottsága és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet folyóirata, 2013. LVI. évfolyam 1. 55. p.

⁷ KAPITÁNY BALÁZS: *Kárpát-medencei népszámlálási körkép*. In: Spéder Zsolt (felelős kiadó): *Demográfia*. MTA Demográfiai Bizottsága és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet folyóirata, 2013. LVI. évfolyam 1. 57. p. Statistik Austria: http://www.statistik.at/web_de/frageboegen/registerzaehlung/index.html (Download in the 4th of September, 2017.)

⁸ Croatian Bureau of Statistics: https://www.dzs.hr/eng/censuses/census2011/results/htm/e01_01_04/E01_01_04_zup14.html (Download on the 4th of September, 2017.)

⁹ KAPITÁNY BALÁZS: *Kárpát-medencei népszámlálási körkép*. In: Spéder Zsolt (felelős kiadó): *Demográfia*. MTA Demográfiai Bizottsága és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet folyóirata, 2013. LVI. évfolyam 1. 57. p. Republic of Slovenia, Statistical Office RS: <http://www.stat.si/Popis2011/eng/Faq.aspx?lang=eng> (Download in the 4th of September, 2017.)

¹⁰ ROMSICS IGNÁC: *A trianoni békeszerződés*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 235. p.

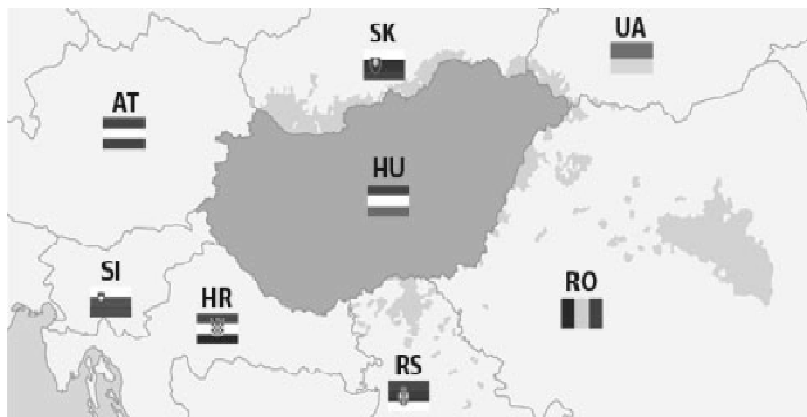
¹¹ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Magyarok – államhatárainkon túl*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2011. 13. p.

¹² GYÉMÁNT RICHÁRD – SZONDI ILDIKÓ: *A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005. 11. p.

¹³ GYÉMÁNT RICHÁRD – KATONA TAMÁS: *Demográfia*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2010. 365. p

1. map

Hungarians beyond the borders in 2011

Source: KISPÁL RICHÁRD: *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Barankovics Alapítvány*: <https://barankovics.hu/cikk/jatekon-kivul/magyar-fiatalok-a-karpat-medenceben> (Download in the 4th of September, 2017.)

Hungarians in Romania (Transylvania, Partium and Romanian Banat)

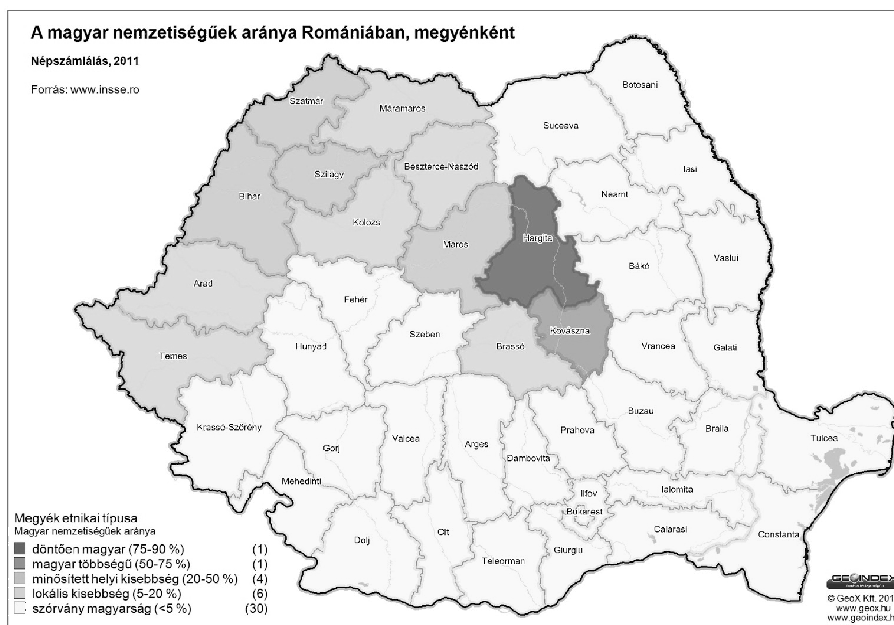
The current western borders of Romania were created pursuant to the Treaty of Trianon concluded on 4th June 1920 – by annexing Transylvania, the Partium and the eastern part of Banat.

Geographically, Transylvania is located in East-Central Europe, in the north-western part of today's Romania. The territory known as Transylvania in today's Romania is larger than historical Transylvania was as it also includes the Partium – that is the “parts” of the former Kingdom of Hungary – and the eastern part of Banat as well. Without these, the territory of Transylvania is approximately 57 000 km². The combined territory of Transylvania, the Partium and the eastern part of Banat amounts to approximately 103 000 km².¹⁴ Currently, Hungarians in Romania live almost exclusively in the territory which once belonged to Hungary (103 093 km²) together with 12 other ethnic groups – besides Romanians; however, with two exceptions – Gypsies and Germans (Saxons and Swabians) – the proportion of these is less than 1%.¹⁵

¹⁴ GYÉMÁNT RICHÁRD: *A határon túli magyarság fogalma, keletkezése*. In: Szakács Ildikó Réka: *Nemzetpolitikai ismeretek*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézete (SZTE ÁJK NRTI), *Nemzetközi és Regionális Tanulmányok*; 13. Szeged, 2017.

¹⁵ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Magyarok – államhatárainkon túl*. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2011. 38. p.

2. map

Hungarians in the Romanian counties in 2011 (%)

Source: *Térképek Ptolemaiosztól a Google Maps API-ig*: <http://terkepem.blogspot.hu/2013/02/> (Download on the 4th of September, 2017.)

Ethnic Hungarians make up about 20% of the population in Transylvania. They form a close community mainly in Székely Land (Székelyföld), in the territory of the historical counties of Ciuc (Csík), Treiscaune (Háromszék), Mureș-Turda (Maros-Torda) and Oderheiu (Udvarhely) [currently the counties of Harghita (Hargita), Covasna (Kovászna) and Mureș (Maros)], this comprises 38,1% of the Hungarians living in Transylvania. Here the proportion of the Romanian population is generally lower than 12–15% (e.g. scarcely 2 % in Odorheiu Secuiesc (Székelyudvarhely) and its region). Approximately 24,7% of ethnic Hungarians in Transylvania live along the border in the Partium, 20,3% in Central Transylvania and 16,9 % in an interethnic Diaspora.¹⁶ Moldavia (Moldva) is the only place outside Transylvania where Hungarians live, they are the so-called Csangos.

As a result of the settling policy of the Romanian government followed for almost seven decades – which changed the ethnic composition first in the central regions of Transylvania then in the areas along the border – the proportion of the Hungarians is decreasing, although

¹⁶ KISS TAMÁS: A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei. Pro Minoritate, Budapest, 2012. 3. szám. 14. p.

after the changes in 1989 the settling process associated with industrialization, controlled from above, slowed down. This has conspicuous consequences first of all in Transylvanian cities: certain cultural centres of the Hungarians (Cluj-Napoca (Kolozsvár), Oradea (Nagyvárad), Târgu Mureş (Marosvásárhely) etc.) have become cities with a Romanian majority. In 1992 there were altogether only 175 settlements in Transylvania where the proportion of ethnic Hungarians exceeded 50%. This proportion further decreased by 2002. More than half of the Hungarians – 758 208 persons – live in towns and cities, 676 169 in villages.¹⁷ In the second half of the 20th century the rate of increase of the Hungarian population in Romania slowed down. With the exception of SzékelyLand – where the birth rate exceeded the death rate – population decline is typical due to high mortality. This decline is somewhat less pronounced among Hungarians living outside Transylvania. Besides, the process of migration also contributed largely to the decrease of the Hungarian-speaking population: the number of Hungarians who have left Romania since the 1970s is estimated to be about 100 000.¹⁸ In the period between 1977-1992 the number of ethnic Hungarians in Romania decreased from 1,712,000 to 1 625 000 persons while the natural growth rate was positive – about 85 000. Valér Veress holds the view that out of the “lost” 173 000 persons external migration loss accounted for 112 000 persons and approximately 62 thousand persons became assimilated for the greater part. (The rest migrated to the West and remained unregistered.)¹⁹

While according to the official figures of the 1992 Romanian census the number of inhabitants in Romania who declared Hungarian nationality was 1 624 959, the number of people of Hungarian nationality was estimated to exceed 1 8 million. According to the figures of the 2002 Romanian census, the number of persons of Hungarian nationality decreased to 1 447 544, their estimated number could be approximately 1 6 million. Expressed in proportion, the percentage of ethnic Hungarians in the total population of Romania dropped from 7,12% to 6,61% (6,5% in 2011). The proportion of other nationalities also decreased while the Romanian majority increased from 89,5% to 91% (88,6% in 2011).²⁰

These three major factors are responsible for the decline of about 200 thousand in the ethnic Hungarians’ number in Romania approximately in a proportion of 50-40-10%, namely: migration loss about 90 thousand, natural loss about 80 thousand, assimilation about 20 thousand: approximately 190 thousand in total.²¹

¹⁷ GYÉMÁNT RICHÁRD – SZONDI ILDIKÓ: *A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai*. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2005. 34–35. pp.

¹⁸ HORVÁTH ISTVÁN: *A 2002-es romániai népszámlálás előzetes eredményeinek ismertetése és elemzése*. 80. p. In: Gyurgyik László – Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002*. Teleki László Alapítvány. Budapest, 2003.

¹⁹ VERES VALÉR: *A romániai magyarság létszámcsökkenésének okai a XX. század utolsó negyedében*. Korunk, 2002/2.

²⁰ KISS TAMÁS: *A romániai magyarság az 1992-es és 2002-es népszámlálások tükrében*. 97. p. In: Gyurgyik László – Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003. KISS TAMÁS: *A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei*. Pro Minoritate. Budapest, 2012. 3. szám. 10. p.

²¹ GYÉMÁNT RICHÁRD: *A határon túli magyarság fogalma, keletkezése*. In: Szakács Ildikó Réka: *Nemzetpolitikai ismeretek*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézete (SZTE ÁJK NRTI), Szeged, 2017.

Hungarians in Slovakia (Upper Hungary)

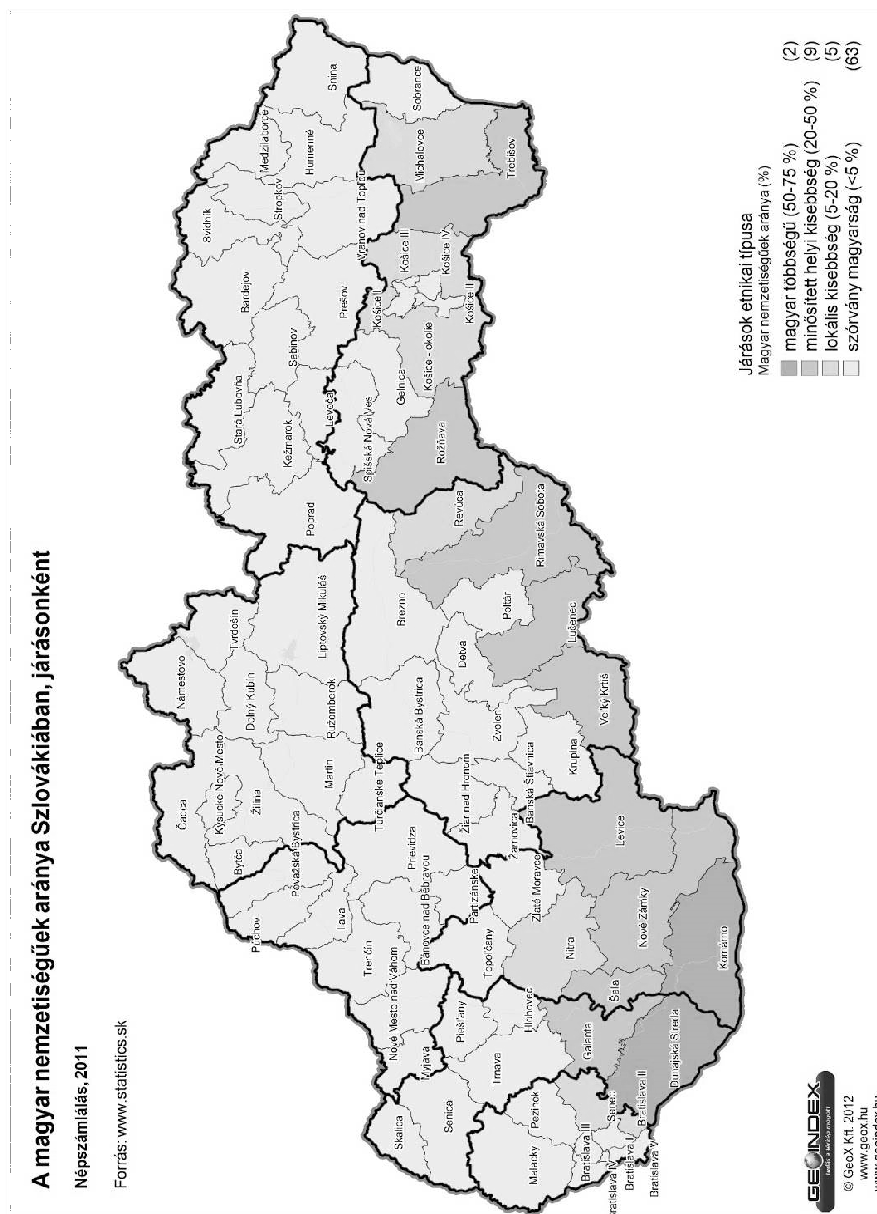
Today the concepts of Upper Hungary and Slovakia are used as synonyms but it was not so in the historical past. The present territory of the Slovak Republic is 49,036 km².

The settlement area of ethnic Hungarians in Upper Hungary is located along the Slovakian side of the Hungarian-Slovakian border. The language area of the Hungarians is relatively uniform and continuous. According to the 2011 Slovakian census, the greatest block of Hungarians in Upper Hungary extends from Bratislava (Pozsony) to Slovenské Ďarmoty (Tótygyarmat). The language and state borders coincide in Slovenské Ďarmoty and in the neighbouring Selest'any (Erdőszelestyén). The second block of Hungarians begins after Selest'any. It embraces the Hungarian border first in a thin strip, then it is somewhat enlarged in Gemer (Gömör). The second block ends by the city of Košice (Kassa). The language and state borders of Hungary and Slovakia coincide for about 50 km from the city of Košice, more precisely from the river Hornád right until Slovenské Nové Mesto (Tótújhely), which was once part of Sátorajjáújhely, the county seat of Zemplén. The third Hungarian block extends from Slovenské Nové Mesto until the Ukrainian-Slovakian border. The Hungarians living in Medzibodrožie (Bodrogköz) and in the Uh region (Ung-vidék) belong to this block. Moreover, ethnic Hungarians in Upper Hungary also live in villages of various sizes around the city of Nitra (Nyitra). Hungarians living in these settlements are sporadic. So Hungarians in Upper Hungary – as shown by the above – live in three blocks and also in one sporadic area.²²

²² GYÉMÁNT RICHÁRD: *A határon túli magyarság fogalma, keletkezése*. In: Szakács Ildikó Réka: *Nemzetpolitikai ismeretek*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézete (SZTE ÁJK NRTI). Szeged, 2017.

3. map

Ethnic Structure of Slovakia (2011)

Source: *Térképek Ptolemaiosztól a Google Maps API-ig*: <http://terkepem.blogspot.hu/2013/02/> (Download in the 4th of September, 2017)

The majority of ethnic Hungarians (approximately 95%) live in South Slovakia along the approximately 550-kilometre-long Slovakian-Hungarian border in a territory of about 9 000 square kilometres, in a relatively continuous language area. In the Hungarian language area there are approximately 520 settlements where the proportion of the Hungarian population exceeds 10%, within which there are approximately 435 settlements with a proportion of more than 50%. A decreasing tendency can be observed for this index, too. In addition to this, a significant number of Hungarians live in another approximately 90 settlements but their proportion is less than 10% (for instance, more than ten thousand (14 119 persons) live in Bratislava, constituting about 3,4% of the population). The census figures from 2001 show a dramatic decrease in the number of Hungarians in Slovakia. While in 1991 567 296 persons considered themselves to be of Hungarian nationality, which represented 10,7% of the population of Slovakia, ten years later this number dropped to 520 528, corresponding to a proportion of 9,7.²³ In 2011 458 467 persons lived in Slovakia, which represented 8,5% of the population of Slovakia.²⁴

The reason for this dramatic decrease is not the decrease of the natural population growth. Migration abroad is not characteristic either, so two phenomena were identified by demographers as the main causes of the decrease.

On the one hand, the young Hungarians living in Slovakia who attended Slovakian-language schools in the 1970s and 80s lost first their cultural attachment, then their roots as well when intense urbanization made them move away from their native village, and in the new environment they considered themselves and their children to be Slovaks, in other words they became assimilated. (This applies mainly to previous inhabitants of Žitný ostrov (Csallóköz) and Matušova zem (Mátyusföld).) On the other hand, the second group is constituted by persons struggling with an identity problem who, in the elated atmosphere experienced at the time of the change of the regime in 1989, declared Hungarian nationality with reference to their Hungarian past, while in 2001, as a result of the ethnic conflicts and government propaganda against Hungarians in the nineties they declared Slovakian nationality again. (This is true mainly for Medzibodrožie and the Uh region).²⁵

The proportion of ethnic Hungarians within the total population decreased from 12,4% to 8,5% between 1961 and 2011. The natural population growth has shown a declining tendency since 1994. The dangers of assimilation were lessened by the turn of the millennium in certain respects, which can be explained partly by the fact that an increasing proportion of Hungarian children's parents recognize the importance of education in the mother tongue (while at the beginning of the 90s 27% of Hungarian children in primary education attended Slovakian schools, this proportion decreased to 19,7% in the school year

²³ *Štatistický úrad Slovenskej republiky (Slovakian Statistical Office)*: <https://slovak.statistics.sk> (Download in the 7th of October, 2016)

²⁴ *Census: Fewer Hungarians, Catholics – and Slovaks*: <https://spectator.sme.sk/c/20042646/census-fewer-hungarians-catholics-and-slovaks.html> (Download in the 7th of October, 2016), *Štatistický úrad Slovenskej republiky (Slovakian Statistical Office)*: <https://slovak.statistics.sk> (Download in the 7th of October, 2016), GYÉMÁNT RICHÁRD: *A határon túli magyarság fogalma, keletkezése*. In: Szakács Ildikó Réka: *Nemzetpolitikai ismeretek*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézete (SZTE ÁJK NRTI). Szeged, 2017.

²⁵ GYÉMÁNT RICHÁRD: *A határon túli magyarság demográfiai sajátosságai*. 31–45. pp. In: Kardos Lili (szerk.): *Demográfia: kockázatok és perspektívák Európa szívében*. Az Európa-Tanulmányok Központ Füzetek, 5. füzet, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Szeged, 2012.

of 2001/2002); moreover, the number of intermarriages also stagnated in the 1990s. In addition to this, internal migration has practically ceased in Slovakia, the urban population has stopped increasing as tenements are not built in great numbers and therefore young people remain in their own communities where the assimilation effect is not felt, on the contrary, the Hungarian community exerts a retaining force on uncertain individuals.

Between 1991 and 2001, the number of persons of Hungarian nationality in Upper Hungary decreased by 46 768. The Hungarian-Slovakian relation, the change of nationality was responsible for 47.4% of the decrease. The change in the minority policy of the majority society accounted for 24.5% of the decrease. The internal politics of the Slovakian government led by Vladimír Mečiar had a not negligible role in this. The Hungarian-Roma relation and the category “unknown” each resulted in a further decrease of 9.6% in the number of Hungarians living in Upper Hungary. The reason for this is that in 1991 many Roma people declared Hungarian nationality for fear of being stigmatized. However, in 2001 they already dared to admit their ethnic belonging. With respect to the category “unknown” it can be said that a great number of Hungarians, fearing discrimination, “classified themselves” as such. Only 4.6% and 4.3% can be attributed to hidden migration and natural loss, respectively.

Between 2001 and 2011, the number of persons of Hungarian nationality in Upper Hungary decreased by 62 061. Which factors determining the reduction of the Hungarian population? 1, decrease replacing natural increase, 2, Hungarian-Slovak assimilation trends and 3, (hidden) migration. These factors cannot always be distinguished on the level of the available statistical data. Concerning hidden migration, we can only propose some estimates. It is characteristic of the 2011 census that for certain questions, the proportion of non-response is very high in comparison with the census data of the previous decades.²⁶

Hungarians in Serbia (Vojvodina)

The final geographical borders of Vojvodina were set in Trianon. Vojvodina in the narrow sense includes Bačka (parts of the historical Bács-Bodrog and Csongrád counties annexed to the South Slavic state) and Banat (parts of the historical Caraș-Severin (Krassó-Szörény), Tamiš (Temes) and Torontál (Torontál) counties annexed to the South Slavic state). The present territory of Vojvodina is 21 506 km² (Bačka: 8 904 km², Banat: 8 886 km², Syrmia (Szerémség): 3 716 km²) as four-fifths of the historical Croatian county of Szerém was incorporated administratively into the newly-formed Vojvodina after World War II. Vojvodina was an autonomous province, then after the termination of its

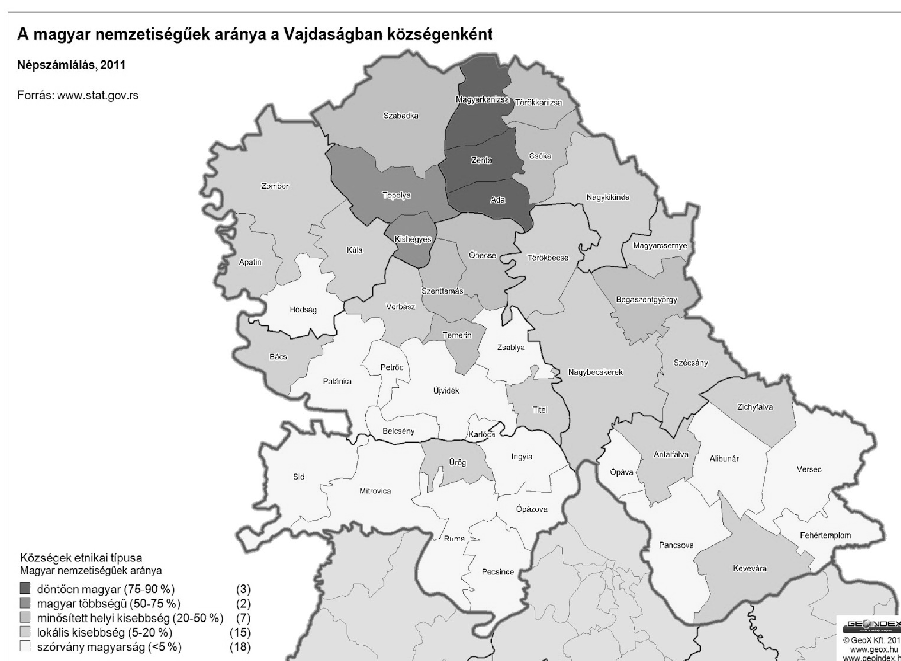
²⁶ GYURGYÍK LÁSZLÓ: *The demographic trends of the ethnic Hungarian population of Slovakia in light of the 2011 census to the present*. 55. p. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: http://bgazrt.hu/_dbfiles/blog_files/9/0000004039/Laszlo%20Gyurgyik%20-%20The%20demographic%20trends%20of%20the%20ethnic%20Hungarian%20population%20of%20Slovakia.pdf (Download in the 4th of September, 2017)

autonomy it became part of Serbia – similarly to Kosovo. The unification of the three regions – Bačka, Banat and Sirmia – led to the formation of Vojvodina as known today.²⁷

In 2011 a total number of 1 931 809 inhabitants lived in the territory of Vojvodina equalling 21 205 km². Ethnically, Vojvodina is one of the most mixed regions in Europe. Besides Serbians and Hungarians, several other ethnic groups (Slovaks, Romanians, Gypsies, Macedonians, Croats, Montenegrins, Bunjevci etc.) also live there.²⁸ Nationally (Central Serbia and Vojvodina), the Hungarian population amounted to 253 899 persons in 2011, while 20 years earlier (in 1991) their number was 343,800. Ethnic Hungarians suffered a total loss of 89 901 persons in the territory of Vojvodina and Central Serbia.²⁹

4. map

Hungarians in the Opština of Vojvodina (2011)

Source: *Térképek Ptolemaiosztól a Google Maps API-ig*: <http://terkepem.blogspot.hu/2013/02/> (Download in the 4th of September, 2017)

²⁷ GYÉMÁNT RICHÁRD: *A határon túli magyarság fogalma, keletkezése*. In: Szakács Ildikó Réka: Nemzetpolitikai ismeretek. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézete (SZTE ÁJK NRTI). Szeged, 2017.

²⁸ KAPITÁNY BALÁZS: *Kárpát-medencei népszámlálási körkép*. In: SPÉDER ZSOLT (felelős kiadó): *Demográfia*. MTA Demográfiai Bizottsága és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet folyóirata, 2013. LVI. évfolyam 1. 53. p.

²⁹ *Statistical Office of the Republic of Serbia*: <http://www.stat.gov.rs/WebSite/Public/SiteSearchResult.aspx?searchKey=census%202011> (Download in the 4th of September, 2017)

With respect to the three regions, the greatest number of Hungarians lives in Bačka, they make up approximately 77 per cent of the Hungarians in Vojvodina. Approximately 22 per cent live in Banat and the remaining approximately 1 per cent in Syrmia.

In accordance with the Serbian public administration, Vojvodina can be divided into 45 municipalities – public administration units similar to districts – 20 of which can be found in Bačka, 16 in Banat and 9 in Syrmia. Hungarians constitute the majority in eight municipalities, absolute majority in six of them [Ada, Bačka Topola (Bácsstopolya), Čoka (Csóka), Mali Idoš (Kishegyes), Kanjiža (Magyarakanizsa) and Senta (Zenta)] and relative majority in two [Bečej (Óbecse) and Subotica (Szabadka)]. These eight municipalities constitute the Hungarian block, any other settlements with a Hungarian majority or minority count as sporadic. Reasons for the population decline of Hungarians:³⁰

1. extremely low birth rate,
2. continuous and forcible assimilation,
3. mass emigration,
4. catastrophic ageing,
5. unprecedented disposition to suicide,
6. alcoholism,
7. high divorce rate,
8. high number of abortions,
9. increasing number of intermarriages,
10. readiness to assimilate,
11. the census category called “Yugoslav”.

The endless process of settling since Trianon and the census manipulations accompanied by the simultaneous and artificial suppression of the Hungarian system of institutions resulted in the considerable decline of the proportion of Hungarians as compared to the Serbian population.

The proportion of the Serbs in the parts of Vojvodina inhabited by the Hungarians increased to such an extent that the further acceleration of the assimilation processes can be expected in the future. Ethnic Hungarians could retain their “position” only in the three municipalities by the river Tisza (Kanjiža, Senta, Ada). Here the decline in the Hungarian population and the increase in the Serbian population are less than experienced in the other districts. Hungarians in Bečej, which belongs to the Hungarian block, have lost their absolute majority and their proportion of 48,84 represents only relative majority. By the time of the following census it can be expected to have lost this majority as well. The demographic status of sporadic Hungarians has stabilized in certain areas – especially in Banat – although the South Slavic war, the immigration of the Serbian refugees (approximately 550-600 thousand persons) and the economic recession have all had their effect. As concerns Serbian immigrants, the majority of them consider Vojvodina their new home. This process seems to be reinforced by the amended act on Yugoslavian citizenship, which came into force in February 2001; pursuant to this, Yugoslavian citizenship can be acquired in an unusually short time: altogether 125 thousand persons received citizenship,

³⁰ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Magyarok – államhatárainkon túl*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2011. 160–171. pp.

80 000 of whom had dual citizenship. The number of Serbian refugees is estimated to amount to 5-600 thousand persons.³¹

Hungarians in Ukraine (Subcarpathia)

Subcarpathia had constituted part of the State of Hungary since the 10th century, but it did not form a uniform historical region until World War I.

The territory of Subcarpathia belonged to Czechoslovakia between 1920 and 1945, afterwards it became part of the Soviet Union right until 1991, when it became one of the counties of the independent Republic of Ukraine.

During history, Subcarpathia was always a region with mixed population. The German – urban – population immigrated there in the course of the 13th century. Romanians, who had an animal-breeding lifestyle, also started to immigrate simultaneously with the Germans. The ethnic picture of the region changed in the 18th century when the Ruthenian ethnic group, arriving continuously since the 13th century from the direction of Galicia, became predominant. Greater Slovakian and Jewish immigration also started during the 18th century. Due to its unfavourable agricultural conditions and the lack of commercial relations, Subcarpathia was the most backward region of historical Hungary.

The territory of Subcarpathia is 12,800 km², which constitutes 2.12% of the territory of Ukraine. According to the 2001 Ukrainian census figures, the population of Subcarpathia was 1 254 614 (100%). The second largest ethnic group after the Ukrainians was that of the Hungarians, numbering 151 516 persons (12,07%). A total number of 156,600 Hungarians lived in Ukraine, the majority of them (96,75%) in Subcarpathia.³² Apart from Subcarpathia, larger Hungarian groups can be found in the following cities: Kiev, Lvov and Kharkov (Harkov). As regards the territorial location of the Hungarians in Subcarpathia, the Hungarian ethnic minority lives predominantly along the Hungarian-Ukrainian border in a 20-km area from the border. The majority of the Hungarians lives there, while another major area which is populated by the Hungarians, although sporadically, is the valley of the river Tisza. This area extends from Khust (Huszt) until the headwaters of Tisza, a larger number of population lives only in Khust, Tiachiv (Técső), Viskove (Visk), Solotvyno (Aknaszlatina) and Rakhiv (Rahó) – in the former royal towns of Maramureş (Máramaros). The two large cities, Uzhhorod (Ungvár) and Mukachevo (Munkács) are also home to a greater number of Hungarians. Berehove (Beregszász), the centre of Hungarians, is the only greater city which retained its Hungarian – relative – majority (48%).³³

According to the – Soviet – census made in 1989, the number of Hungarians in Subcarpathia decreased by 4,195 (–2.69%) by 2001. In 1989 163,111 Hungarians lived in

³¹ GYÉMÁNT RICHÁRD – SZONDI ILDIKÓ: *A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005. 111–112. pp. FRIEDRICH ANNA: *Annyi magyar, ahány betelepült menekült a Vajdaságban*. *Magyarságkutató Tudományos Társaság*: http://www.mtt.org.rs/publikaciok/mtt_konyvsorozatok/CsaladiKorfezeszekhagyas.pdf (Download in the 4th of September, 2017)

³² MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN: *Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrainai népszámlálás hozzáférhető eredményeinek tükrében*. 64. p. In.: Gyurgyik László – Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003.

³³ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Magyarok – államhatárainkon túl*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2011. 191–193. pp.

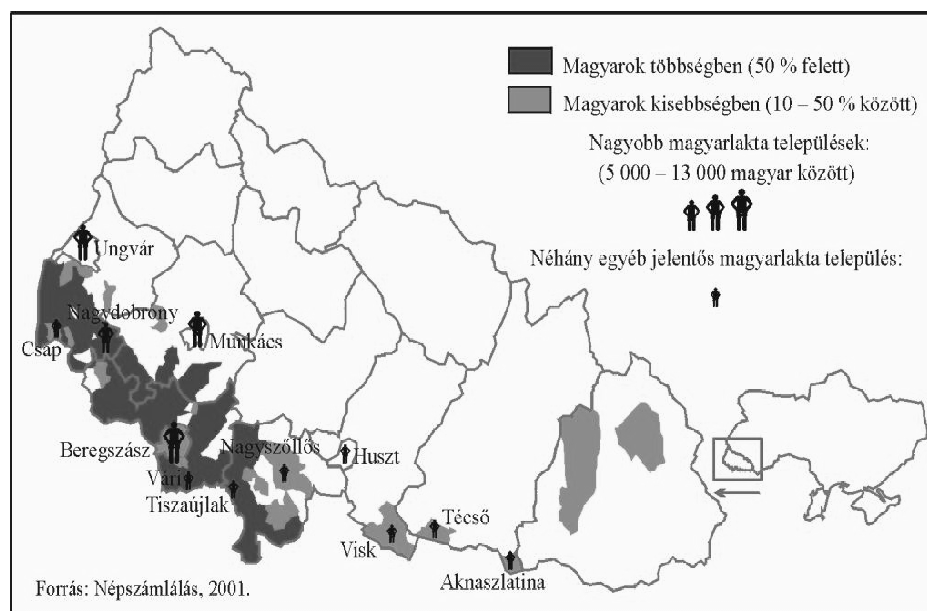
Ukraine, in 2001 only 156,600. This means a decrease of 6,511 persons (–3.99%). The number of Hungarians has continuously been decreasing since 1920, although not at such a drastic rate as for Hungarians living in Vojvodina. In 12 years the number of ethnic Hungarians in Subcarpathia decreased by 4,195. The Hungarians' assimilation is not fast demographically. Intermarriages – which are the “hotbed” for assimilation – are also present here but their effect cannot be felt so strongly as in the case of Hungarians in Slovenia, in Prekmurje. The greatest problem for Hungarians in Subcarpathia is the drastic decline of birth rate and increase of death rate. The ageing of the population is a major problem, too. The demographic characteristics of Hungarians in Subcarpathia are partly determined – indirectly – by the disadvantageous economic situation. Subcarpathia was an underdeveloped region even when it was part of historical Hungary, and this situation worsened while it belonged to the Soviet Union and to Ukraine. Out of the 24 counties of Ukraine, Subcarpathia is among the first ones in terms of the rate of unemployment. According to data from year 2002, 6.5% of the economically active population was unemployed in Subcarpathia. Although this figure may not seem high, it is important to know that only every tenth person contacts the employment centres and registers themselves. The rate of unemployment can be estimated to be ten times higher than the official figures at best. Unemployment reaches almost 100% in certain settlements of the areas populated by Hungarians, the inhabitants try to support themselves and their families by doing various kinds of “black” work. For many of them, the only certain living is provided by the proximity of the Hungarian border. In recent years there has been a boom in tourism in Subcarpathia, and although this does not solve the grave economic situation, at least it offers some alleviation. Another serious problem – among Hungarians – is emigration to Hungary. The rate of temporary migration is also high. A great proportion of Hungarians living in Subcarpathia come over to Hungary to learn or to work. The former is typical mainly of younger people, the latter of older ones. Presumably, one of the reasons why the number of Hungarians did not decrease so drastically is that part of the Gypsy population – as compared to 1989 – declared Hungarian nationality. This can be observed mainly in large cities – Uzhhorod, Mukachevo, Berehove, Vynohradiv (Nagyszőlös) and Khust. Because of the positive advantages of the “benefits act”, some of the people uncertain as to nationality rather declared Hungarian nationality.

„The running of the next all-Ukrainian population census is determined by the decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 9 April 2008 № 581-p “On the all-Ukrainian population census conduction in 2020”.³⁴

In 2011, in Subcarpathia approximately 141 000 Hungarian people (6,7%) live (estimated datas).³⁵

³⁴ State Statistics Service of Ukraine: <http://www.ukrcensus.gov.ua/eng/> (Download in the 4th of September, 2017)

³⁵ KAPITÁNY BALÁZS: *Kárpát-medencei népszámlálási körkép*. In: Spéder Zsolt (felelős kiadó): *Demográfia*. MTA Demográfiai Bizottsága és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet folyóirata, 2013. LVI. évfolyam I. 55. p.

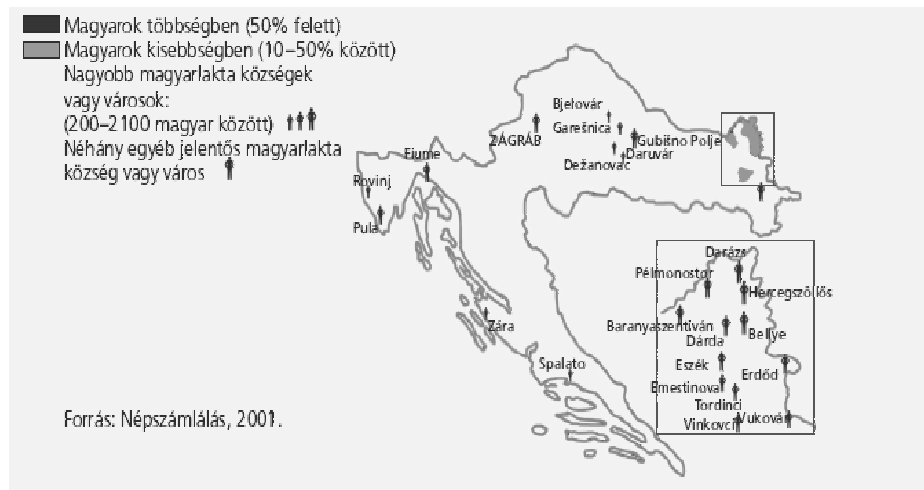
Hungarians in Subcarpathia (Ukraine), 2011

Source: *Kárpátalja – kárpátaljai magyarok*: http://karpatalja.blog.hu/2009/12/26/title_1590592 (Download in the 4th of September, 2017)

Hungarians in Croatia

The territory of the Republic of Croatia, independent since 25th June 1991, is 56,538 km². From historical Hungary, Međimurje (740 km²), the Baranya triangle (1 016 km²) and the city of Rijeka (Fiume) (21 km²) belong to Croatia today.³⁶ The data of the 2011 Croatian census show that the number of Hungarians decreased considerably, only 14,048 Hungarians were registered (16 595 in 2001). The number of Hungarians in Croatia decreased by 2 547 between 2001 and 2011, which means a loss of 15,35 per cent.

³⁶ EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928.

Hungarians in Croatia, 2001

Source: *Jelentés a külhoni magyarság helyzetéről, Horvátország, 2008*: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2009/Jelentes_a_kulhoni_magyarsag_helyzeterol/pages/007_horvatorszag.htm (Download on the 4th of September, 2017.)

Međimurje was part of the historical Zala county, it was constituted by two districts, Čakovec (Csáktornya) and Prelog (Perlak), and the settlement of Legrad (Légrád) in the district of Nagykanizsa also became part of the South Slavic state. According to 2001 Croatian census figures, 113 804 people lived in Međimurje, 106 744 of whom were Croats. Ethnic Hungarians numbered only 66 persons (0.06%). Čakovec, the centre of Međimurje, had a total population of 27 104, 18 of whom were Hungarians (0.07%). In Međimurje the Hungarian population has been assimilated completely.³⁷

The Baranya triangle [also called Baranjska (Drávaszög)] had belonged to Baranya county until the Treaty of Trianon was signed. At the time of the Treaty of Trianon 34 settlements could be found there, this number has grown to 51 by today, nine of which are colonist settlements set up after 1920. According to the census figures of year 2011, 14 048 citizens of Hungarian nationality lived in the territory of the Republic of Croatia, and 43 per cent (6 046 people) of this population lived in the Baranya triangle in absolute or relative majority. The Baranya triangle is typically a region with small villages living on agriculture, viniculture, horticulture, fishing and forestry. Only few settlements have a population over one thousand. The Croatian census of year 2011 revealed that there were approximately nine settlements in the Baranya triangle with Hungarian majority, and in another six settlements Hungarians were in strong minority.³⁸

³⁷ Croatian Bureau of Statistics: https://www.dzs.hr/eng/censuses/census2011/results/htm/e01_01_04/E01_01_04_zup20.html (Download on the 4th of September, 2017.)

³⁸ Croatian Bureau of Statistics: https://www.dzs.hr/eng/censuses/census2011/results/htm/e01_01_04/E01_01_04_zup14.html (Download on the 4th of September, 2017.)

The city of Rijeka is interesting from the Hungarian aspect. In the historical past it was the only port of the Kingdom of Hungary. According to the 2001 Croatian census, there were 214 (0,17%) Hungarians in the city out of its total population of 128 624. Ten years earlier, in 2001, 252 persons declared Hungarian nationality in the city of Rijeka.³⁹

According to the Croatian census of 2001, 7 722 people lived in historical Croatian areas as well as in Dalmatia and Istria.

From among the historical Croatian territories Eastern Slavonia and Western Syrmia have the greatest importance in respect of the Hungarian population. The Hungarians lived in about 20 settlements, and they were in majority only in three of them – Rastina (Haraszi), Korog (Kórogy) and Laslovo (Szentlászló). In the other settlements Hungarians formed a local minority. More than half of the Hungarians living in these settlements became homeless during the South Slavic war. The entire Hungarian population fled from Eastern Slavonia while their settlements – Korog, Rastina, Laslovo – were damaged or destroyed in the South Slavic war. Nowadays it is still customary in this region to have only one child in the family, consequently the Hungarian population of Rastina has aged considerably.

The centre of the Hungarians in Croatia is Osijek (Eszék). At the time of the Croatian census of 2011 the total population of Osijek was 108 048, within this there were 96 746 Croats (89,54%) and 11 302 people (10.46%) of other nationalities. The number of the Hungarians amounted only to 979. There are only few sporadic Hungarian populations west of the city.⁴⁰ In Central Croatia (in the territory of the historical Bjelovar-Križevci (Belovár-Kőrös) and Požega (Pozsega) counties) there were only approximately 3,000 Hungarians left by the beginning of the 1990s. There is no Hungarian majority in any of the settlements in the region (about 16 settlements). The number of Hungarians within the total population is negligible. It is almost certain that the fate of these sporadic Hungarian groups is sealed. Their total assimilation is inevitable.

According to the data of Croatian authorities, about 1 000-1 500 people of Hungarian nationality died in the South Slavic war, which broke out in 1991. The direct damage suffered by Croatia during the war came to 27 billion kunas in total; the damage caused in the Baranya triangle and in Eastern Slavonia amounted to 13 billion kunas. Devastation in the Baranya triangle and particularly in Eastern Slavonia was huge. Uncleared mines are a potential source of danger in both areas. As a result of the war (and the Serbian occupation), great numbers of Hungarians fled from the Baranya triangle and Eastern Slavonia either abroad – first of all to Hungary – or to the safer western parts of the country. Although the Erdut Agreement signed in November 1995 allowed the Hungarians of the two regions to return, they started to move back only in 1997, and even then only about 75% of the Hungarian refugees returned. The South Slavic war changed the ethnic composition completely in the Baranya triangle and in Eastern Slavonia.⁴¹

³⁹ *Croatian Bureau of Statistics*: https://www.dzs.hr/eng/censuses/census2011/results/htm/e01_01_04/E01_01_04_zup08.html (Download on the 4th of September, 2017.)

⁴⁰ *Croatian Bureau of Statistics*: https://www.dzs.hr/eng/censuses/census2011/results/htm/e01_01_04/E01_01_04_zup14.html (Download on the 4th of September, 2017.)

⁴¹ *Jelentés a külhoni magyarság helyzetéről, Horvátország, 2008*: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2009/Jelentes_a_kulhoni_magyarsag_helyzeterol/pages/007_horvatorszag.htm (Download on the 4th of September, 2017.)

The rate of the decline of the Hungarian population is getting faster, and it is further accelerated by assimilation and by one of its “contributors”, by intermarriages. Assimilation is also promoted by the fact the Hungarian-language education is a mere shadow of what is was before 1991. Assimilation will certainly have decreased their number to below 10 000 by the time of the next census.

Hungarians in Austria (Burgenland)

Burgenland (in Hungarian: Várvidék or Örvidék) is the youngest province of Austria. Its territory is 3 965 km². The centre of the province is Eisenstadt (Kismarton), that of the Hungarian population is Oberwart (Felsőőr).⁴²

Burgenland was part of historical Hungary before 1920, it was constituted by the areas of three West-Hungarian counties, Moson, Sopron and Vas, inhabited mainly by Germans.

As to origin, Ethnic Hungarians in Burgenland can basically be classified into three groups. Hungarians living in the northern part, mostly annexed to Austria from the historical Moson county, are the descendants of former manor wage labourers and servants.

The second group is constituted by the descendants of former civil servants in historical Sopron county. (Due to the demographic characteristics, the descendants of the two groups mentioned can hardly be found any more.)

The third group is made up by the descendants of the border guards of Őrség. After the events of Lech Field (955 A.D.) so-called border guard settlements were set up in the open western territories to protect the order of the Hungarian state. As a result of the (Turkish) wars and the settling of Germans and Croats, these Hungarian settlements lost their direct territorial connection with the areas with Hungarian majority and have lived as language islands for 450 years.⁴³

Features of assimilation are strongly typical of the ethnic group of Hungarians. The process is not spontaneous in nature but its rate is accelerating. The difficulties of maintaining contact with Hungary for a long time, the inadequacy of the teaching of the Hungarian language and first of all the increasing frequency of intermarriages all had a major role in the assimilation of Hungarians in Burgenland.

In connection with assimilation and intermarriages the three phases of the so-called “family model of Őrség” have to be mentioned:

1. From the beginnings until the 1950s it was rare for somebody to marry a “person from the country”. This is typical not only in Őrség, it can be observed elsewhere, too, but (due to the special feature of being a language island) it had concrete culture- and language-forming, conserving effects.

2. From the 1950s until the 1970s a period of transition can be observed: in intermarriages made during that time it was the spouse “from the country” who learned to speak Hungarian.

⁴² GYÉMÁNT RICHÁRD: *A burgenlandi magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai*. Területi Statisztika. Budapest, 2005. 1. szám, 33. p.

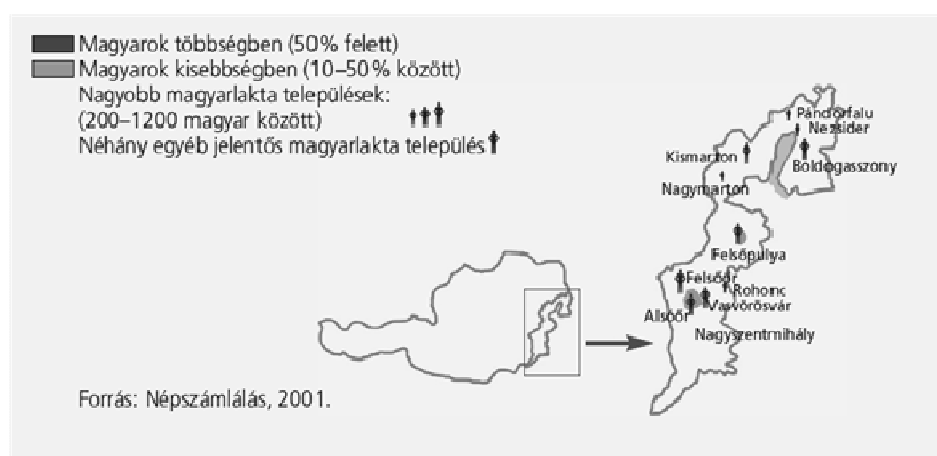
⁴³ GYÉMÁNT RICHÁRD: *A burgenlandi magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai*. Területi Statisztika. Budapest, 2005. 1. szám, 37. p.

3. Since the 1980s it has not happened any more: German is spoken in intermarriages. However, if one of the spouses comes from Hungary, the Hungarian language is spoken similarly to traditional, non-intermarriages. (Interestingly enough, the latter ones still prove to be the most lasting relationships.)⁴⁴

The assimilation of ethnic Hungarians in Burgenland is promoted by the break-up of the traditional family structures living on agriculture and simultaneously by the increasingly more common employment in urban centres (Vienna, Wiener Neustadt (Bécsújhely), Graz, etc.) outside the language area.

7. map

Hungarians in Burgenland, Austria, 2001

Source: Tóth Antal: Magyarország és a Kárpát-medence regionális társadalomföldrajza: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0038_foldrajz_TothAntal/ch01s41.html (Download on the 4th of September, 2017.)

According to the Austrian census of year 2001, Hungarians in Vienna and in Burgenland were the largest officially recognized ethnic group in Austria. This is explained by the specifics of the legal regulation of minority protection in Austria.

According to the Austrian census conducted in 2001, the number of ethnic Hungarians in Austria was 40 583. Ten years earlier there were only 33 459 Hungarians, which meant 0,42 per cent of the country's population at that time. The great majority of Hungarians (38,03%) live in Vienna (15,435 persons). As to origin, Hungarians in Vienna can be basically classified into three groups. Some of the Hungarians living in Vienna are the descendants of Hungarian-speaking maids and servants who came to Vienna with Hungarian aristocrats during the past centuries. Another group is constituted by persons

⁴⁴ GYÉMÁNT RICHÁRD: *A burgenlandi magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai*. Területi Statisztika. Budapest, 2005. 1. szám. 37. p.

who emigrated in 1956 and by their descendants, while the third group is the group of people emigrating from Hungary to Vienna in the 1980s.⁴⁵

An essential Hungarian aspect of the 2001 Austrian census is that according to the 1991 Austrian census 6,763 Hungarians lived in Burgenland, while in 2001 Hungarians in Burgenland numbered 6,641. The decrease in 10 years was only 122 persons (1,8%).

Hungarians in Burgenland are the oldest among ethnic Hungarians living in the Carpathian Basin. Neither native speakers of German nor those of Croatian have such a high ratio of over-60 population as the Hungarian minority.⁴⁶

Two-thirds of the native speakers of Hungarian in Burgenland live in the so-called Upper Örség (Felső-Örség) [Unterwart (Alsóőr), Oberwart (Felsőőr), Siget i.d. Wart (Órisziget) and Oberpullendorf (Felsőpulya)], the remaining one-third is distributed among a total number of 153 settlements in the entire territory of Burgenland. Only the above-mentioned four settlements have more than 10% of Hungarians (Unterwart 74.4%, Oberwart 17.5%, Oberpullendorf 21.5%, Siget i.d. Wart 70.4%).

Out of the 153 settlements of Burgenland, Hungarians are in majority only in Unterwart, as well as in Siget i.d. Wart annexed to the settlement of Rotenturm an der Pinka (Vasvörösvár). In Oberwart and Oberpullendorf Hungarians constitute only strong minority. In two settlements, in Unterwart and Oberpullendorf, Hungarians are predominantly Roman Catholic, in Siget i.d. Wart Lutheran while in Oberwart mainly Calvinist. The assimilation of the two Protestant congregations is fairly advanced, services are mostly held in German.

The number of Hungarians living in Burgenland was 10 000 (estimated data). Because in Austria for the first time the 2011 census was conducted as a register-based census. There was no ethnicity and religious data.⁴⁷

Hungarians in Slovenia (Prekmurje)

The territory of Prekmurje in the Republic of Slovenia, which became independent on 25th June 1991, is 940 km², it was part of two counties, Vas and Zala, before 1920.

Hungarians in Prekmurje can be divided into two groups. One group is made up by “Hungarians in Örség”, with eight settlements. The other group consists of “Hungarians in the Lendava (Lendva) region” (23 settlements).

Hungarians in Prekmurje live in 31 settlements only, these are officially called “bilingual” settlements. In addition to these 31 settlements, Hungarians live sporadically in some larger cities (Murska Sobota (Muraszombat), Ljubljana, Maribor).

⁴⁵ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Magyarok – államhatárainkon túl*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2011.

⁴⁶ GERHARD BAUMGARTNER: *Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében*. In.: Gyurgyík László – Sebők László: *Népszámlálási körkép Közép-Európából*, Teleki László Alapítvány. Budapest, 2003.

⁴⁷ KAPITÁNY BALÁZS: *Kárpát-medencei népszámlálási körkép*. In: Spéder Zsolt (felelős kiadó): *Demográfia*. MTA Demográfiai Bizottsága és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet folyóirata. 2013. LVI. évfolyam 1. 57. p. Statistik Austria: http://www.statistik.at/web_de/fragebogen/registerzaehlung/index.html (Download in the 4th of September, 2017.)

The Hungarian block itself in Prekmurje, the “bilingual” settlements are located along the Slovenian-Hungarian border from Hodoš (Őrihodos) to Pince in an approximately 50-km-long and 3-to-15-km-wide area.

While at the beginning of the 1900s a definite language boundary could be drawn between the Hungarian and the Slovenian settlements, this became impossible by 2002 as these boundaries had been merged almost entirely. The fading of the ethnic boundary dates back to the 1960s when industrialization became more intense and this – among others – attracted large numbers of Hungarians into the cities.

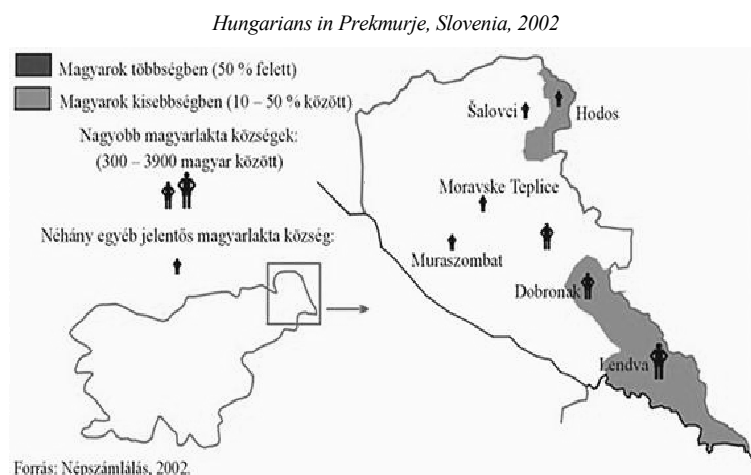
The strong tendency to assimilation is rooted mostly in the following causes:

1. insufficient population growth,
2. emigration (to find employment in Austria and Germany, or to pursue studies in Hungary),
3. internal migration (to find employment in the more developed regions of Slovenia),
4. (as a result of the migration of young people) the population of the “Hungarian” villages of Prekmurje is ageing,
5. unfavourable economic situation in Prekmurje,
6. Assimilation is also promoted by – the increasing rate of – intermarriages. The proportion of intermarriages exceeds 50%, and 80% of people coming from intermarriages declare Slovenian nationality.

Other factors contributing to the population decline of Hungarians include:

- great changes of fortune (Trianon, annexation back to Yugoslavia in 1945),
- World War I and II and the associated atrocities,
- „disappearance” of Slovenians and Jews who considered themselves Hungarian.⁴⁸

8. map

Source: GYÉMÁNT RICHÁRD – KATONA TAMÁS: *Demográfia*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2014: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_547_Demografia/ch14s07.html (Download on the 4th of September, 2017.)

⁴⁸ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Magyarok – államhatárainkon túl*. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2011. 320–324. pp.

According to 1991 census figures, there were 8 499 Hungarians living in Slovenia, 7 636 of them in Prekmurje. At the time of the Slovenian census of year 2002, there were only 6 243 Hungarians, 5 430 of whom lived in Prekmurje, that is in the area extending from the Mura to the Slovenian-Hungarian border.⁴⁹

The number of Hungarians living in Prekmurje was 4 000 (estimated data). Because in Slovenia for the first time the 2011 census was conducted as a register-based census. There was no ethnicity and religious data.⁵⁰

Although in 1992 an agreement on guaranteeing minority rights was signed by Hungary and Slovenia, which is beneficial to ethnic Hungarians in Prekmurje, it can hardly be expected to slow down the rate of assimilation and population decline.

GYÉMÁNT RICHÁRD

A HATÁRON TÚLI MAGYARSÁG DEMOGRÁFIAI SAJÁTOSSÁGAI 2011-BEN

(Összefoglalás)

A határon túli magyarság legfrissebb demográfiai sajátosságairól a környező országokban, a 2011-ben megtartott népszámlálások tájékoztatnak. A tanulmány a Magyarországgal szomszédos hét ország magyarságának számbeli alakulását vizsgálja. Ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy az utóbbi időben egyre nehezebb pontos számadatokat kapni az egyes határon túli magyar közösségek népességszámáról, illetve az egyes települések (városok, illetve falvak) településsoros nemzetiségi és felekezeti statisztikai adatairól. Ennek oka, hogy 2011-ben Ausztria és Szlovénia már ún. „*regiszter típusú népszámlálás*” alkalmazott a számbavételre, mely nem tette lehetővé az ún. „*különleges adatok*” – így a nemzetiségi statisztikai adatok – gyűjtését. Ezért ennél a két területnél csak becsült adataink vannak a határon túli magyarság lélekszámára vonatkozóan. Ukrajnában – anyagi és politikai okok miatt – 2001 óta nem tartottak népszámlálást, itt szintén becsléssel kell megelégednünk. Horvátország már 2001 óta, Románia és Szerbia pedig még nem közölte a 2011. évi népszámlálás településsoros adatait, csak a „nagyobb” közigazgatási egységekre vonatkozóan tették ezt meg. Egyedül északi szomszédunk, Szlovákia tette publikussá az ország településeink nemzetiségi statisztikai adatait a 2011. évi szlovák népszámlálás „fényében”. A tanulmány vizsgálja továbbá a rendszerváltozás óta eltelt időszak demográfiai sajátosságainak változásait a környező országok 1991/1992., a 2001/2002., illetve a 2011. évi népszámlálási adatai vonatkozásában.

⁴⁹ Republic of Slovenia, Statistical Office RS: <http://www.stat.si/popis2002/en/> (Download on the 4th of September, 2017.)

⁵⁰ Republic of Slovenia, Statistical Office RS: <http://www.stat.si/popis2011/eng/Default.aspx?lang=eng> (Download on the 4th of September, 2017.)

JÓZSEF HAJDÚ*

Framework of the remuneration for work in Hungary**

1. Labour market and wage differentials in nutshell

As regards the regulation of remunerations, there are three segments of the economy in Hungary: 1. the private sector, 2. the public sector and 3. public works. It should be underlined that in this article mainly the wage issues of the private sector will be discussed. Gross earnings in the private sector (including non-profit organisations and majority-state-owned entities such as the Hungarian Post or the Hungarian State Railways) are shaped by the wage policies and business profits of economic organizations as well as the less significant wage agreements, the only single central intervention being the setting of the minimum wage. Nowadays, the price of labour in private sector is determined in the free market just like every other price, by the intersection of supply and demand.¹ However, trade unions and their collective bargaining power - unions might exercise their bargaining power to offset the power of an employer in a particular occupation and in doing so achieve a mark-up on wages compared to those on offer to non-union members.

* Professor of Law, University of Szeged, Hungary and member of the European Committee of Social Rights, Strasbourg, France

** This research was supported by the project nr. EFOP-3.6.2-16-2017-00007, titled *Aspects on the development of intelligent, sustainable and inclusive society: social, technological, innovation networks in employment and digital economy*. The project has been supported by the European Union, co-financed by the European Social Fund and the budget of Hungary.

¹ Classical economists call this the market theory of wage determination. When workers sell their labour, the price they can charge is influenced by several factors on the supply side and several factors on the demand side. The most basic of these is the number of workers available (supply) and the number of workers needed (demand). In addition, wage levels are shaped by the skill sets workers bring and employers need, as well as the location of the jobs being offered. The interplay between all of these factors will eventually cause wages to settle—that is, the number of workers, the number of jobs, the skills involved, and the location of the jobs will eventually lead workers and employers to reach a series of wage agreements. If employers (demand) cannot find enough workers to meet their needs, they will keep raising their wage offers until more workers are attracted. If workers are in abundance (supply), wages will fall until the surplus labour decides to go elsewhere in search of jobs. When supply and demand meet, the equilibrium wage rate is established.

Nevertheless, average wages in the private sector and the minimum wage have been increasing at the same rate since 2013.² This ensures that the lag of employees working in low-wage professions does not increase, and also that small businesses, where wages constitute only a part of the remuneration, pay taxes and contributions on at least the minimum wage and in this way their employees are entitled to various benefits (sickness benefit, old-age pension) based on increasingly higher contributions. However, on survey made in 2015 shows that the average income of the highest-earning Hungarian workers was twenty-eight times higher than that of employees with the lowest-paying jobs,³ according to a survey covered 56,000 employees, organized by personnel services company Trenkwalder and partner Simconsult.⁴

In the economic sectors characterised by the dominance or exclusivity of the private sector, the highest earnings are traditionally in the finance and insurance professions, with an average monthly gross salary of 494.000 HUF. This is followed by IT and communication (460.300 HUF) and by the electricity, gas, steam and air conditioning sector (438.600 HUF). In the processing industry, where earnings are average, coke production and crude oil processing came first, with an average monthly gross salary of 644.000 HUF, followed by the pharmaceuticals industry with 440.200 HUF. The latter was four times as high as the average of the lowest paying branch of the processing industry – textile, clothing, leather and leather products manufacturing (160.100 HUF). (See details Tables 2-4 in appendix.)

While average wages in trade vehicle repair were below the average of the private sector both in their levels and rate of increase, several big supermarket chains were forced to raise wages in the last third of the year due to increasing labour shortages. The flight of trade workers mainly resulted from the lower wages due to Sunday shop closure, the extra workload due to increased traffic on Friday and Saturday as well as the draining effect of higher earnings and better working conditions in the processing industry. The public sector, employing 698 000 people on average in 2015 is regulated centrally. The basic elements of the remuneration system established in the 1990s have been unchanged since 2008, while some of the bonuses (such as the guaranteed 13th month salary) have been terminated.

Recently there have been frequent wage adjustment measures, often in an ad hoc manner, focusing on certain groups of employees as well as the removal of certain restrictions. Since these changes are partial, occasionally they create tension even within

² In general, countries with lower-than-average pay levels, for instance Eastern European countries, recorded stronger wage growth. Pay increases were at the fastest pace in the Baltics, in particular Latvia. Sweden and Hungary also recorded a relatively high growth of compensation per employee. (See details: Labour Market and Wage Developments in Europe Annual Review 2016 European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion Directorate A Manuscript completed in October 2016 p. 40)

³ Employees earned above-average pay in information technology and technical and financial areas while wages remained below the average in logistics, administration, education, health care and social services. In terms of sectors, employers in vehicle manufacturing and the machine industry, and to a lesser extent, the construction and building materials sectors pay higher-than-average wages. Foreign-owned companies pay at least 5-10% more than Hungarian employers, but in some areas this difference can exceed 30%. In a regional comparison, wages are higher than the average in Budapest and Central Hungary as well as the Western part of Transdanubia.

⁴ https://bbj.hu/economy/survey-shows-huge-wage-gap-in-hungary_105733 (12-05-2017.)

a workplace. As a result of measures of recent years, the difference between the average wages of the private and public sectors has decreased. At a 6.3 per cent rate of increase, the gross earning of public sector employees was 256.4 thousand HUF on average in 2015, not including public works participants. This was only seven thousand HUF lower than the average of the private sector but the differences between the various occupational groups and the lag of public sector areas are still significant.⁵

II. The Concept of Wages

According to the HLC (Hungarian Labour Code), a worker is entitled to a wage from the employer on the basis of his/her employment. The basic wage must be at least the mandatory minimum wage. Any agreement departing therefrom will be void. In the absence of an agreement departing therefrom, the employee will be entitled to a wage corresponding to the basic wage specified in the employment contract.⁶

Principle of equal pay. In respect of the remuneration of employees for the same work or for work to which equal value is attributed, the principle of equal treatment must be observed (principle of equal pay).⁷ The equal value of work for the purposes of the principle of equal treatment should be determined based on the nature of work, its quality and quantity, working conditions, vocational training, physical and intellectual efforts, experience and responsibilities.

Within the scope of the principle of equal pay, “wage” shall mean any remuneration provided to the employee directly or indirectly in cash or kind, as well as social benefits, based on his/her employment. The wages of employees - whether based on the nature or category of the work or on performance - should be determined in compliance with the principle of equal treatment.⁸

III. Evaluation of Labour

1. The Wage System

A. The concept of the wage system

The requirement of adequate reward for the quality and quantity of work can be fulfilled if there is a measure which considers both the quality and quantity of work, and the extent of time worked. This system functions by two methods. One is the wage-rate,

⁵ The Hungarian Labour Market 2015 Editors Károly Fazekas and Júlia Varga, Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 2015. 30-34. p. http://www.mtakti.hu/file/download/HLM2015/TheHungarianLabourMarket_2015_onefile.pdf (15-04-2017.)

⁶ <http://munkajog.com/munkajog/munkaberazujmtszerint.html> (12-05-2017.)

⁷ KÉRI ÁDÁM: *Egyenlő munkáért egyenlő bér: mikor tehet különbséget a munkáltató?* http://adozona.hu/munkajog/Egyenlo_munkaert_egyenlo_ber (10-04-2017.)

⁸ <http://www.egyenlobanasmod.hu> (16-04-2017.)

the other is a unit of work which can be fixed for a time period or a natural unit (piece, meter) or by specifying a level or task (for example, there is a ten (10) per cent reduction for the production of shoddy goods). Wages are determined simultaneously by these two methods. When wages are calculated according to the number of units produced, this is called task wage (piecework). When wages are calculated according to time worked without regard to the number of units produced, this is known as payment according to basic rate.⁹ According to the HLC, the wage due to the worker may be established as a time wage (wage rate), a task wage or a combination of the two. However, the basic wage must be specified on a time basis (time wage).

According to Subsection (3) of Section 137 of the HLC, wages in the form of performance-based wages (task-based wage) exclusively may be established only if so agreed in the employment contract. This also applies where wages are paid on a time and performance basis combined, if the time rate is lower than the basic wage.¹⁰

B. Payment in accordance with time worked

In the case of a wage system based on time, the sum of the wage depends on the period spent working. The wage rate is multiplied by the hours worked. A main disadvantage of such a system is that it bears no relation to the quality or quantity of work. Thus, it provides no incentive to increase efficiency and to improve the quality of output.¹¹

The monthly basic wage must be divided by the number of hours required in the given month according to the general working schedule, then this amount must be multiplied by the number of hours required during the period in question according to the general working schedule.¹²

C. Task-wage (piecework) rates

548. In the case of piecework systems,¹³ the wage depends directly on the amount produced. Piecework systems are advantageous in ensuring production of a given quantity and quality. They are in this respect in the interest of society and the individual workers.

Generally, the principle is that the piecework system should be used in every case where it offers advantages for production. Performance requirements and the task-wage factors will be determined by the employer. They must be made known in writing to the workers concerned.

If wages are paid on the basis of performance, performance requirements will be determined by the employer on the basis of preliminary and objective surveys and calculations covering the potential to perform one hundred per cent of such requirements during regular working hours. Performance requirements are to be established, and employee groups under the same performance requirements are to be

⁹ NAGY LÁSZLÓ: *A munkabérek szabályozása a piacgazdaságokban*, KJK Könyvkiadó, Budapest 1993. 69–75. pp.

¹⁰ DUDÁS KATALIN – GYULAVÁRI TAMÁS – HORVÁTH ISTVÁN – HÓS NIKOLETT – KÁRTYÁS GÁBOR – KULISITY MÁRIA – KUN ATTILA – PETROVICS ZOLTÁN, *Munkajog*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2012. 311–312. pp

¹¹ <https://www.hrportal.hu/hr/idober--teljesitmenyber--premium--jutalek---milyen-szabalyok-vonatkoznak-rajuk-20151120.html> (12-05-2017.)

¹² <http://www.hrsentinel.hu/mt/munkaber.html> (08-05-2017.)

¹³ HARASZTI MIKLÓS: *Darabbér*. Téka Kiadó, Budapest, 1989.

determined in a manner consistent with the employer's operating conditions, such as the objective requirements relating to the performance of work, work organization and the technology employed.

In the event of any dispute concerning performance requirements, the burden of proof to verify that the procedure did not violate the above-mentioned provisions lies with the employer.

In the case of employees whose wages are paid on the basis of performance only, a guaranteed salary is to be paid of an amount up to at least half of the basic wage.

The personal basic wage or the performance wage shall be at least the mandatory lowest wage (minimum wage) in accordance with the conditions specified; no deviation from this provision will be considered valid. The performance factors for full-time employees will be established so that the wages payable upon one hundred percent fulfilment of the normative performance requirement and upon the completion of the entire work time shall amount to at least the mandatory minimum wage. No deviation from this provision will be considered valid.¹⁴

2. Supplementary Payment

A. The concept of supplementary payment

When normal wage rates are fixed, special circumstances which may arise are not taken into account. Thus, provision is made for the payment of supplementary wages. These take the form of premium or bonus supplements and gratuities.

If the regulation pertaining to employment or the agreement between the parties prescribes the payment of a wage supplement, the worker's basic wage will be the basis for its calculation in the absence of an agreement departing therefrom.

Supplementary payments are generally determined by collective agreement or by agreement between the parties by the employment contract or by the employer unilaterally. In some cases, the law provides for supplementary payments in order to protect the workers' interests (some of these are treated in other Chapters, e.g. overtime supplement).

B. Night-work supplement

Employees - other than those entitled to shift supplement (see below) - will be entitled to a fifteen (15) per cent wage supplement for night work, provided that it exceeds one (1) hour.

C. Sunday supplement

The fifty (50) percent Sunday supplement is payable both for scheduled work, and also for unscheduled work in the cases already specified in the legislation (e.g. employees with working schedules involving multiple shifts).

¹⁴ HAJDÚ JÓZSEF – KUN ATTILA (eds.), *Munkajog I.* Budapest: Patrocinium, 2012. 203-207.pp.

D. Public holidays supplement

Employees required to work on public holidays in regular working time will be entitled to a one hundred (100) per cent wage supplement. The same amount of wage supplement will be paid for working on Easter Sunday or on Whit Sunday, or on public holidays falling on Sundays.

E. Overtime supplement

In accordance with the relevant employment regulations or by agreement of the parties, employees will be entitled to a fifty (50) per cent wage supplement or to time off:

- a) for overtime work performed in addition to the daily working time shown in the work schedule;
- b) for work performed within the framework of working time banking; or
- c) for work performed above and beyond the payroll period.

The duration of time off may not be less than the overtime work ordered or the work performed, and will be remunerated by a commensurate part of the basic wage.

Where overtime work is ordered on the scheduled weekly rest day (weekly rest period), a one hundred (100) per cent wage supplement must be paid. The wage supplement will be fifty (50) per cent if the employer provides another weekly rest day (weekly rest period). When overtime work is ordered on a public holiday, the employee shall be entitled to the above-mentioned (fifty per cent) a wage supplement.

The time off or the weekly rest day (weekly rest period) will be allocated at the latest during the month following the month when the overtime work was performed, or by the end of the banking of working time or the payroll period in the case of an irregular work schedule. In connection with work performed in derogation of the above, or over and above the relevant working time banking arrangement, the time off shall be provided at latest by the end of the next working time banking cycle. By agreement of the parties, time off shall be provided at latest by 31 December of the following year.

F. Shift-work supplement

If the beginning of the scheduled daily working time of employees changes frequently,¹⁵ for work performed between eighteen hours (18:00) and six hours (6:00) a thirty per cent wage supplement (special payment for shift work) must be paid.

G. Stand-by and on-call-duty supplement

For stand-by duty forty (40) per cent, and for on-call duty twenty (20) per cent wage supplement must be paid, respectively. However, in connection with stand-by work, if the work performed cannot be measured, a fifty (50) per cent wage supplement must be paid.

¹⁵ Changes shall be considered frequent if - on a monthly basis - the beginning of the scheduled daily working time differs for at least one-third of all working days, and if the earliest and the latest start time are at least four hours apart.

In the employment contract the parties, a) in lieu of wage supplement; b) in the case of stand-by and on-call duty; may stipulate a fixed monthly payment covering regular wages and wage supplements as well.¹⁶

IV. Administration of the wage system

1. Fixing of individual wages

A distinction must be made between the determination of the wage rate and a worker's individual wage. The law or the collective agreement, or the agreement between the parties contains the rules of a normative character which generally determine the wage rate in an abstract way. A worker's basic wage must be fixed in the employment contract on the basis of the wage rate.

2. Minimum wage

The minimum wage is determined by the law. The minimum wage is a guarantee for workers to receive a decent wage. According to Section 153 of the HLC, in Hungary there are two types of minimum wage: 1. compulsory minimum wage¹⁷ and 2. guaranteed wage minimum.¹⁸

At the least, the compulsory lowest wage (minimum wage) must be due as the basic wage or the task wage, in accordance with the conditions specified; no valid departure can be made therefrom. The performance requirement, normative for a full-time employee, will be established in such a way that, in the event of a 100 per cent fulfilment and completion of the full working hours, the wage due will amount to at least the compulsory minimum wage. No valid departure can be made therefrom.¹⁹

A compulsory minimum wage will be established in a certain field or area if this is necessary considering the working conditions. The mandatory minimum wage specified by the Government for certain groups of employees may differ.

The amount and scope of the mandatory minimum wage shall, in particular, be determined based on the requirements prescribed for specific occupations, the indicators of the national labour market, the status of the national economy, and the unique requirements of certain economic sectors and geographical areas in terms of workforce.

¹⁶ BERKE GYULA – KISS GYÖRGY (eds.): *Kommentár a munka törvénykönyvéhez*, Budapest: Complex – Wolters Kluwer, 2012. 388–397.pp.

¹⁷ Compulsory minimum wage is a minimum wage paid for every worker, except skilled workers.

¹⁸ The guaranteed wage minimum is a minimum wage paid for skilled workers.

¹⁹ <http://ado.hu/rovatok/munkaugyek/minimalber-garantalt-berminimum-2013-ban> (21.01.2013.) skilled workers.

¹⁹ The guaranteed wage minimum is a minimum wage paid for skilled workers.

The compulsory minimum wage payable to employees and the guaranteed wage minimum is established by the Government. The amount of the mandatory minimum wage shall be reviewed each calendar year.²⁰

Table 1

The rate of the compulsory minimum wage and guaranteed wage minimum in Hungary 2010-2017

	Compulsory minimum wage	Guaranteed wage minimum
2010	HUF 73,500 (approx. €245)	HUF 89,500 (approx. €298)
2011	HUF 78,000 (approx. €260)	HUF 94,000 (approx. €313)
2012	HUF 93,000 (approx. €310)	HUF 108,000 (approx. €360)
2013	HUF 98,000 (approx. € 350)	HUF 114,000 (approx. € 400)
2014	HUF 101,500 (approx. €327)	HUF 118,000 (approx. €381)
2015	HUF 105,000 (approx. €339)	HUF 122,000 (approx. €394)
2016	HUF 111,000 (approx. €358)	HUF 129,000 (approx. €416)
2017	HUF 127,500 (approx. € 411)	HUF 161,000 (approx. € 519)

Source: Author's own source.

V. Remuneration for Periods of Inactivity

1. General principles

As a rule, wages are paid only for work done. When a worker does not work, he/she is not entitled to remuneration. However, there are, of course, exceptions to this general rule. These exceptions may be divided into four groups. In the first belong rest periods.²¹ In the second are those instances when the worker does not fulfil his/her labour duties on the instructions of an outside authority. To the third group belong cases where the worker is not obliged to work according to provisions of law. In the fourth category are those cases when the worker does not work for reasons arising within the enterprise.²²

2. Remuneration for rest periods

Remuneration is paid for holidays, regular annual vacation and in certain cases for extraordinary leave. Workers are not paid for breaks during daily working hours.

²⁰ https://www.nav.gov.hu/nav/ado/jarulek/Minimalber_garantalt_berminimum.html (09-05-2017.)

²¹ <http://www.hrsentinel.hu/mt/munkaido.html> (08-05-2017.)

²² https://vallalkozas.munka.hu/munkajog/-/asset_publisher/uN16/content/a-munkaidore-pihenoidore-es-szabadsagra-vonatkozó-hatályos-jogszabályok (21-06-2017.)

A. The public holiday

Remuneration is paid equal to the hourly rate of the worker's absentee pay. This is to ensure that the public holiday is a genuine period of relaxation. (Those getting a monthly wage are an exception because such a wage includes remuneration due for public holidays.)

B. Annual vacation

An employee is entitled to his/her absentee pay for the time of his/her annual holiday which includes both basic and extra leave.

C. Extraordinary leave

Similarly, during a period of extraordinary paid leave the worker receives his/her average wage.

3. Wages for periods not worked on the directive of an outside authority

In some cases the worker may be ordered not to work by the order of a certain external authority. As work ceases in the common interest, it is reasonable that the burden must be borne by society and that the worker receives wages for the period missed. Examples of such periods are where a worker has to be present at an election, or in court of law as a witness or has to act as a councillor. The amount, unless otherwise specified by law, is always the average wage.

4. Other types of absence

Different types of circumstances belong to this group. They have in common: absence as a result of an urgent personal or family situation, such as the death of a close relative or nursing, a social activity. The worker receives his/her absentee pay for the period of absence unless otherwise provided by law.²³

5. Wages for periods of inactivity for reasons arising within the enterprise

Here, three categories must be distinguished: exemption from work, unlawful prevention of working activity, and closure. In these cases, if the law does not provide otherwise, basic wages are due to the worker.

²³ HAJDÚ JÓZSEF 2011, 157. p.

A. Exemption from work

Performing labour is not only the duty but also the right of the worker. So the employer cannot exempt him/her from work except in cases determined by law or on the basis of his/her own demand.

B. Unlawful prevention of working activity

If an employer unlawfully prevents a worker from working, the average wage must be paid throughout the entire period. The unlawful behaviour of the employer forms the basis of the duty to pay, so culpability is not the condition of the duty mentioned earlier. Unlawful circumstances may be divided into two sets: first, there are those cases where the employer is unwilling to provide work, or wrongly suspends a worker, or does not provide the necessary safety equipment so that the worker legitimately refuses to work. The second set of circumstances includes those cases where the employer infringes a worker's legal rights. In the case of employee's culpability the employee is also entitled to compensation.

C. Temporary closure or standstill

Sometimes, for reasons internal to the employer, a worker is prevented from working. These include, for example, shortage of raw materials or fuel or breakdown of machinery. In such cases, labour law provides that his/her basic wage is due to the worker, even if there is no single individual in the enterprise who may be held liable. The employee, if he/she is unable to carry out work for a reason within the employer's scope of operation, will be entitled to his/her basic wage for the resulting lost working time (stop time). In the absence of a regulation pertaining to employment or an agreement between the parties departing therefrom, this provision shall also be normative when the employer, in an economically justified case, makes the employee temporarily work shorter time.²⁴

6. Wage for absence period

The wage for absence period will be paid where the regulations pertaining to employment prescribe the payment of wages in the absence of work done, without specifying the actual sum.

The calculation of absence payment is as follows:

- a. by default, the amount of the absence pay must be calculated on the basis of the applicable monthly basic wage and the average wage supplements, if any;
- b. in the case of employees who are paid performance based wages and/or are eligible for wage supplements, the amount of such wages and supplements paid

²⁴ BODNÁR LILLA: *Az új Munka törvénykönyve munkavállalóknak*, Budapest: Complex – Volters Kluwer, 2012. 86. p.

over the previous 6 months must also be considered in the course of calculating the amount of the absentee pay.²⁵

In simple terms: if there is no performance based wage or wage supplement (typically in the case of employees receiving a simple monthly basic wage or hourly wage who are not eligible for wage supplements, only perhaps a fixed average supplement), only the "fixed" amounts must be taken into account (basic wage plus average supplement). In such cases the amount of the absence pay is equal to the amount of the monthly payments proportionate to the period of absence, where the fraction of the basic wage payable for a specific period is calculated with the method described above: the monthly basic wage must be divided by the number of hours required in the given month according to the general working schedule, then this amount must be multiplied by the number of hours required during the period in question according to the general working schedule (Subsection (3) of Section 136 of the Labour Code).

Subsection (2) of Section 149 of the Labour Code offers further simplification by stating that in the case that it is not necessary to make calculations with performance based wages and wage supplements (i.e. in the case of employees who receive simple monthly basic wages, hourly wages, and perhaps average supplements), the employer may choose to pay the time proportionate amount of the monthly basic wage, hourly wage and average supplement for the duration of the absence instead of paying an absence pay. This option means that there is no need to calculate the amount of absence pay in months when the employee is absent, and the employer should simply pay the standard monthly basic wage, hourly wage and average supplement as this amount will be equal to the amount of the absence pay.

The daily amount of the absence pay must be calculated on the basis of the actual date of the absence, which is defined as the start of the absence, therefore for example in the case of a leave, the absence pay must be calculated on the basis of the basic wage payable for the month in which the employee started his or her holidays, while in the case of supplements the previous six (6) months must be taken into consideration.

It is important to point out that in cases when the supplements paid over the previous six (6) months must also be considered in the course of calculating the absence pay, supplements paid for Sundays must also be taken into consideration, provided that over such 6-month period the employee was working at least one out of three Sundays as part of his or her regular working schedule.

The calculation of the absence pay is that wage supplements (shift supplements, night supplements, Sunday supplements, as well as wage supplements paid for on duty and stand-by periods) must be considered in the course of calculating the hourly amount of the absence pay by dividing the amount of wage supplements paid for the given period (i.e. the six months preceding the payment of the absence pay) by the number of hours the employee worked over this period during his/her regular, scheduled working hours.²⁶

²⁵ <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/augusztustol-valtozik-az-alapber-es-berpotlek-szamitasa> (08-06-2017.)

²⁶ CSÉFFÁN JÓZSEF: *A munka törvénykönyve és magyarázata*, Szeged: Szegedi Rendezvényszervező Kft., 2016. 395–397. pp.

VI. Legal Guarantees of Wages

1. Types of guarantees

Legal guarantees have a dual function. They ensure, on the one hand, that the wage/salary of the worker/employee is fixed in accordance with the law. On the other hand, the law sees to it that the worker/employee receives wages/salaries based on work in full and at the specified time. Rules fixing the individual basic wage or salary, that is information about the conditions of payment, are within the scope of the first task. The second function is aided by the regulations governing the payment of wages, deductions from wages, and putting forward the law of reprisal and retaining, against the claim for wages.

2. Fixing the conditions of the wages and notification

A. Fixing the basic wage

The basic wage of the worker has to be laid down in the contract of employment in accordance with the law. This is the basis for calculating the wage to which the worker is entitled for work carried out.

B. Notification of conditions of payment

The worker has to be notified of all conditions of payment (e.g. the wage system, the form of the wage, expected work performance), as well as of any change in them before starting a given job. The payroll statement of wages paid must be made available in writing by the tenth (10) day of the following month. Backdating is not admissible. The payroll statement must have facilities to allow the employee to check the authenticity of calculations, as well as the grounds and sums of deductions.

3. Withdrawal of the claim for wages

The employee shall not relinquish his/her claim to his/her wage in advance. That part of the wage which is exempt from deduction will not be transferred. Regulations pertaining to employment may prohibit the transfer of a wage claim falling due in the future.

The worker is not entitled to a wage when, because of his/her negligence, the product does not conform to the required specifications. If, however, the scrapped product can be partly or totally utilized by the employer, the worker is entitled – in accordance with the provisions of the collective agreement or of the agreement between the parties – to a reduced wage.

4. Payment of wages

A. Calculation and date of payment

The wage due to an employee is calculated and paid on a single occasion, in arrears, each month, unless regulations pertaining to employment or the agreement between the parties provide otherwise. If the employment lasts for less than a month, the wage is calculated and paid at the end of the employment.

If payday falls on a weekly rest day (weekly rest period) or a public holiday, the wages must be paid at the latest on the last preceding working day. If an employee is not at his/her place of employment for justified reasons on payday, his/her wages must be paid on the last preceding working day spent at such place, or shall be sent to his/her place of residence at the employer's expense.

The wage must be paid out no later than the tenth (10) of the month following the month in question, unless the regulations pertaining to employment or the agreement between the parties provide differently. If a payment day should coincide with a rest day or a public holiday, the wage will be paid on the preceding day at the latest. If the employee, on the payment day, cannot be at his/her place of work for a justified reason, then, upon his/her request, his/her wage shall be paid on the last working day prior to payment day, or be sent, at the employer's expense, to the place where he/she is staying.

In the case of workers whose wages are paid on the basis of performance only, if the result serving as a basis for the employee's wages, in full or in part, can only be established after a period of more than one month, it shall be paid at the time as appropriate. An advance shall be paid at least monthly, amounting to half of the basic wage.

The employer must pay at latest on the working day preceding the date when vacation commences:

- a) the wages due on a payday falling within the time of the vacation; and
- b) the wages payable for the time of leave.

B. Place of payment

According to provisions of law, wages must be paid at the place of work. The wage should be paid during working time, except if the regulations pertaining to employment stipulate otherwise. It should be paid to the employee in person except where somebody else has been authorized to that effect or if the employee is restrained from receiving it in person as a result of a court sentence or order by some other authority.

C. Method of payment

Wages must be paid in cash, or by way of transfer to the payment account the employee has indicated. If wages are paid by way of transfer to the employee's payment account, the employer must ascertain that the employee shall have access to his/her wages on payday. Payment of wages may not invoke any cost on the employees' part, except if the transfer is made to a payment account opened at a payment service provider that is established or has a branch in a state other than Hungary.

If employment was terminated prior to payment, the employer must forward the wages on the due day to the address indicated by the employee. The costs thereof will be borne by the employer.

D. Control

The possibility for the worker to check that wages have been calculated accurately must be ensured. Therefore the employee shall be provided with a detailed written statement of his/her wage. Calculations shall be such that the employee can check not only the correctness of the calculations, but also the reason and amount of any deductions.²⁷

VII. Deductions from wages

1. Legal deductions

Deductions may be made from wages 1) if the worker wishes it, or 2) if a lawful decision, such as by a court or other authority, so provides. In these cases, the worker is protected against withholding without legal cause, for he/she can clarify by certain procedure of the state administration or court whether he/she is in debt and for what amount. The deduction-free part of the wages shall not be assigned.

The employer may deduct any debt arising from him/her having paid the employee in advance.

It is forbidden to impose a wage deduction that benefits the employer, his/her representative or a mediator in exchange for the establishment or retention of the employee's employment. No set-off is permitted in relation to deduction-free wages.

2. The upper limits of attachment

To ensure that a worker and his/her dependants have an adequate income, the law must not only provide for attachment of earnings but must also establish limits to it. Deductions from wages are subject to judicially enforced rules of law. According to these rules, two categories can be distinguished. According to the general rule, the measure of deduction is thirty-three (33) per cent. In special cases it may reach fifty (50) per cent (e.g. alimony, costs arising from childbirth, or wages received in bad faith). However, the part of wages remaining after deductions cannot be less than the minimum pension determined by the rules on social insurance.

The upper limits of thirty-three (33) per cent and fifty (50) per cent have binding force. Any contract or unilateral legal declaration which raises the upper limit of attachment is null and void. The employer – without the worker's approval – cannot deduct more than thirty-three (33) per cent or fifty (50) per cent of wages. Deductions shall not exceed fifty (50) per cent of the wages, even if it would be reasonable because

²⁷ BERKE GYULA – KISS GYÖRGY (eds.): 2012, 403-407.p.

of priority demands. It may happen that several debts must be deducted. In such cases the law defines the sequence in which they are deducted.

3. Duties of the employer concerning deductions

In the case of a worker's debt as regards a third party, the employer is still responsible for deduction. If the employer ignores this, he/she as a guarantor, is responsible for prompt payment. If the worker's labour relationship comes to an end, the employer is obliged to make out an employer's certificate noting the worker's debts to be subtracted from his/her wages.²⁸

VIII. The law governing retention of wages

1. Charges against wages

A distinction must be made between deductions from wages and charges against wages. Charges made against wages are at the unfettered discretion of the employer within the framework established by law. When charges are made against a worker's wages, the regulations governing withholding apply.

2. Retention of wages

Wages may be retained if the employer has a legal claim. If the claim is for money, then there is no practical difference between charges against wages and the retention of wages. The result of both legal actions is the same: the worker does not receive the full amount of the wages claimed. In determining whether retention is possible and in establishing the amount, the regulations governing withholding are applied. However, the employer shall not resort to inclusion in relation to a deduction-free wage claim, or otherwise, if that is prohibited by the regulations pertaining to employment.

3. Erroneously paid wages

Any wages paid without legal grounds may be reclaimed after sixty days if the employee should have recognized, or has him/herself caused, the unsubstantiated nature of the payment. The employer can demand the refund within the period of limitation where the worker is aware of the erroneous payment or was the cause of it. The reason for the limitation of repayment is that the worker lives on his/her wages and could get into a difficult situation if required to repay the erroneously obtained money after too

²⁸ HAJDÚ JÓZSEF – KUN ATTILA (eds.) 2012, 324–325. pp.

long a period. If the worker has received less than his/her due because of an error, he/she may request the difference any time within the period of limitation.

In the event of any delay, interest for late payment must be paid from the date of default as calculated by the central bank base rate in effect on the last day preceding the calendar half-year to which it pertains.

4. Charges the worker owes to the employer

If the employer has a financial claim on the worker, for example, if the latter has not repaid the unused part of a sum received in advance to cover expenses when on duty outside the enterprise, the worker must be invited in writing to pay back.²⁹

IX. The Wage Guarantee Fund

Similarly to the Member States of the European Union Hungary operates a wage guarantee fund. The employers and employees have to pay regular contributions via compulsory insurance.³⁰ The amount of the contribution employers pay bears a relationship to the number of their employees.³¹

In Hungary, an act on guaranteed wages was passed only in 1994, well after the commencement of the transition in 1990, via Act LXVI. According to the insolvency act,³² employees do not get payments automatically in the case of the bankruptcy (in Hungarian: csődeljárás)³³ or liquidation³⁴ (in Hungarian: felszámolási eljárás) of their

²⁹ HAJDÚ JÓZSEF 2011, 163–164.pp.

³⁰ HORESNYI JULIANNA: *Bérgarancia. A magyar szabályozás és annak gyakorlata* PhD értekezés. Szeged 2009

³¹ http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=ma_tamogatas&switch-content=ma_tamogatas_bergarancia&switch-zone=Zone1&switch-render-mode=full (11. 05. 2017.)

³² Insolvency in Hungary is declared by the court, if:

- the debtor has failed to settle or contest (in writing) its previously uncontested or acknowledged contractual debt within 20 days of the due date, and has not made the payment despite the creditor's written demand after this period;
- the debtor has failed to settle its debt within the deadline specified in a final and binding court decision or order for payment;
- enforcement against the debtor was unsuccessful;
- the debtor has not fulfilled its payment obligation when an agreement was reached in the bankruptcy or liquidation proceedings;
- the court terminated the previous bankruptcy proceeding;
- the debtor's debts exceed its assets in the proceeding initiated by the debtor or by the liquidator, or the debtor was or will presumably be unable to settle its debts on the due date, and in the proceeding initiated by the liquidator, the debtor's owners fail – despite due notice – to provide a statement of commitment to guarantee the funds necessary to cover such debts when due.

³³ Bankruptcy proceedings are those proceedings where the debtor is granted a stay of payment (moratorium) with a view to seeking an arrangement with creditors, or attempts to enter into a composition arrangement with creditors. In bankruptcy proceedings, worker-related claims (specifically wage/salary claims) are not affected by the moratorium nor enjoy any special priority. Should the insolvent debtor be able to cover wages and related costs (which is usually the case during the period of the moratorium of 90 days, which could be lengthened upon the debtor's request), workers receive their income in due time.

employer, as the principle of insurance requires for particular insurance events; it is the employer, administrator or liquidator who has to make a claim for a loan from the fund to ensure the payment of back wages. This loan must be paid back by the employer, or its legal successor, or the administrator/liquidator out of the income brought in during the bankruptcy or liquidation proceedings. This style of procedure is inconsistent with the relevant EU Directive,³⁵ which is based on insurance principles, and the national regulations of the Member States. Neither is it in compliance with the automatic obligations of the wage guarantee fund that the labour agencies may supervise loan requests made in insolvency cases, and that it may refuse a request if an employer has not repaid a loan sought in consequence of an earlier insolvency.³⁶

The liquidator, in determining the request for a loan, can take into account the amount of the entitled economic organisation's back pay of wages for employees outstanding on the pay day up to a maximum of four times the amount of the monthly average national salary per employee in the second preceding year to the current year as announced by the Central Agency of Statistics.

The Hungarian regulation is actually a combination of the two systems: as far as resource collection is concerned, it is based on insurance elements; concerning the payment process, it is the loan elements which dominate. It is also obvious that, in line with European practice, employees' organisations are seeking to strengthen the insurance character of the Hungarian rules. This dual character is not completely unfortunate if we take into simultaneous consideration both the social and the economic aspects. Resources organised on an insurance basis come, on the one hand, out of the money paid by employers, managed officially as taxation and state contribution income. On the other hand, resources separate from the budget can also be brought into play. The financial resources are available and, in practice, they are sufficient to cover needs.³⁷

³⁴ When a company will be insolvent, it will be subject to liquidation. In this case, workers have opportunity to turn to the Labour Court, but usually it means a difficult process. The other way is if the worker turn to the Wage Guarantee Fund. The liquidator must indicate to the competent employment center and the Wage Guarantee Fund, If the company can't comply paying the wages. The administration period is 15 days, after the submission of the application. It doesn't mean a complete security, because the Wage Guarantee Fund have a maximum limit regarding to the payable wages. Central Statistic Office (Központi Statisztikai Hivatal, KSH) determine this maximum amount in every year. This amount is 1.188.500 huf in 2016.

If the insolvent debtor is unable to cover wages and related costs, the company begins liquidation proceedings. Liquidation proceedings are those proceedings which aim to provide satisfaction to the creditors of an insolvent debtor upon the dissolution of the debtor without legal successor. The employer as a creditor has the opportunity to announce his/her claim to the liquidator within 40 days from the publication of the liquidation.

In liquidation proceedings, liquidation costs can be satisfied upon maturity (if circumstances allow) and as such enjoy a privileged status. Liquidation costs include, among others, wages and other personnel costs payable by the debtor, including severance pay due upon the termination of employment and any other benefits fixed in the collective agreement or in the contract of employment. Liquidation costs also enjoy a similar privileged status when debts are already satisfied from the assets of the debtor subject to liquidation: liquidation costs are the first priority in the payment order.

³⁵ Directive 2008/94/EC of the European Parliament and of the Council of 22 October 2008 on the protection of employees in the event of the insolvency of their employer

³⁶ <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/emcc/erm/legislation/hungary-wage-guarantee-in-case-of-insolvency>

³⁷ HAJDÚ JÓZSEF – KUN ATTILA (eds.), *Munkajog I.*, Budapest: Patrocinium, 2012. 225–227.pp.

APPENDIX

Table 2

Hungarian labour market overview

Hungary Labour	Last	Previous	Highest	Lowest	Unit
Unemployment Rate	4.40	4.60	11.80	4.30	percent
Employed Persons	4392729.00	4378037.00	4414354.00	3678730.00	
Unemployed Persons	203102.00	209045.00	506520.00	197565.00	
Long Term Unemployment Rate	2.00	2.20	5.70	2.00	percent
Youth Unemployment Rate	10.40	10.40	29.20	10.40	percent
Labour Costs	124.30	113.40	124.30	32.00	Index Points
Job Vacancies	59831.00	55526.00	59831.00	21130.00	
Wages	303011.00	298276.00	303011.00	60268.00	HUF/Month
Wage Growth	14.60	12.80	26.19	-5.30	percent
Minimum Wages	411.52	350.09	411.52	89.15	EUR/Month
Population	9.83	9.86	10.71	9.21	Million
Retirement Age Women	62.50	62.50	62.50	59.00	
Retirement Age Men	62.50	62.50	62.50	60.00	
Employment Change	1.00	0.60	2.80	-1.40	percent
Employment Rate	58.79	58.56	58.84	47.98	percent
Full Time Employment	4157.10	4135.70	4157.10	3150.50	Thousand
Productivity	92.80	113.00	113.00	59.70	Index Points
Part Time Employment	201.70	206.60	265.20	111.90	Thousand
Labour Force Participation Rate	61.51	61.35	61.61	53.84	percent
Living Wage Family	230141.50	222903.40	355300.00	212114.50	HUF/Month
Living Wage Individual	180032.10	179101.40	180032.10	164811.50	HUF/Month
Wages High Skilled	271000.00	262900.00	274300.00	185500.00	HUF/Month
Wages Low Skilled	116300.00	116100.00	116300.00	110500.00	HUF/Month

Source: <https://tradingeconomics.com/hungary/wages>

Table 3

Nominal and real earnings

Year	Gross earnings	Net earnings	Gross earnings index	Net earnings index	Consumer price index	Real earnings index
	HUF		previous year = 100			
1990	13 446	10 108	128,6	121,6	128,9	94,3
1995	38 900	25 891	116,8	112,6	128,2	87,8
1996	46 837	30 544	120,4	117,4	123,6	95,0
1997	57 270	38 145	122,3	124,1	118,3	104,9
1998	67 764	45 162	118,3	118,4	114,3	103,6
1999	77 187	50 076	116,1	112,7	110,0	102,5
2000	87 750	55 785	113,5	111,4	109,8	101,5
2001	103 554	64 913	118,0	116,2	109,2	106,4
2002	122 481	77 622	118,3	119,6	105,3	113,6
2003	137 193	88 753	112,0	114,3	104,7	109,2
2004	145 523	93 715	106,1	105,6	106,8	98,9
2005	158 343	103 149	108,8	110,1	103,6	106,3
2006	171 351	110 951	108,2	107,6	103,9	103,6
2007	185 018	114 282	108,0	103,0	108,0	95,4
2008	198 741	121 969	107,4	107,0	106,1	100,8
2009	199 837	124 116	100,6	101,8	104,2	97,7
2010	202 525	132 604	101,3	106,8	104,9	101,8
2011	213 094	141 151	105,2	106,4	103,9	102,4
2012	223 060	144 085	104,7	102,1	105,7	96,6
2013	230 714	151 118	103,4	104,9	101,7	103,1
2014	237 695	155 717	103,0	103,0	99,8	103,2
2015	247 784	162 300	104,2	104,2	99,9	104,3

Source: *KSH IMS* (earnings) and *consumer price accounting*. Gross earnings, gross earnings index: 2000–: STADAT (2016. 02. 19. version). Net earnings, net earnings index: 2008–: STADAT (2016.02.19.version). Consumer price index: 1990–: STADAT (2016. 01. 14. version). Real earnings index: 1990–: STADAT (2016. 02.19. version).

Table 4

Gross earnings ratios in the economy, HUF/person/month

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Agriculture, forestry and fishing	103 190	112 388	122 231	133 570	137 101	143 861	153 301	164 136	171 921	180 251	189 169
Mining and quarrying	171 465	190 530	202 985	225 660	244 051	234 243	254 607	271 012	279 577	287 036	290 096
Manufacturing	145 997	158 597	172 277	183 081	190 331	200 692	213 281	230 877	241 170	253 162	263 336

Electricity, gas, steam and air conditioning supply	24309	26592	29424	32159	34505	36390	37960	40403	41045	42244	438629
Water supply; sewerage, waste management and remediation activities	14069	15192	16452	17809	18188	19364	20764	22306	22464	22447	231073
Construction	10668	11763	13630	14647	15204	153130	156682	163649	177790	185680	196810
Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	131068	145243	158077	171780	175207	185812	196942	212521	218936	223882	230226
Transportation and storage	149068	162091	173776	186376	196350	200129	210146	217794	223410	230138	239102
Accommodation and food service activities	95823	102908	112222	120600	122561	122699	125757	139731	147023	152874	157234
Information and communication	288876	306792	328902	358217	366752	368113	392963	410045	426460	449412	460319
Financial and insurance activities	349809	401580	390511	431601	427508	433458	456980	459744	470966	486054	494014
Real estate activities	134409	145550	159225	169845	177747	182903	184829	219287	212391	214163	221378
Professional, scientific and technical activities	200830	212963	244998	281150	292974	297489	303292	330860	320422	345198	367193
Administrative and support service activities	119555	128486	139127	147125	149131	145576	149675	163300	169223	181338	197808
Public administration and defence; compulsory social security	207356	223009	253335	267657	234696	242958	252848	247139	258803	262055	282264
Education	181444	191211	193250	204600	194958	195930	192984	197344	216927	245933	258391
Human health and social work activities	144100	151889	160050	169977	161265	142282	153832	151446	151287	143047	146842
Arts, entertainment and recreation	154312	161416	183898	183813	179199	179976	192407	209930	216869	226327	213265
Other service activities	133846	140893	153512	157950	160375	150025	162400	175872	174777	181601	192884
National economy, total	158343	171351	185018	198741	199837	202525	213094	223060	230664	237695	247784
Of which:											
- Business sector	148555	162531	177415	192044	200304	206863	217932	233829	242191	252664	262456
- Budgetary institutions	182185	193949	206225	219044	201632	195980	203516	200027	207191	209706	220315

Note: The data are recalculated based on the industrial classification system in effect from 2008.

Source: KSH mid-year IMS. (online source: http://www.bpdata.eu/mpt/2016ent06_02a)

HAJDÚ JÓZSEF

A MUNKA DÍJAZÁSÁNAK RENDSZERE MAGYARORSZÁGON

(Összefoglalás)

A munkavállalónak járó javadalmazás (bérezés) megállapítása mögött legalább két tényező áll. Egyik a humán erőforrás menedzsment (HR) szempontú, míg a másik a munkajogi szempontú megközelítés. Az első a bért elsősorban a munkahelyi ösztönzési és juttatási rendszer részeként tekinti, amelynek fő célja, hogy kapcsolatot teremtsen a munkavállalók és munkáltatók érdekei között. A munkáltató érdeke, hogy biztosított legyen a működéséhez szükséges megfelelő mennyiségű és teljesítményű munkavállaló. Ezzel párhuzamosan a munkavállaló érdeke, hogy megérje neki dolgozni, vagyis anyagilag is elégedett legyen a munkájával.

A tanulmány fókuszpontja a munkajogi megközelítésen van. A munkabér egy olyan munkajogi jogintézmény, amely a munkavégzésre irányuló individuális kötelelem (munkaszerződés) és kollektív kötelelem (kollektív szerződés) egyik legfontosabb eleme (pl. minimálbér, alaphér, bérpótlékok, bértárgyalás, stb.). A munkabérnek kiemelkedően fontos szerepe van a munkaviszonyban mind a munkáltató, mind a munkavállaló szempontjából, mivel a) a munkaviszony elsődleges ismérve (a munkaerő ellenszolgáltatása), b) a munkaszerződés, egyik kötelező tartalmi eleme (l. alaphér), c) a munkáltató egyik legfontosabb kötelezettsége a munkabér megfizetése és d) a munkavégzés ellenértéke.

A cikk áttekinti a munka díjazására vonatkozó hatályos magyar munkajogi szabályozás dogmatikai rendszerét, beleértve a bérvédelem legfontosabb garanciális elemeit: a) egyenlő bánásmódon alapuló védelem (alkotmányos és alapelvi védelem), b) a munka törvénykönyvében szabályozott bérvédelmi szabályok és c) bérgarancia alapon keresztül megvalósuló bérvédelem.

STIPTA ISTVÁN*

Kísérlet a jogtörténeti szlavisztika hazai meghonosítására: Murarik Antal

Murarik Antal (1913-1939) a két világháború közötti magyar jogtörténet-tudomány egyik legnagyobb ígérete volt. Első éves joghallgatóként Eckhart Ferenc jogtörténeti szemináriumát választotta, pedig legendás mesterét éppen ekkor, 1931-ben a kormányzó bizalmasa, az igazságügy energikus minisztere hazafiatlansággal vádolta meg a képviselőházban. Murarik rendkívüli nyelvismerete révén rövid időn belül avatott kutatója lett a közép-európai összehasonlító jogtörténetnek. Már egyetemi hallgatóként a Századok sűrűn publikáló munkatársa volt, és más szaklapokban is számos feltűnést keltő tanulmányt és tudományos igényű könyvismertetést írt. Egyetemi tanulmányai kezdetén magas összegű kultuszminisztériumi kutató-ösztöndíjat kapott, majd gyakorló jogászként, kúriai tanácsjegyzőként 1935-ben – a cseh, a szlovák és a lengyel jogtudósokkal széles körű tudományos kapcsolatokat ápoló mestere jóvoltából – Bécsben és Prágában a kurrens szlavisztikai irodalmat tanulmányozta.¹

A neves pályatárs, Bónis György szerint a fiatal jogász már bencés diákként vonzódott a jogfilozófiához. A jogtörténetet később is történeti jogtudományként fogta fel, s ezért közeledett a ténybeli elemeket kirekesztő tiszta jogtan felé. Hans Kelsennel a Prágai Német Egyetemen személyesen is találkozott.² Az ősiség eredetéről szóló alapművében³ írta, hogy a számításba vehető tudományos módszerek kérdésében Kelsen, a „jogtudomány metodológiai problematikájának megteremtője” komoly segítséget adott számára. „Azzal tüntetett ki, hogy jogtudományi módszerrel feldolgozni kívánt munkám kapcsán módszertani nézeteimet meghallgatta, és azokra termékenyítő megjegyzést

* egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem

¹ Murarik prágai mentora Anton Straka, a jeles irodalmár volt. GÁL ISTVÁN: *Anton Straka, József Attila csehszlovák diplomata-barátja*. Filológiai Közöny X. évf. (1964.) 1–2. sz. 109. p.; TÓTH ZOLTÁN JÓZSEF: *Magyar közjogi hagyományok és nemzeti öntudat a 19. század végétől napjainkig. Adalékok a Szent Korona eszme történetéhez*. Szent István Társulat. Budapest, 2007. 192–193. pp.

² SZABÓ MIKLÓS: *Szó szerint... A jog és a nyelv interferenciájáról*. In: *Jog és nyelv* (Szerk.: Varga Csaba). Budapest, 2000. 25. p.; BÓNIS GYÖRGY: *Murarik Antal (Nekrológ)*. Regnum 1940–41. évf. (a továbbiakban: BÓNIS 1940–41.) 435. p. Vö: BÓNIS GYÖRGY: *Pályám emlékezete (1983)*. Közreadja RUSZOLY JÓZSEF. Szegedi Műhely. 46. évf. 3–4. sz. Szeged, 2007. 101–148. pp.; KÁVÁSSY SÁNDORNÉ – TAMÁSI A. ÉVA: *Bónis György tudományos hagyatéka Szegeden*. Letéti jegyzék, függelékkel. Szeged, 2014. 18. p.

³ MURARIK ANTAL: *Az ősiség alapintézményeinek eredete*. (Értekezések Eckhart Ferenc Jogtörténeti Szemináriumából. 6. sz.) Sárkány Ny. Budapest, 1938. 225 p. (a továbbiakban: Murarik ősiség).

tett.⁴ Murarik egy másik írásában is lelkesedve dicsérte Kelsent, „aki forradalmi eredetiségével és éleselműségével, de gyakran megdöbbentő merészségével méltán nevezhető az elméleti jogtudományok Einsteinjének.”⁵

Jogtörténeti munkáiban komoly hangsúlyt fektetett a jog összehasonlító vizsgálatára. Ebben Eckhart Ferencet követte, aki szintén az azonos gazdasági és művelődési szinten álló népek jogának hasonló alakulásában, a „párhuzamos jogfejlődés elméletében” kereste az ősi intézményeink kulcsát. Hazai mestere nyomán Murarik is abból indult ki, hogy minden jogrendszerben vannak olyan kultúrától függő elemek, amelyek egy-egy térség hasonló jellegű intézményeit keletkeztetik, majd alakítják. Ő is azt a – korszellemtől eltérő – álláspontot képviselte, hogy a magyar jogfejlődést a közép-európai jogtörténet szerves részének kell tekinteni. Ezért foglalkozott egyedülként a jogtörténészek közül a szláv jogokkal, ezért használta fel szomszédaink történeti emlékeit az ősiség eredetének kutatásában, ezért ismertette nagy lelkesedéssel a szláv jogi szakírók frissen megjelent munkáit.⁶

A hazai jogtörténet-tudomány kevésbé értékelte Murarik tematika és módszertani kísérleteit a magyar jog eredetének vizsgálata, továbbá a szláv-magyar transzfer elemzése terén. A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy a fiatalon elhunyt szerző szláv jogtörténettel összefüggő töredékes munkáit számba vegye, és ezek legfőbb jellemzőit összegezze. Az életút áttekintése főhajtás egy olyan jogász előtt, aki a történeti ismereteken alapuló jogelméleti közelítés és a jog általános tendenciáit figyelembe vevő ténykutató jogtörténet híve és sikeres képviselője volt.

A korabeli szláv jogtörténetírás Murarik-interpretációja

A két világháború közötti időszak első harmadában az utódállamok jogi fakultásain nagy iramban készültek az új-nemzeti irányultságú tananyagok, és ezzel párhuzamosan lelkesült múltfeltárási, identitás-keresési mozgalom alakult ki. Ezt a folyamatot kezdetektől fenntartással, majd a harmincas évektől erősödő gyanakvással követte a magyar közpolitika és a tudományos körök jelentős része is. A jogtörténet számos hazai képviselője – veszélyt látva a gyakori magyar-ellenes törekvésekben – hasonlóan markáns nemzeti karakterű gondolatokat fogalmazott meg. Egyértelmű kivételnek Eckhart Ferenc számított, aki hazai jogtörténetünk fejlődését és lényegi jegyeit az európai, közelebbről a közép-európai államok és nemzetek közös fejlődési sajátosságaival rokonította. E felfogás tudatos eleme a környező szláv és a magyar fejlődés azonos, vagy hasonló elemeinek kimutatására irányuló törekvés volt. A frissen jogtörténeti katedrát kapott

⁴ Murarik ősiség 7. p.

⁵ MURARIK ANTAL: *Katolikus szempontok érvényesítése a magyar jogtörténetírásban*. Katolikus Szemle 49. (1935) 9. sz. 567. p. Moór Gyula is „minden idők egyik legjelentékenyebb jogi teoretikusának” tartotta Kelsent. SZABADFALVI JÓZSEF: *Moór Gyula Hans Kelsen interpretációja*. In: Hans Kelsen: *Az államélet alapvonalai*. Prudentia iuris 7. Miskolc, 1997. 115. p.; GYÖRFI TAMÁS: *A kortárs jogpozitivizmus perspektívái*. (Válogatott tanulmányok). Prudentia iuris 25. Miskolc, 2006. 99–109. pp.

⁶ BÓNIS 1941–41, 436. p.; STIPTA ISTVÁN: *A magyar jogtörténet-tudomány kétszáz éve*. A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 57. (Sorozatszerk.: Balogh Elemér). Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2015. 143–146. pp.

történész komoly egzisztenciális veszéllyel járó szellemi harcot vállalt a nemzeti irányzat hazai képviselőivel, közöttük a hazafias érzelmű közjogász professzorokkal.

Eckhart a szláv jogtörténet tanulmányozására, a korabeli jogtörténeti kutatások nyomon követésére küldte szláv nyelvű területekre Murarik Antalt. A tanítvány külföldi kutatóútján helyben tanulmányozta a cseh, a szlovák és a délszláv jogtörténeti műveket és figyelemmel kísérte a szlavisztikai műhelyek belső vitáit. Tapasztalatairól a Századok hasábjain könyvelemzésekben, recenziókban számolt be. Az eredeti nyelven olvasott szláv tanulmányoknak is nagy szerepük volt fő műve, az ösiségről szóló monográfia megírásában.

A szláv jogtörténet értékeléséhez és a magyar vonatkozású álláspontok bemutatásához Rudolf Rauscher nagy vitát kiváltó, 1934-es tanulmánya szolgáltatott alapot.⁷ A pozsonyi egyetem jogtörténésze éles hangon bírálta Theodor Saturnik Prágában frissen megjelent, a közös összláv jog létének bizonyíthatóságát megkérdőjelező művét, egyben határozottan elutasította a magyar jog önálló történeti karakterét elfogadó szerzői állításokat.⁸ Rauscher egyébként komoly tudományos munkásságot fejtett ki; 1927-ben publikálta *A szlovák jogtörténet és a közép-európai állam és jog története*, 1931-ben *A közép-európai közjog története* című könyvét. 1933-ban adták ki a *Magyar és szlovák jogtörténet-ét*, majd 1934-ben jelentette meg *A szlovák jogtörténet programjáról és céljairól* szóló munkáját. Murarik ez utóbbi mű tudomány-kritikai áttekintésére vállalkozott.⁹ A Századokban megjelent tartalmas vitairatot később átdolgozta és önálló kiadványban is megjelentette.¹⁰ A két szöveg tárgyunk szempontjából fontos részekben eltér egymástól, ezért a két kiadványt külön közleményként hivatkozunk.

Murarik értelmezése szerint a Rauscher által felvetett, szlavisztika-tudományt érintő alapkérdés az, hogy létezik-e egyáltalán tudományos alapokon álló szláv jogtörténet. A pozsonyi szerző ebből a szempontból vette sorra a szláv nyelven megjelent jogtörténeti tárgyat, vagy ilyen kitekintést tartalmazó köztörténeti műveket, mutatta be, egyben alapos kritika alá vonta ezek őstörténet-koncepcióit.¹¹

Murarik – vitatkozva Rauscherrel – abból indult ki, hogy a szláv jogtörténetet elsőként a lengyel Balzer Oswald helyezte tudományos alapokra.¹² A korábban megjelent szláv nyelvű joghistóriai művek csupán tudományos mezbe öltöztetett politikumot kép-

⁷ RUDOLF RAUSCHER: *Několik úvah o programu a cílech slovanských právních dějin*. Současně kritika díla prof. Dr. Theodora Saturníka: „O právu soukromém u Slovanů v dobách starších“. Nákladem Právnické Fakulty University Komenského v Bratislavě. Bratislava, 1934. 54 pp.

⁸ THEODOR SATURNIK: *O právu soukromém u Slovanů v dobách starších*. Niederle Lubor: Slovanské Starozitnosti. II. rész, 2. füzet. Praha, 1934. uő: Rocenka slovanského ustavu: svazek 5–7.: za triletí 1932–34. *Annuaire de l'Institut Slave de Praha*. Orbis. Praha, 1935. 454 p. Vő: HORVÁTH Pál: A regionális jogfejlődés összehasonlító vizsgálatának előterbe kerülése a jogtörténet területén. *Jogtudományi Közlöny*. 1969. 10. sz. 511. p.

⁹ RAUSCHER, RUDOLF: *Několik úvah a programu a cílech slovanských právních dějin* (Megjegyzések a szláv jogtörténet célkitűzéseiről). Pozsony, 1934. Ism.: MURARIK Antal. *Századok* 1937. (a továbbiakban: RAUSCHER-MURARIK 1937.) 86–91. pp.

¹⁰ MURARIK ANTAL: *Szláv és magyar jogtörténet*. Rauscher Rudolf „Několik úvah o programu a cílech slovanských právních dějin” (Pozsony, 1934.) c. művének bírálata. Klny. a Századok 1937. január-márciusi számából. Egyetemi Ny. Budapest, 1937. (a továbbiakban: MURARIK 1937.)

¹¹ RAUSCHER-MURARIK 1937, 86. p.

¹² OSWALD MARIAN BALZER: *Historia porównawcza praw slowianskich*. Głowne kierimki rozwoju nauki i jej istotne zadania. Lwów, 1900.

viseltek, mellékszándékkal készültek, a pánszlávizmus szolgálatában álltak. Balzerrel egyezően Eckhart tanítványa is úgy vélte, hogy a szlávtság az őshazában nyelvi egységet alkotott, és e zárt népközösségnek közös jogrendszere is volt. Azt viszont már az igényes lengyel kutató is megállapította, hogy erről az ősi jogrendszerről hiteles történeti források nem maradtak fenn. Szerinte az őszlávok jogrendszerét biztos tudományos alapokon álló összehasonlító módszerrel lehetne rekonstruálni.

A magyar recensens szerint Balzer tisztán látta e művi folyamat tudományos nehézségeit. Éppen ezért a lengyel szerző a szláv jogtörténet legfőbb feladatát nem is e „szívárvány kergetésében”, hanem kizárólag a később kialakult szláv népek jogrendszerének történeti feltárásában és összehasonlító elemzésében látta. Murarik szerint Balzer éles elméjű kritikai érzékkel szakadt el kora pánszláv romanticizmusától.¹³ A lengyel szerző későbbi, híressé vált alkotmányjogi munkájában¹⁴ is kitartott korábbi álláspontja mellett. A magyar recensens azt is említi, hogy időrendben az első szláv jogtörténetről írt munka a lengyel Wacław Maciejowsky műve volt, amely ugyan elfogultság nélkül közelített a szláv kérdéshez, de túl mechanikusan követte a korabeli német tudományos felfogást. A nagy lengyel jogtörténész első magyarországi minősítése tartalmilag azonos a mai lengyel jogtudomány értékelésével.¹⁵

Murarik Századok-beli cikke alapos elemzést nyújtott az általa „legnagyobb szláv jogtörténész”-nek tartott, Karl Kadlec prágai professzor szlavisztikai munkásságáról is. A Tripartitumot is lefordító tudós munkásságának első időszakában azt hirdette, hogy az egyes szláv népek legrégibb jogemlékeiből mesterséges úton rekonstruálni lehet az ősszláv jogot vagy annak legalább a vázát. Kadlec a szláv népek szétszóródása ellenére utólag megállapíthatónak tartott egy olyan jogrendszert, amely „merőben idealisztikus léttel bírna csupán, mivel sehol hatályban nem lenne, de a katexochén szláv jogot jelentené.”¹⁶

A magyar szerző kelsen-i érveléssel vitatta a koncepció tudományos jellegét. Kadlec álláspontjával azt, a „már általánosan elfogadott” jogbölcseleti tételt állította szembe, miszerint a sehol sem hatályos, tehát pozitivitással nem bíró jogrendszer nem jog, hanem legfeljebb idealisztikus normarendszer.¹⁷ Rámutatott arra a logikai következtetési hibára is, hogy Kadlec az ősszláv jogot és az idealisztikus szláv normarendszert azonos módszerrel és ugyanazon forrásokból kívánta rekonstruálni. „Milyen alapon beszélhet hát akkor egyik esetben ősszláv jogról, tehát az őshazában tényleg hatályban volt szláv jogról, mikor a másik esetben csak egy idealisztikus jogrendszerről szól, egy későbbi korra vonatkozólag?” Szerinte Kadlec korábbi, katexochén szláv jogról szóló nézete nem jogtörténeti, hanem jogpolitikai célokat szolgált, amikor – *filius ante patrem* – a szláv „völkisch” jogot kívánja feltárni.

¹³ RAUSCHER-MURARIK 1937, 87. p.

¹⁴ OSWALD MARIAN BALZER: *Aus Problemen der Verfassungsgeschichte Polens. Zentral-Verlagsbureau des Obersten Polnischen Nationalkomitees*. Krakau, 1916. 1. p.

¹⁵ *Historia prawodawstwa owianskich*. Warszawa, 1834. Vö: KATARZYNA SÓJKA-ZIELIŃSKA: *Neuere Rechtsgeschichte in Polen seit 1989*. Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte 24. Jr. (2002) Nr. 3–4. S. 351.

¹⁶ KAREL KADLEC: *O úkolu právního dějepisú slovanského*. Osvěta, 1836.

¹⁷ HANS KELSEN: *Tiszta Jogtan*. (Ford. Bibó István) Budapest, 1988. 6. p.; VINNAI EDINA: *A magyar jogi nyelv kutatása*. Glossa Iuridica. 2014. 1. sz. 29–48. pp.; SZABÓ MIKLÓS: *Normatív nyelv-jogi nyelv*. Glossa Iuridica. 2014. 2. sz. 19. p.

Említést érdemel, hogy Murarik ezen az alapon bírálta a tehetséges szeminárium-társ, Degré Alajos könyvét is, mert a szerző „a Négyeskönyv azon tétéleit, amelyek esetleg a tényleg alkalmazott szokásjogtól eltérnek, a magyar jogi szellem termékeinek” tekintette. Ebben az esetben is vitatta tehát „a halott elmélet, a Volksgeist-teória romantikus ideológiáját”, bár tudta, hogy Degré nem az elméletet, hanem csupán annak frazeológiáját követte.¹⁸

Murarik kedvező körülményként értékelte, hogy Kadlec utolsó, posztumusz művében szakított korábbi nézeteivel.¹⁹ A jeles jogtörténész új művében két részre osztotta a szláv jogot: az ősidők időszakára, amely a 10. századig tartott és a balti, valamint az Elba-menti megtelepedéssel zárult. A második, a szláv államok korának nevezett perióduson belül tárgyalta a bolgár, a szerb, az orosz, a cseh, a lengyel-litván, a szlovén, a horvát és a Ragusai állam történetét. Az alapvetően közjogi jellegű áttekintés szerint teoretikusan egységes szláv jogról csak az első periódusban lehet beszélni, a 10. század után már csupán az egyes szláv népek önállósult és egymástól sokban különböző jogrendszere lehet tudományos vizsgálat tárgya. Az egyes jogrendszerek összehasonlító elemzése döntheti el, hogy volt-e korábban egységes, az egész szláv-ságot átfogó norma-rendszer. Murarik szerint viszont a továbbélés vizsgálatakor feltétlenül figyelembe kell venni a magyar és az „oláh” jogot is. Ez a két nép ugyanis a szláv tenger közepén él s ennek következtében számos szláv jogintézményt recipiált. Álláspontja szerint a „magyar és oláh jogintézmények egyikéből-másikából egyes összsláv jogintézményekre – az okozatból az okra – lehet következtetni.” A magyar szerző fontos módszertani kritériumnak tekintette, hogy az állítólagos összsláv jogintézmények feltárásában fel kell használni a „nálunk sajnos, elhanyagolt” jogarcheológia, valamint a jogtörténetben még mindig nem eléggé értékelt nyelvtudomány eredményeit. Ez utóbbi segédeszköz igazolhatja, hogy amennyiben az egyes szláv népek egy jogintézményt közös szóval jelölnek, „az illető jogintézmény nyugodtan tekinthető a közös őshazából eredő, tehát összsláv jogintézménynek.”²⁰

A délszláv jogtörténészek közül Rauscher a belgrádi Teodor Taranovskijt, az emigráns orosz professzort egyszerűen a politikai pánszlávizmus képviselőjének minősítette, Murarik viszont úgy vélte, hogy az orosz tudós, ha Belgrádba magával is vitte Szentpétervár pánszláv tradícióit, mégis a modern szerb jogtörténetírás megalapítója volt. Őt tartotta az egyetlen akkori szerb jogtörténésznek, hiszen Vatroslav Jagić és Constantin Jireček csak mellékesen foglalkozott jogtörténettel és ennek keretében is csak érintőlegesen a szerb jogtörténettel.²¹ Ezzel az állásponttal a modern szerb jogtörténetírás is egyetért,

¹⁸ DEGRÉ ALAJOS: *A Négyeskönyv perjogi anyaga*. Ism. Murarik Antal. Századok, 1936. 444. p.

¹⁹ KAREL KADLEC: *Introduction a l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples Slaves*. Collection des manuels publié par l'Institut d'Etudes Slaves. III. Librairie Ancienne Honoré Champion. Paris, 1933. A terjedelmes mű egyetlen magyar szerzőt sem nevesít, egyetlen magyar tudományos munkára sem hivatkozik. Vö: ANDRÁSI DOROTTYA: *Werbőczy Tripartitumának horvát recepciója*. Ivan Pergosic Decretuma és a Tripartitum modern-kori recepciójának aktualitásai. In: A Hármaskönyv 500. évfordulóján. Pázmány Press. Budapest, 2015. 41–53. pp.

²⁰ RAUSCHER-MURARIK 1937. 88. p.

²¹ CONSTANTIN JIREČEK: *Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien*: Studien zur Kulturgeschichte des 13–15. Jahrhunderts. 4. Teil. Alfred Hölder. Wien, 1919. 75 p. Bearb.: Jagić, V. Akademie der Wissenschaften (Wien).; HEKA LÁSZLÓ: *Szerbia állam- és jogtörténete*. Bába Kiadó. Szeged, 2005. 42. p.

egyik mai képviselője szerint Taranovszkij 1931-ben megjelent, és 1996-ban újra kiadott tankönyve a középkori szerb jog máig legalaposabb jogtörténeti összefoglalása.²²

Murarik méltatta Stanisław Kutrzeba lengyel tudós érdemeit is, aki az ősszláv jog szelleméről tartott rektori székfoglalójában meglehetősen szkeptikus hangot ütött meg az ősszláv jog kutathatóságának kérdésében.²³ A krakkói jogász szerint az egyes szláv jogrendszerekben észlelhető analógiák az árja jogból is eredhetnek, sőt lehetnek későbbi közös hatások termékei is. E felfogás egyébként a szláv jogtörténészek pozsonyi, 1933-ban tartott kongresszusának hivatalos álláspontjává vált.²⁴ Kutrzeba korábbi nézetei ismertek voltak a magyar történészek előtt is, hiszen lengyel alkotmánytörténeti művét gyakran hivatkozták nálunk is. Ennek első kiadása 1905-ben jelent meg, még ebben az évben kiadták oroszul, majd 1912-ben németül is.²⁵ A mű szerinti első lengyel történeti periódus az állam nélküli időszak volt, amely a végső hazában való megtelepedésig tartott, és a 10. század közepén zárult. Ekkor még a társadalom alapvető szerveződési szintje a nemzeti szervezeti volt. A második periódusban topográfiai, kulturális és nyelvi szempontból is elkülönült módon alakultak ki az önálló államok. A szerző vitatta az ősszláv hagyományok továbbélésének tételét, így az addig legáltalánosabbnak vélt szláv intézmény, a zadruga lengyel jelenlétét is. Erről a kérdésről egyébként heves vita folyt a jogtörténészek között. Murarik álláspontja szerint ez a közösségi forma csak a délszlávoknál mutatható ki.²⁶ A német jogtörténeti irodalom a házközösségekben a germán népek jogintézményét látta, a vezető cseh jogtörténész az intézményt sajátos szláv kollektív szervezetként fogta fel.²⁷ Rudolf Dareste a szláv családközösséget a földműves család olyan általános östípusának tartotta, amelynek nyomai még az újkor elején is fellelhetőek voltak Franciaország egyes részein.²⁸

Jogtörténeti szlavisztika és a nyelvtudomány

A fiatal magyar jogtörténész használta először a jogtörténeti szlavisztika kifejezést a hazai jogirodalomban. Írásaiban több helyen utalt arra, hogy a történeti kutatásokban, különösen a jog fejlődésének helyes közelítésében a nyelvtudomány eredményei nélkülözhetetlenek. Munkáiból kitűnik ez irányú érdeklődése és tudományos felkészültsége is. Kiváló szláv nyelvismerete biztos alapot adott a szlavisztikai művek megismerésé-

²² SRĐAN ŠARKIĆ: *Rechtsgeschichte in Serbien und Jugoslawien seit dem Anfang des 19. Jahrhunderts*. Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte 29. Jr. (2007) Nr. 1–2. S. 121–122.

²³ STANISŁAW KUTRZEB: *Duch prasłowianskich prawa w prawach narodow slowianskich*. Przegląd Współczesny. 1932.

²⁴ STANISŁAW KUTRZEB: *Les croisements des influences occidentales et orientales dans l'histoire des droits slaves*. Conférence des historiens des états de l'Europe orientale et du monde slave. II. partie. Varsovie, 1927.

²⁵ STANISŁAW KUTRZEB: *Grundriss der polnischen Verfassungsgeschichte*. Puttkammer & Mühlbrecht. Berlin, 1912. 261 p.

²⁶ Murarik ösise 4. p.

²⁷ MURARIK ANTAL: *A szabad rendelkezési jog Szent István törvényeiben*. Századok, 1934. Pótfüzet 498. p.; VÖ: HEKA LÁSZLÓ: *A szláv népek joga*. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2006. 41–46. pp.

²⁸ KAREL KADLEC: *Rodinný nedíl čili zadruga v právu slovanském*. Praha, 1898; L'ÉDERER B (ÉLA): *Rudolphe Dareste: Etudes d'histoire du droit*. Larose et Forcel. Paris, 1889. XII. 417 p. Magyar Igazság-ügy. XXX. köt. 1889. 464–465. pp.

hez, de ismerte és alaposan tanulmányozta francia és német szakirodalmat is. A legkiválóbb német jogtörténész-szlavistának Heinrich Schmidt-et tartotta.²⁹

Murarik nyelvtörténeti fejtegetéseiben gyakran hivatkozott Melich János egyetemi előadásaira.³⁰ A fogékony joghallgató a kiváló szlavista (ma is akceptált) munkáiból tájékozódott a szláv nyelvek történeti rétegeiről. Ezen az ismereti alapon hivatkozott az ősszlávok összehasonlító módszerrel kikövetkeztetett (protoszláv) nyelvére, amely kezdetben egységet alkotott, de később jelentősen módosult. A 10. század után ebből jött létre a nyugati, a keleti és a déli szláv nyelvcsoporthoz. Írott formában az ősszláv nyelv nem maradt fenn. Melich fontos megállapítása szerint a magyar nyelv szláv jövevényszavai között ősszláv eredetűek nem lehetnek, hiszen a magyarok a történetük során ősszlávokkal nem érintkeztek.

A második nyelvi réteg az ósláv (paleoszláv) nyelv a szlávok első, déli szláv (közlebről bolgár) jellegű irodalmi nyelve, amelyen a legrégebbi szláv szövegek íródtak. A jogtörténeti összehasonlítás szempontjából releváns nyelvi réteg az egyházi szláv nyelv, amely praktikus, az egyes államokhoz kötődő és a helyi igényekhez való alkalmazkodás terméke volt.³¹

Melich egy másik tanulmányában érintette a magyar jogi műnyelv szláv eredetű kifejezéseit. Kimutatta, hogy a „perelni”, „szavatolni”, „vádolni” igék a szláv szókincsből kerültek a magyar hivatalos nyelvbe. A Murarik által is elfogadott konklúziója szerint azonban egy kifejezés nyelvi eredete alapján még nem lehet művelődéstörténeti következtetést levonni, hiszen ahhoz további történeti vizsgálatok szükségesek. „Így egészíti ki a nyelvi kutatást a történeti, mert sok olyan műveltségtörténeti kérdés van, amelyre csak e kettőnek: a nyelvi és történeti kutatásnak együttes eredményei alapján kaphatunk helyes feleletet.”³²

A nyelvészeti kutatások, ezen belül a művelődéstörténeti, jelentéstani, lexikális és hangtani bizonyítékok már a két világháború közötti időszakban egyértelművé tették, hogy nyelvünk szláv jövevényszavai hosszas történeti fejlődés eredményei. Az is kiderült, hogy az átvett szavak között egyaránt találhatók letelepedésünk előtti és honfoglalás utáni lexikai egységek. Az államalapítás-kori szókincsünk egy része a görög, másik része a latin műveltség alapján álló szlávok nyelvéből való. Melich kimutatta, hogy nyelvünkben vannak orosz-szláv, egyházi szláv (bolgár), szerb-horvát, szlovén és cseh-

²⁹ MURARIK ANTAL: *Corona Regni Hungariae szlovák megvilágításban*. Bíráló. Egyetemi Ny. Budapest, 1939. 8 p. Klny. a Századok, 1939. évi 1–3. sz. ból. (a továbbiakban: Murarik Corona Regni) 8. p.; *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*. Germanistische Abteilung. Bd. 58. 1938. S. 960–961.; HEINRICH SCHMIDT: *Die deutschen Mundarten in Südungarn*. Ungarische Rundschau für Historische und Soziale Wissenschaften 3. (1914) S. 656–677. Schmidt szlavisztikai munkásságára a Századokban elsősorban Murarik hívta fel a figyelmet.

³⁰ RAUSCHER-MURARIK 1937. 90. p.; Századok 1937. VII–VIII. sz. 336. p. Melich János ide vágó tudományos tevékenységéről: NYOMÁRKAY ISTVÁN: *A magyar szlavisztika hagyományai*. Magyar Nyelv 96. évf. (2000) 207., 209. pp.

³¹ KISS LAJOS: *Néhány szlavisztikai műszóról (ősszláv nyelv, ósláv nyelv, egyházi szláv nyelv, orosz nyelv)*. Magyar Nyelv 90. évf. (1994) 361–362. pp.

³² MELICH JÁNOS: *Néhány magyar jogtörténeti kifejezésről*. Nyelvtudományi közlemények 42. kötet (1913). 242. p. Murarik ezt az elvet követte a „dusnok” szavunk szláv eredetének vizsgálatakor. MURARIK ANTAL: *A lélek-váltság (Donum pro salute)*. Regnum, 1937. évf. 162. p. Alapvető hazai jogintézmények újabb nyelvtörténeti elemzéséhez: BERTA, ÁRPÁD-HOMOKI-NAGY, MÁRIA: *Ein ungarischer Rechtshistorischer Terminus türkischen Ursprungs: barom 'Vieh, Rind; Vermögen'*. Studia Etymologica Cracoviensia 2004. Nr. 9. S. 9–27.

tót eredetű szavak. A nyelvészeknek törekedniük kell annak kimutatására, hogy e szavak melyik szláv nyelvből valók, hiszen „akkor fogjuk látni, hogy bár összességében a szláv nyelvi hatás nyelvünkben igen nagy, egy-egy szláv nyelvnek a hatása azonban nem nagyobb, mint pl. a régi török vagy az olasz nyelvi hatás.”³³

A magyar szaktörténet művelői Murarik munkája révén ismerhették meg – az 1930-as évek szláv nyelvű tudományos művei közül különösen fontosnak tartott – František Čáda brünni tudós összegző munkáját is. A szerző a nyelvészet és a jogtörténet-tudomány kapcsolatát vizsgálta. Szerinte a szláv jogtörténet egyes képviselői abból a fikcióból indultak ki, hogy a szláv őshazában az összes szlávoknak közös nyelvük, és olyan közös jogrendszerük volt, amelynek maradványai az egyes szláv jogrendszerekben fellelhetők. Ez a „fikció nemcsak közös jogrendszer meglétét teszi fel, hanem azt is, hogy e jogrendszer olyan tökéletes volt, hogy az az egyes szláv népek jogrendszereinek továbbfejlődésére kellő alapot szolgáltatott.”³⁴

Murarik Antal szerint az összláv jog hirdetői azt a módszertani hibát követték el, hogy a szlavisztikai jogtörténet tárgykörét nem adekvát módon, hanem pusztán etimológiai módszerrel vizsgálták. Az általuk használt szláv etimológia ugyanis a feltételezett őshazában használt összláv (protoszláv) nyelv szókincsét a később önállósuló egyes szláv nyelvek összehasonlítása révén állapította meg. E tudományos módszernek viszont az a legfontosabb kritériuma, hogy az igazoltan később keletkezett szókincset le kell választani az alapnyelvről.³⁵ Ezt a – nyelvészeti szempontból logikus – módszert alkalmazták az ottani jogtörténészek, annak ellenére, hogy a jog és nyelv között ebben a tekintetben is alapvető különbségek vannak. Murarik szerint a nyelv ugyanis formális jellegű, független azoktól az eszméktől, melyeket általa kifejezünk. A nyelv nem változik azzal, hogy előbb ilyen, majd később ellenkező gondolatot jelenít meg. Ezzel szemben a jogrendszer érdemi, tartalmi léttel bír. A jog fogalma ugyan formális, a tudomány absztrakciója. Az „egy adott” jogrendszerben kifejezésre jutó gondolatok, eszmék viszont az életviszonyokat szabályozzák. Az életviszonyok szabályozása viszont csupán logikai, fizikai, és szociológiai korlátok között lehetséges. Az ettől eltérő, az életviszonyokat figyelmen kívül hagyó szabályozást a társadalom nem követi, az nem válhat valóságos, élő joggá.³⁶

A nyelv ezzel szemben legfeljebb új fogalmak szóteremtésével idomul az életviszonyok változásaihoz, de nagyban-egészben változatlan marad. Murarik ennek alapján azt állította, hogy a hasonló életviszonyok hasonló jogrendszerekhez vezetnek, másrészt az életviszonyok rokonságából önmagában nem lehet nyelvrokonságra következtetni. A kultúra két terméke, a nyelv és a jog külön utakon járnak. A nyelvrokonság kifejlődésé-

³³ MELICH JÁNOS: *Nyelvünk szláv jövevényei*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai. 13. sz. Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest, 1910. 30. p. Vö: KISS LAJOS: *Melich János emlékezete születésének századik évfordulója alkalmából*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai. 132. sz. Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest, 1973. 10-11. pp.

³⁴ RAUSCHER – MURARIK 1937. 89. p.; ONDŘEJE Z DUBÉ-ČÁDA, FRANTIŠEK: *Práva zemska česka*. Praha. Česka Akademia Věd a Umění, 1930. 231 p.

³⁵ MELICH JÁNOS a bölcsészettudományi Kar dékánja: *Az egyetemi év kezdetén (Tanévnyitó beszéd)*. Különnyomat a Budapesti szemle 1935. évi októberi füzetéből. Franklin-Társulat Nyomdája. Budapest, 1935. 8. p.; RAUSCHER-MURARIK 1937. 89. p.

³⁶ RAUSCHER-MURARIK 1937. 90. p. Vö: BÓDIG MÁTYÁS: *Jogelmélet és gyakorlati filozófia*. Jogelméleti módszertani vizsgálódások. Prudentia Iuris 23. Miskolc, 2004. 12. p.

hez elég az a tény, hogy az egy nyelvcsaládot alkotó népek valamikor közös társadalmat alkottak, amely társadalom konvencionális terméke a közös nyelv volt.

Murarik szerint a jogcsaládok – ha egyáltalán érdemes ezt a fogalmat használni – nem a közös társadalomban, közös ősházában, hanem a hasonló életviszonyokban gyökereznek. Ezért aztán egészen valószínűnek látszik, hogy a szláv ősházában létezett közös szláv jog. „De az ellen már határozottan állást kell foglalnunk, hogy olyan jogintézményeket, amelyek az egyes szláv népeknél, mint közös, vagy hasonló jogintézmények a későbbi korban jelennek meg egyező módon, nem hasonló életviszonyokból fakadó hasonlóságnak, hanem a közös hazából való eredetnek tudjunk be.” Ha a szlavisták okoskodását – vélte – ad absurdum kívánjuk vezetni, szláv jogintézményeket lehetne kimutatni az inka jogrendszerben is.³⁷

A magyar jog eredetisége: a szkeptikus szlovák jogtörténet

Murarik Antal már a Századok 1934-es számában arról tudósított, hogy a pozsonyi egyetem közép-európai jogtörténelmi szemináriumának egyik kiadványa – megtámadva a magyar jogterület történelmi integritását – tudományos felkészültséggel iparkodik a szlovák jogtörténet megalapozására.³⁸ Az intézet igazgatója Rudolf Rauscher professzor volt. Kezdetben Murarik dicsérte Rauscher objektív szemléletét, úgy vélte, hogy ő nem akart minden honi intézményben szlovák gyökereket keresni: a „zsolnai jogkönyv tescheni eredetének bizonyítására irányuló okfejtése, a maga összességében, egyenesen meggyőző.”³⁹

A szlovák jogtörténeti irodalomban azonban egyre szaporodtak azok a nézetek, miszerint a régi magyar jog nem volt önálló, a jogrendszerünk sajátos magyar jelleget csupán az idegen jogi elemek egybeolvasztásának módoszataiban mutat. A tézis végső kidolgozásában és népszerűsítésében Rauschernek meghatározó szerepe volt. Álláspontjának erősítésére egy magyarázati modellt kínáló „összláv” jogrendszer létét feltételezte.

A megváltozott szemléletű szlovák jogtörténész álláspontja nem volt előzmény nélküli. A 19. század végén a népszerű francia tudós, Rudolf Dareste már megkérdőjelezte jogfejlődésünk történeti eredetiségét és jogéletünk önálló jellegét.⁴⁰ Ezt a gondolatot újította fel később a neves Ernst Heymann, aki szerint a régi magyar jog csupán a római jog, a kánonjog, továbbá a germán és szláv normák kompilációja, tehát nem jelenít meg sajátos nemzeti karaktert.⁴¹

³⁷ MURARIK 1937. 5. p.

³⁸ LUBY, ŠTEFAN: *Liptovsky a turčiansky register z roku 1391*. Ism.: MURARIK ANTAL Századok 1934. 221. p.

³⁹ RAUSCHER, RUDOLF: *O žilinském právu magdeburském nemeckým jazykem sepsaném z roku 1378*. Ism.: MURARIK ANTAL. Századok 1935. 344. p.

⁴⁰ RUDOLPHE DARESTE: *Mémoire sur les anciens monuments de droit de la Hongrie* (Extrait du compte-rendu de l'Acad. des Sciences). Orléans 1885. L(ÉDERER) B(ÉLA): *Rudolphe Dareste: Etudes d'histoire du droit*. Larose et Forcel. Paris, 1889. XII. 417. p. Magyar Igazságügy. XXX. köt. 1888. 462. p. Dareste „az alakokhoz makacsul ragaszkodó csehek jogrendszerét”, a magyarral sok tekintetben rokon lengyel, továbbá az orosz és a délszláv jogot különböztetett meg.

⁴¹ A magyar jogrendszer önállóságát megkérdőjelező, az útkereső szláv jogtörténetírásban gyakran idézett Heymann megállapítás: „Das mittelalterliche ungarische Privatrecht ist hiernach aber in der Hauptsache aus germanischen, kanonischen, romanischen und einigen immer mehr zurücktretenden slavischen Elementen zusammengeschweißt, und das spezifisch Magyarische des heutigen Rechts liegt wesentlich in der Art, wie

Heymann könyve arra az előadásra épült, amelyet 1917. március 10-én a Berliner Juristischen Gesellschaft rendezvényén tartott. Az előadás és a nyomában megjelent könyv az aktuális magyar magánjogi kodifikációs törekvésekkel foglalkozott. Heymann művében hosszasan taglalta a német-osztrák és magyar politikai-közjogi közeledés szükségességét és várható hasznát. Indokoltnak tartotta a magyar kodifikációt, melyet a német és osztrák Mitteleuropa-terv szellemisége szerint képzelt el. A történelmi múlt és nemzeti karakter-jegyek hasonlósága miatt ki kellene alakítani egy hármas szövetséget, amelynek – szerinte – egyik akadálya éppen a magyar polgári anyagi jog kodifikátlansága.

A szláv jog tudományos elemzésének, és a magyar jog másodlagos jellegének kérdésében Murarik élesen szembeszállt Rauscher álláspontjával. Helytelenítette, hogy Rauscher evidensnek tartotta az összsláv jog létét. A magyar szerző álláspontja szerint e tételt pozitív formában még senki sem bizonyította. Murarik ellentmondást látott e tézis, és a szlovák tudós azon állítása között, miszerint a 16. századi cseh jogrendszerhez sokkal közelebb állt az egykorú magyar alkotmány, mint a korabeli orosz. Egyetértett viszont a pozsonyi jogtörténéssel abban, hogy a jogtörténeti szlavisztika művelése fokozott tudományos óvatosságot igényel. Abban is azonos volt az álláspontjuk, hogy a szláv jogi archeológia alkalmazása csak a többi kultúrjelenség feltárásával vezethet eredményre. Murarik is úgy vélte, hogy a jog az össz-kultúra függvénye, annak szerves része. Annak a kérdésnek eldöntése tehát, hogy egy adott korban egy embercsoport közös jogrendszerrel élt-e, nem annak alapján történhet, hogy közös nyelvet használt-e, hanem azt kell kimutatni, hogy az adott korban közös volt-e a kultúrája. A kultúrák elkülönülése után is sokáig megmaradhat a nyelvközösség, de legtöbbször megszűnik a jogrendszer azonossága.

Murarik eszerint ítélte meg a szláv és magyar jog viszonyának és általában minden – kétes értékű – jogátvétel kérdését is. Szerinte az életviszonyok hasonlósága sokkal egyértelműbben teremt jogintézményeket, mint két nép földrajzi közelsége, sőt akár érintkezése is. „Jogintézmények megváltoztatása ugyanis nem olyan egyszerű, nem történik olyan, csupán felületi hatások mellett, mint azt nálunk is sokan hiszik. Minden jogváltoztatás életviszonyokat, érdekeket érint! A jog nem nemzeti tánc vagy valamiféle más népszokás, amelynek átvétele utóvégre senkinek az érdekébe nem gázol.”⁴² „Semmi esetben sem áll meg tehát az a nézet, mely a magyar jogrendszert egyszerűen fényképező lemezek nézi, melyre a szláv jogélet fénykévei hatottak, s amelyből most a szláv jogtörténészek a szláv jogot újra elő akarják hívni, elretusálva a nem szlávnak tartott vonalakat.”⁴³

Murarik nyomatékosan hangsúlyozta: az sem tételezhető fel, hogy a magyar jog mentes maradt minden külföldi hatástól. „Ellenben az is bizonyos, hogy a magyar jog-

diese Elemente miteinander verschmolzen sind. Man kann in diesem Sinne sehr wohl von nationalen ungarischen Bestandteilen des heutigen Privatrechts sprechen. Aber das Bild des mittelalterlichen ungarischen Privatrechts ist von dem des germanischen Rechts in den an slavische Gebiete angrenzenden oder germanisierte Slavengebiete darstellenden Ländern, wie Böhmen oder sogar Schlesien, nicht allzu verschieden, und das heutige ungarische Privatrecht setzt sich letzten Endes aus den gleichen Elementen wie dasjenige Oesterreichs, der Schweiz und des Deutschen Reichs zusammen.” ERNST HEYMAN: *Das ungarische Privatrecht und der Rechtsausgleich mit Ungarn*. Verlag von J.C.B.Mohr. Tübingen, 1917. 16. p.; HOMOKI-NAGY MÁRIA: *A magyar magánjog kodifikációja a 19. században*. Jogtörténeti szemle 1. évf. (2004) 4–7. pp.; MURARIK 1937. 8. p.

⁴² RAUSCHER-MURARIK 1937. 91. p.

⁴³ MURARIK 1937. 6. p.

rendszer is hatott a szomszédos s közöttük szláv népek jogrendszerére. E kétirányú hatások vizsgálata a szláv és magyar jogtörténészek közös feladata.” Örömmel vette tudomásul, hogy e kérdés felvetésénél a szláv tudósok részéről csak „saját jogrendszerük túlbecsülésével találkozunk, de a magyarsággal szemben ellenséges érzülettel nem. Nyújtson ez a körülmény is újabb alapot a szláv és magyar jogtörténészek együttműködésére.”⁴⁴

A jogi szlavisztika Murarik egyéb munkáiban

A fiatal szerző ősiségről írt alapmunkája is módszertani tudatossággal, a komparatisztika magas színvonalú alkalmazásával készült. Szerinte a magyar jogfejlődés a közép-európai régió jellegzetes vonásait hordozza, ezért történeti normarendszerünk fejlődésbeli párhuzamait, és részbeni azonosságait természetesnek kell tekintenünk. Már a kortársak figyelmét is felkeltette a könyvében közölt szakirodalom széles köre, a német, a francia, a latin, a szlovák, a lengyel, az orosz, az angol és a cseh nyelvű érdemi hivatkozások tömege. Murarik az ősiség kutatásakor a történeti és jogászai közelítésmódok közül az utóbbit választotta.

A mű összehasonlító jogtörténeti anyagának összegyűjtésénél elsősorban közép-európai, főként a környező szláv népek jogrendszerét tartotta szem előtt. Álláspontja szerint az ősiség körébe azok a jogintézmények tartoztak, amelyek vagyongazdálkodási korlátozást eredményeztek. Ilyenek voltak régi jogunkban a házközösség, a fiscalitás, az osztályosok beleegyezése, a végrendelet-alkotás tilalma és az özvegy ellátására vonatkozó szabályok. Műve legfontosabb megállapítása, hogy e kötöttségek a környező népeknél több-kevesebb mértékben és változó elnevezéssel szintén jelen voltak. Az ősiség ezek szerint nem magyar eredetű intézmény.⁴⁵ Ő is megerősítette azt a nézetet, „hogy a lengyel, de fokozott mértékben a litván privilégiumok az arany bullát megerősítő, Nagy Lajos által kiadott 1351. évi magyar szabadságlevél hatását kiáltóan tükrözik.” Ami a litván leánynegyedeti illeti, Murarik feltételezte a közvetlen magyar hatást, de nem zárta ki a lengyel *czwarczizna* modell-alkotó hatását sem.⁴⁶

⁴⁴ MURARIK 1937. 8. p. Szerzőnk követve a korabeli szlovák irodalmat, a következő művekről írt átfogó ismertetést: *Pamiatke Trnavskej Univerzity 1635–1777*. Spolok Sv. Tojtech. (A nagyszombati egyetem 1635–1777 emlékének a Szent Adalbert Egyesület.) Trnava, 1935. 336 pp.; *Trnavský Sborník*. K 300.výročí založení university v Trnavě vydala Učená Společnost Safáříkova v Bratislava. (Nagyszombati tár. A nagyszombati egyetem alapításának 300. évfordulója alkalmából kiadta a Safarik Tudományos Társaság Pozsonyban.) Bratislava, 1935. 116 pp.; DUBRAVEC, ŠTEFAN: *Apologetika a kontroverzistika na hvýalej katolickej univerzite v Trnave*. (Hitvédelem és hitvitázás a volt nagyszombati katolikus egyetemen.) (Kny. a „Sborník Literárno-Vedeckého Odboru SSV.” II. évf. 2. kötetéből.) Trnava, 1935. 55 pp.; VILIKOVSKÝ, JAN: *Verše o prešidlení university z Trnavy do Budína*. (Versek az egyetemnek Nagyszombatról Budára költözéséről.) (Kny. a „Bratislava” 1935. évf.-ból.) Bratislava, 1935. 4 pp.; Századok 1937. VII–VIII. sz. 332–338. pp.

⁴⁵ MURARIK 1937, 11. p. Vö: ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Budapest, 1946. 366. p.

⁴⁶ Murarik ősiség 191. p.; DIVÉKY ADORJÁN: *Az Arany Bulla hatása a lengyel jogra*. Értekezések a Történeti Tudományok köréből XXVI. köt. 2. sz. (1942) 25. p.

Murarik a szabad rendelkezési jogról szóló tanulmányában⁴⁷ is széles körben idézett szláv nyelvű jogforrásokat. E tanulmányának lényege, hogy államalapító királyunk vonatkozó törvényei az egyház javára szóló adományokat kívánták lehetővé tenni. „A magyar birtokjog történetének iránya a birtokforgalom teljes fokú kötöttségéből visz az 1848-ban bekövetkezett rendelkezési szabadság felé. Ebben az állandó irányú fejlődésben csak epizód jellegű Szent István I. törvénykönyvének egyházi hatás alatt létrejött 6. cikke.” Ez az uralkodói rendelkezés nem zavarta meg a jogfejlődést, de téves irányba vitte a magyar és a szláv jogtörténetírást. Az a körülmény, hogy öröklési jogunk történetének e forrása a rendelkezési szabadságot biztosította, továbbá, hogy a hasonlóképpen rendelkező Aranybulla Szent István törvényeire hivatkozott, „oly pompás csapdának bizonyult, hogy első foglya a kitűnő Werbőczy, aki azt hirdette, hogy Nagy Lajos hozta be az ősiséget az eredeti rendelkezési szabadsággal szemben (Tripartitum I. 64.). Werbőczy tekintélye azután sok kiváló tudósunkat rántotta magához.”⁴⁸

A jogi lingvisztika tárgykörét érintette az a Murarik mű is, amely Jozef Karpat cseh-szlovák történész tanulmányára⁴⁹ reagált. A fiatal történész az Árpád-kori forrásokban a szentkorona-tan és a koronaeszme közötti kifejezésbeli különbségeket analizálva arra keresett tudományos választ, hogy a korona a korabeli felfogás szerint jelentett-e többet, mint koronázási ékszer.⁵⁰ Karpat a filológiai módszert alkalmazta. „Igen nagy szorgalommal és rendszerezni tudással szedte össze Árpád-kori forrásainkból, törvényekből, krónikákból, oklevelekből a «corona» szó bármiféle alakban elvont jelentéssel, átvitt értelemben való jelentkezését. Majd elsősorban filológiai összefüggés, tehát főleg a jelzők szerint csoportosítja forrásanyagát.”

Ez a (filológiai) módszer Murarik szerint a jogtörténetben általában kerülendő, mert „nem más, mint a jogforrások grammatikai szempontú magyarázata, mely a középkorban a pongyolán használt kifejezések tautológikus áradatának a precizitás erényét imputálja.” Ehelyett a klasszikus jogtudományi iskola által mindig előtérbe helyezett, mélyebb értelemben vett interpretatio doctrinalis módszerével, tehát az occasio legis és a ratio legis nyomon követésével kell a magyarázandó jogforrás szövegének helyes értelmét keresni. Ennek ellenére az volt a véleménye, hogy Karpat kiinduló tézise indokolta az alkalmazott filológiai módszert, az interpretatio grammaticalist. Egyrészt azért, mert „igen messze és egyelőre ködös ismeretlenbe vezetne a koronaeszme kifejlődése occasiojának kutatása,

⁴⁷ MURARIK ANTAL: *A szabad rendelkezési jog Szent István törvényeiben*. Egyetemi Ny. Budapest, 1935. Klny. a Századok 1934. évi pótfüzetéből. A bírálat VÁCZY PÉTER: *A hűbériség szerepe Szent István királyságában*. (Századok, 1932. 369–393. pp.) című tanulmányhoz kapcsolódik.

⁴⁸ MURARIK 1937. 15. p.; Bónis 1940–41. 436. p.

⁴⁹ KARPAT, JOZEF: *Corona Regni Hungariae v dobe árpádovskej*. (Corona Regni Hungariae im Zeitalter der Árpáden.) A Komenský-egyetem közép-európai jogtörténeti szemináriumának kiadványa. (Szerk. Rauscher Rudolf.) Bratislava, 1937. (a továbbiakban: Karpat Corona Regni) 96 pp.

⁵⁰ Murarik Corona Regni 8 p.; PECZE Ferenc: Szemelvények a Szentkorona-tan visszhangjáról a külföldi szakirodalmi forrásokban. In: *A magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón* (Szerk.: Tóth Zoltán József). Szent István Társulat. Budapest, 1999. 141–142. pp.; BÓDI STEFÁNIA: *A Szent Koronaeszme különbségei Eckhart Ferenc, Timon Ákos és Bartoniek Emma felfogásában*. Polgári Szemle. 2015. június. 11. évf. 1–3. sz.

másfelől pedig e középkori misztikát lehelő szemléleti mód rációját öncélúságán kívül keresni önellentmondásnak, vagy legalább is anakronizmusnak hatna.”⁵¹

Indokoltnak tartotta e módszer azért is, mert ebben az esetben nem egy jogforrás értelmezéséről van szó, ezért a jogtudományi szempontnak nem kell feltétlenül érvényesülnie. Felfogása szerint a koronaeszme nem jogintézmény, nem is jogelv, hanem politikai, államtani szemléletmód és csupán a jog és az állam részbeni azonossága tette egyben jogszemléleti móddá is. Legfeljebb közjogi fikció, s mint ilyen – a múlta vonatkoztatva – nem is a jogtörténetet, hanem a jogtudomány-történetet érdekli. Karpát a helyesen alkalmazott filológiai módszer eredményeként állapította meg a koronaeszme Árpád-kori tartalmát: „A koronaeszme nem jelenik meg következetesen azonos tartalommal. Ha még emellett azt a lehetőséget is tekintetbe vesszük, hogy sokszor stiláris tautológiával állunk szemben, akkor a koronaeszme a rex és a regnum közötti, azokkal kollízióban álló fogalom, mely azonban inkább a rex fogalmához hajlik. Végeredményben azonban mindkettőtől különbözik, és a királyi hivatal, méltóságot jelenti eszmei teljességében, mindinkább elszakadva az egyes királyok személyétől és fokról-fokra közelebb jutva a regnum, mint államhatalom fogalmához.”⁵² Murarik szerint a koronaeszme története, mint eszmetörténeti kérdés jellegzetesen szellemtörténeti és nem jogtörténeti probléma. E munkájában is hangsúlyozta, hogy a jogélet történeti vizsgálatában a szellemi kultúra termékeinek elemzése csak a kultúrkörök jogtörténetének alakjában történhet helyesen. Szerinte Karpát e módszertani követelménynek mindenben eleget tett, amikor „szépen megírt” fejezetében ismertette a környező államok szakirodalmában megjelenő koronaeszmét és megvilágította e felfogások mienkhez való viszonyát.⁵³

A nyelvészeti érvek előbukkantak Móra Mihály Gratianus tevékenységét elemző tanulmányainak ismertetésében is. Murarik ebben párhuzamot vont Werbőczy Hármaskönyve és Gratianus munkája között, hiszen mindkettőt a követés, és nem hatalmi jóváhagyás legitimálta. Ilyen folyamat, tehát erős interaktív kölcsönhatás zajlott a Kárpát-medencében élő népek, tehát a magyarok és szlávok között is.⁵⁴

*

Murarik Antalnak nagy szerepe volt a szláv jogtörténet eredményeinek ismertetésében, kritikai értékelésében és hazai átültetésében. A jogi szlavisztika számára tudományos-módszertani kérdés volt, írásaiban nem vezette nemzeti elfogultság vagy kulturális előítélet. Szerepe volt abban, hogy nálunk is meghonosult egy tárgyyszerű tudományos közelítési mód, és körvonalazódtak a jogtörténeti szlavisztika határai. A két világháború közötti korszak történetírását erős kritikával illető tudományművelő utódok szerint

⁵¹ RAUSCHER – MURARIK 1937, 51. MURARIK 1937, 5. p. Vö: SZABÓ MIKLÓS: *Ars Iuris*. A jogdogmatika alapjai. Prudentia Iuris 24. Bibo Kiadó, Miskolc, 2005. 175–180. pp.

⁵² Karpát Corona Regni 70. p.

⁵³ Murarik ösiség 214. p.; RAUSCHER-MURARIK 1937, 90. p.; MURARIK 1937, 6–7 pp.

⁵⁴ MURARIK ANTAL: *Gratianus és a középkori perjog*. Egyetemi Ny., Budapest, 1939. 216–222. pp. Klny. a Századok 73. évf. 1939. 4–6. sz. 221. p.; Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Főszerk.: Kristó Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. 552. p. Murarik etimológiai elemzése szerint a magyar jogéletben fontos közreműködőt jelölő „pristaldus” szavunk a „prisztal”, trónt jelölő szláv kifejezésből származik, tehát királyi küldöttet jelenthet.

Murarik Antal a kelet- és közép-európai népek jogfejlődésének vizsgálatában viszonylag haladó tanításokat hirdetett.⁵⁵ Az értékelést kiegészíthetjük azzal, hogy a fiatal magyar jogtörténész olyan eredeti tudományos módszert dolgozott ki és alkalmazott, amely napjainkban is példaadó és követőkre vár.

ISTVÁN STIPTA

VERSUCH ZUR EINFÜHRUNG DER RECHTSHISTORISCHEN SLAWISTIK IN UNGARN: ANTAL MURARIK

(Zusammenfassung)

Die thematischen und methodischen Versuche von Murarik wurden im Bereich der Untersuchung der Herkunft des ungarischen Rechts und der Analyse des slawisch-ungarischen Transfers wenig bewertet. Die Studie versucht, die bruchstückhaften Arbeiten des jung verstorbenen Autors im Zusammenhang mit der slawischen Rechtsgeschichte vorzustellen und ihre wichtigsten Parameter zu resümieren. Antal Murarik hatte eine große Rolle, die Ergebnisse der slawischen Rechtsgeschichte zu verlautbaren, kritisch zu bewerten, und in Ungarn zu übertragen. Er hatte eine große Rolle dabei, dass eine sachgerechte wissenschaftliche Annäherungsweise in Ungarn etabliert wurde und sich die Gründe der rechtshistorischen Slawistik abzeichneten. Seinen Lebensweg zu überschauen ist eine Ehrerbietung vor einem Juristen, der der Anhänger und erfolgreiche Vertreter der auf historischen Kenntnisse begründenden rechtstheoretischen Annäherung und der die allgemeinen Tendenzen des Rechts berücksichtigenden Rechtsgeschichte von Tatsachenforschung war.

⁵⁵ HORVÁTH PÁL: *A kelet- és közép-európai népek jogfejlődésének főbb irányai*. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Budapest, 1968. 496. p.; PECZE FERENC: *A kelet- és közép-európai jogfejlődésről szóló könyv vitája*. Magyar Tudomány. 1968. 75. kötet. (Új folyam) 13. kötet. 1968. 9. sz. 590. p.

VARGA NORBERT*

Árdrágító visszaélések a Szegedi Ítéltábla gyakorlatában az 1920. évi XV. tc. alapján

Az első világháborút megelőző időszakban rendkívül korlátozott mértékben figyelhetjük meg az állami beavatkozást a magánjogi viszonyokba és a gazdasági folyamatokba. „A háború szomorú öröke az árdrágító visszaélések szünni nem akaró sorozata”.¹ Általánosan elfogadott felfogás volt, hogy az egyes cikkek árának alakulását a kereslet és a kínálat egymásra való hatása befolyásolta. A beavatkozás átmeneti jellegű lehetett abban az esetben, ha katasztrofális körülmény (pl. tűzvész, járvány, árvíz) következett be. Ellenben, ha ezek a folyamatok olyan súlyosak, hogy azok mind időben, mind terjedelemben érintették a gazdasági életet, akkor merült fel az áralakulás szabályozásának igénye. Ez következett be az első világháborút követően is, ami messzesemenő hatást gyakorolt a magánjogra, különösen, ha figyelembe vesszük a gazdasági elszigetelődést, a termelési és a fogyasztási viszonyok megváltozását. Mindez szükségessé tette az árkérdés megfelelő szabályozását. A hadviselés következményei és a lakosság szükségleteivel történő visszaélések számának növekedése következtében a kormány a háború esetére szóló kivételes intézkedésről alkotott törvényekben (1912:LXIII. tc.; 1914:L. tc.) kapott felhatalmazás alapján megtette a szükséges lépéseket.²

Angyal Pál megfogalmazta, hogy alapvetően a gazdasági életbe iparpolitikai szempontból vagy pénzügyi okok miatt lehet az államnak beavatkozni, „társadalompolitikai szemszögből a beavatkozás akkor és oly időben megokolt, amikor – többnyire háború alatt s azt követően – az egyes árucikkek árának mesterséges felhajtása, azoknak elrejtése, visszatartása stb., nem csak az egyes fogyasztók érdekeit sértik, hanem a közgazdasági életet, sőt közvetlenül az államgazdaság rendes menetét is megzavarják vagy erősen veszélyeztetik.”³

A szabályozás első mozzanata volt a gabona és a liszt legmagasabb árának megállapítása, amelyet a 8682/1914. M. E. rendelet határozott meg. Az ármaximalizálás mellett szükségesnek mutatkozott a közszükségleti cikkek forgalmazása körüli visszaélésekkel

* egyetemi docens, SZTE ÁJTK

¹ MESZLÉNYI ARTUR: *Újabb törvényhozásunk és a magánjog*. Jogtudományi Közlöny, 1922. 57. évf. 6. sz. 45. p.

² KOCSOH BÁLINT: *Az árellenőrzés jogszabályai*. Városi Szemle, 1939. 25. évf. 342. p., LENGYEL AURÉL: *Kivételes eljárási szabályok árdrágító visszaélések eseteiben*. Jogtudományi Közlöny, 1916. 54. évf. 5. sz. 45–46. pp.

³ ANGIAL PÁL: *A hadviselés ellen elkövetett bűncselekmények. Árdrágító visszaélések. A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések*. Széchényi Irodalmi és Művészeti R.-T. kiadása, Budapest, 1941. 61. p.

szembeni fellépés is. Ezért hozták létre a 3678/1917. M. E. rendeletben az árvizsgáló bizottságokat és az Országos Központi Árvizsgáló Bizottságot, aminek a hatásköre a tájékoztató árak megjelölése volt.⁴

Az első világháború eseményei a gazdasági életben rendkívül széles és mélyreható változásokat idéztek elő. Újabb jogi megoldást kellett keresni arra vonatkozóan, hogy az életszükségleti és a közszükségleti cikkek forgalomba hozatalát és fogyasztását hatékonyan szabályozzák. A büntetőjogi szankciók alkalmazása és egyben szigorítása jelentette a megoldást, mindamelllett, hogy a kormány gazdaságigazgatási intézkedéseket vezetett be. A büntetőjogi szankciókat az 1916. évi IX. tc. tartalmazta, amelyek a közellátás védelmét szolgálták.⁵

Megállapítható, hogy a világháború a termelés vonatkozásában is megrázkódtatást jelentett, hiszen gazdasági bizonytalanságot okozott, sőt a háború utáni áruhiány, valamint a háborús kötött gazdálkodás maradványai a spekulációknak adtak teret. Az árdrágító visszaélésről szóló 1920. évi XV. tc. büntetőjogi szempontból igyekezett a helyzet átfogóan megreformálni.⁶

Jelen tanulmány keretében az árdrágító visszaélésekkel kívánok foglalkozni a szegedi kir. ítélőtábla gyakorlata alapján. Mielőtt azonban rátérnék a konkrét példák elemzésére, fontos, hogy megvizsgáljuk az árdrágítás fontosabb dogmatikai problémáit.

Az 1920. évi XV. törvénycikk 1. §-a az árdrágító visszaélések nyolc tényállását sorolta fel, amelyek a következők: az ártúllépés, az áruuzsora, a munkabéruszora, az árdrágító üzérkedés, az áruelevonás, az árucsempészet, a közszükségleti cikkek eladásának megtagadása és az előző cselekmények elkövetésére történő felhívás, ajánlkozás, összehívás vagy egyesülés. A felsorolt tényállások vétséget jelentettek, amelyeket három súlyos esetben büntetné minősített át az 1921. évi XXVI. tc. 8. §-a. A kilencedik tényállást a törvény 3. § 3. bekezdése tartalmazta, ami nem volt más, mint az ármegállapító hatóság tévedésbe ejtése végett hamis vagy hamisított adatokat tartalmazó okirat használata, ami büntettnak minősült. A tizedik tényállást a törvény 4. §-a határozta meg, ami az üzem vagy vállalat tulajdonosa, vagy a megbízó által felügyelet vagy ellenőrzés körül elkövetett mulasztást foglalta magába, ami vétségnek minősült.⁷

A törvény által felsorolt tényállások elkövetési tárgya közszükségleti cikk volt. A törvény által biztosítani akarták a jogalkotók, hogy a tisztességes üzleti forgalom által mindenki számára elérhetők legyenek a közszükségleti cikkek. Finkey Ferenc kijelentette, hogy a „világháborúnak kellett közbejönni, hogy a gazdasági szabadság eme túlhajtott értelmezése, a megszorult szegény ember „kizsákmányolása”, az uzsora tekinte-

⁴ KOCSONYI 1939, 343. p.

⁵ WIENER A. IMRE: *Gazdasági büntetőjogunk történeti áttekintése*. Jogtudományi Közlöny, 1982. 37. évf. 10. sz., 767. p., LENGYEL AURÉL: *Árdrágító visszaélések*. Jogtudományi Közlöny, 1917. 52. évf. 12. sz. 110-112. pp.

⁶ DOBROVICS KÁROLY: *Kartel. A karteljog fejlődése és a magyar törvény előzményei*. Közgazdasági Értesítő, 1934. 28. évf. 38. sz., 16. p., DOBROVICS KÁROLY: *A kartelmozgalom fejlődése*. Közgazdasági Értesítő, 1937. 32. évf. 11. sz. 9-15. pp.

⁷ FINKEY FERENC: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932. 136. p. Az uzsora szabályozásának előzményéhez: SZILVIA BATÓ – MÁRIA HOMOKI NAGY: *Zwischen Privatrecht und Strafrecht: Regelungsgesichte des Wuchers in der Habsburgermonarchie*. In: Mihály Filó (Hrsg.): *Die Strafbarkeit des Wuchers. Internationale und interdisziplinäre Perspektiven*. Eötvös Univ. Verlag, Budapest, 2016. 83-118. pp., KÖHÁZI ENDRE: *Az uzsorás szerződés meghatározása*. Közgazdasági Értesítő, 1937. 32. évf. 29. sz. 8-9. pp.

tében a tisztességes, emberies felfogás diadalmaskodjék. Ezt a megváltozott közfelfogást jutatta érvényre a törvény „midőn szigorú büntetés alá helyezi az „árdrágítás”-nak lehetőleg minden alakját s az igazság vasvesszőjével sújt le a lelketlen uzsorások különböző csoportjaira, akik rút haszonlesésből képesek a gazdasági összeomlás, az általános szerencsétlenség idején aljas gazdasági vágyból beletaszítani a kevésbé értelmes, vagy túlbecsületes embertársaikat az éhség, a lerongyolódás, az anyagi tönkrementés s az ebből folyó fokozatos erkölcsi le- és elzúllás örvényébe, míg ők maguk, az ügyes manipulációkkal szerzett millióikon lucullusi életet élnek s tobzódznak a pazarlásban és fényezésben.”⁸

Meg kell tehát határozni, hogy mi az elkövetés tárgya, pontosabban mi minősült közszükségleti cikknek, amelyet maga a törvény nem definiált. A bírói gyakorlat dolgozta ki a közszükségleti cikk fogalmát. A Kúria a B. II. 272/1934. sz. ítéletében megállapította a gépszőnyegek és vég vászon ára kapcsán indított eljárásban, hogy „a közszükségleti cikk [...] olyan árú, amelyet - miként azt a kir. Kuria hasonló esetben B. II. 2/1921. számú elvi jelentőségű határozatában kimondta, - minden a kultúra általános színvonalán álló ember az élet rendes körülményei között, tekintet nélkül társadalmi állásra, műveltségre és vagyoni viszonyaira, használhat.”⁹

A Kúria ítéletében két fontos megállapítást tett, amelyek közül az első a közszükségleti cikk fogalma, ahogy azt előbb idéztük, míg a másik, hogy az árdrágító visszaélés vétsége ügyletkötés nélkül már a követeléssel befejezett stádiumba kerül. Ez azt jelentette, hogy a követelés fogalmát kimerítette már pusztán az a kijelentés, hogy az eladó a cikk árát a megengedettnél magasabb áron határozta meg.

A Kúria igen tágra fogalmazta meg a közszükségleti cikkek fogalmát, ami a kereskedelem szempontjából különös jelentőséggel bírt. A törvény ilyen irányú magyarázata a kartelljog viszonylatában is releváns volt, különösen a gazdasági versenyt szabályzó 1931. évi XX. tc. 6. §-ára nézve, mert a kartellek többsége olyan árucikkre vonatkozott, ami közszükségleti cikknek minősült. Ha valamely a törvény hatálya alá tartozó kartell a közgazdaság és a közjó érdekeit veszélyeztette, különösen „az áralakulást a fogyasztóközösségnek vagy a termelőknek vagy a szakmabeli vagy más vállalkozóknak hátrányára a gazdasági helyzet által meg nem okolt módon szabályozza, közszükségleti cikkekre vonatkoztatva az árdrágító visszaélés vétségének tényálladási elemeit meríti ki. Ez azért is jelentős, mert a kartellkérdés elsősorban árkérdés”.¹⁰ A kartelltörvény alapján a vizsgálatok többsége is árkérdésben indult.

A Kúria joggyakorlata elősegítette a tisztességes árpolitikát, amelyet a szabott árak rendszere jelentett, ami sok esetben kartellnek minősült, hiszen az egy szakmához kapcsolódóan keresztül vitt szabott árra vonatkozó megegyezés nem más, mint ár és kondíció kartell. A szabott árak rendszere a korabeli gazdasági viszonyok között tisztességes kereskedelmi magatartásnak minősült. „Így az árkartelleknek ez a faja, ha az árat reálisan szabják meg, kívánatos jelenség és biztosítja a kereskedelmet az árdrágítás vádjá ellen.”¹¹ Ha a kereskedő általában magasabb árat kért, mint amit elérni akart, így az már tisztességtelen

⁸ FINKEY 1932, 137. p. Vö. ANGYAL 1941, 63–65. pp.

⁹ *Közszükségleti cikk fogalma*. Közgazdasági Értesítő, 1934. 29. évf. 45. sz., 6. p.

¹⁰ *Közszükségleti cikk fogalma*. 1934. 7. p.

¹¹ *Közszükségleti cikk fogalma*. 1934. 7. p.

versenycselekmény határán mozog. Abban az esetben, ha az ár feltűnően túlzott volt és közszükségleti cikkekre vonatkozott, akkor már árdrágító visszaélésről beszélhetünk.¹²

Az összes tényállás szándékos cselekmény volt, kivéve a 4. §-ba foglalt mulasztást. A nyeréskedési célzat kifejezetten meg is jelent a törvény rendelkezései között az 1. § 1., 5. és 6. pontjaiban felsorolt cselekmények kapcsán, hiszen a nagy nyereség miatt tartották veszélyeseknek ezeket a cselekményeket a társadalomra. A bírói gyakorlat dolgozta ki, hogy ez mit is jelentett. „A kifejezés maga jelzi, hogy itt nagy haszonra, a meggazdagodásra való törekvés értendő, ami azonban nem mindig az aránytalanul magas, jogtalan bevételt jelenti, hanem ide esik a talán szerényebb, de nem jogtalanul szedett haszon is, ha ez az esetek (a bevétel) nagy száma folytán egészében véve mégis nagy hasznot, állandó jogtalan nyereséget jelent.”¹³

A törvény 1. §-ában felsorolt vétségek kísérlete is büntetendő volt, nem csak a befejezett bűncselekmény. A befejezés minden tényálladékban rögzített cselekmény esetében más mozzanattal következett be. A valóságos haszon vagy nyereség bekövetkezése nem volt előfeltétele a befejezésnek. Az 1-7. pontban elkövetett cselekmények ugyan külön külön tényállásnak minősültek, amelyek közül egynek többször, vagy többnek elkövetése bűnhalmazatnak minősült.¹⁴ E rövid dogmatikai bevezetést követően kívánom ismertetni a szegedi kir. ítélőtábla gyakorlatát konkrét esetek bemutatásával.

Az áruuzsora miatt indult eljárás a következő ügyben. A zombori uzsorabíróság Kulán működő egyesbírája árdrágító visszaélés büntette miatt Popjovanov Radoszlavval szemben folytatott eljárást, amely során hozott ítélet ellen a vádlott és védője semmisségi panaszt nyújtott be a Bp. 385. §-ának 1-3. pontjai alapján. A másodfokon eljáró szegedi ítélőtábla az uzsorabíróság ítéletét a 7070/1941. M. E. rendelet 5. §-ának 2. bekezdése alapján hivatalból megsemmisítette és az első fokon eljáró bíróságot új eljárásra és határozathozatalra utasította.

Popjovanov ellen a kir. ügyészség az 1920:XV. tc. 1. § 2. bekezdésébe ütköző, és az 1920:XXVI. tc. 8. § szerint minősülő árdrágító visszaélés büntette miatt vádat emelt, mert Kulán 1942. augusztus 2-án a közszükségleti cikknek minősülő 12 pár bocskor párjáért, amelynek árát a hatóság egyébként nem állapította meg, olyan vételárat követelt és fogadott el, ami a méltányos hasznot meghaladó nyereséget jelentett és cselekményét üzletszerűen folytatta. „Annak megállapítása szempontjából, hogy a vádlott cselekménye az áruuzsora fogalmát kimeríti-e, avagy sem, döntő fontosságú annak megismerése, hogy a vádlott által követelt ár, tekintettel az előállítási és egyéb költségekre, méltányos hasznot meghaladó nyereséget foglal-e magában.”¹⁵

A bíróság megállapította, hogy az uzsorabíróság ténymegállapításai részben hiányosak, részben pedig homályosak, ami alapján nem lehetett megfelelően eldönteni a jogi kérdéseket. Az uzsorabíróság ítéletét a felolvasott szakértői véleményre, és a vádlott vallomására alapította, holott a két peradat egymástól eltérő. Nem indokolták meg az ítéletben közölt számadatokat, amelyek a bocskorfajták előállítási költségeire vonatkoztak, és azt sem, hogy azokat milyen számítás eredményeként határozták meg. Ezek a

¹² *Közszükségleti cikk fogalma.* 1934. 7–8. pp.

¹³ FINKEY 1923, 139. p.

¹⁴ FINKEY 1923, 139. p.

¹⁵ B. II. 2732/5 szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 2603-2789. 847. d.

számok nem feleltek meg a szakértői véleménynek és a vádlott beismerő vallomásával is ellentétben álltak. Ezért nem lehetett meghatározni ténylegesen a bocskorok előállítás költségeit, ami pedig ahhoz lett volna szükséges, hogy megállapítsák, hogy a követelt vételár a méltányos hasznot meghaladó nyereséget foglalt-e magába.

Az új eljárás során tisztázni kellett a bocskorok előállítás költséget és azt, hogy milyen haszonkulcsot lehetett felszámítani a szakértő és a vádlott újbóli személyes meghallgatása útján. Figyelembe kellett venni a M. Kir. Közellátási Felügyelőség értesítésében foglalt adatokat és a 8300/1939. M. E. rendelet szabályait. Azt is meg kell állapítani, hogy a vádlott egy pár bocskor előállításához pontosan mennyi és milyen minőségű bőrt használt, és azt milyen összegért vásárolta. Tisztázni kellett a szakértői vélemény és a vádlott vallomása között mutatkozó ellentétet, továbbá a bőrarak megállításánál figyelembe kellett venni az 59.500/1942. K. M. rendeletet is.

Az ítéltábla a következő adatok közlése miatt kereste meg a Közellátási Felügyelőséget. Popjovanov bocskorkészítő mester, kölpényi (Bács-Bodrog Megye) lakos 1942. augusztus 2-án Kulán tartott vásáron saját készítésű bőr bocskorait olyan áron értékesítette, amely meghaladta a méltányos hasznot, így a nevezett személy ellen az ügyészség vádat emelt. A bíróság kérte a hivatalt, hogy nyilatkozzon, hogy a nevezett közszükségleti cikk legmagasabb árát megállapították-e már, vagy csak a termék kapcsán alkalmazható bruttó haszonkulcsot határozták meg.¹⁶

Az ítéltábla azt is megállapította, hogy az uzsorabíróság alaki jogszabályt sértett, akkor midőn a nyomozási eljárás során kihallgatott Janyatovics Mihály szakértő véleményét felolvasta a főtárgyaláson. A szakértői véleményt csak a Bp. 313. §-ának értelmében meghatározott feltételek mellett lehetett volna ismertetni, de ezek jelen esetben nem álltak fenn. A szakértőt ezért az újabb tárgyalásra meg kellett idézni. Kérdésként merült fel, hogy melyik kormányrendeletet kell figyelembe venni az eljárás során. A Felügyelőség viszontválaszában a következőkről informálta a bíróságot: a „lábbeli féléységnek ármegállapításában a bocskor, mint az országnak ma már csak igen kevés vidékén használatos lábbeli felsorolva nincs.” A Magyar Bőrkereskedők Lapjának 1942. évi április 11-én megjelent számában közzéték az 59.500/1942. K. M. rendeletet, ami szabályozta a bocskorok árát. Ebben a rendeletben meghatározták a talpszerűen kikészített nehéz bocskorbőr (8,58 pengő) és a félig cserzett bocskorbőr árát (10,24 pengő). Abban az esetben, ha ezeket tímárkőrzeti bőrkereskedő hozta forgalomba, akkor az eladó kereskedői haszonként 6 %-ot számíthatott fel, amelyhez hozzá kellett még adni a 18 %-os forgalmi adót. Ezek a bőraru fajták ilyen áron kerültek az üzletbe, ahol megvásárolhatták a bocskorkészítő kisiparosok. Jelen esetben azonban a vádlott saját cserzésű bőrből készített bocskorokat forgalmazott. A méltányos kereskedési haszon megállítása kapcsán nem tudott nyilatkozni a hivatal, mert ahhoz ismerni kellett volna a nevezett bőrkészítési és a bocskor előállításához kapcsolódó árkalkulációt is. A 81.400/1942. K. M. rendelet a forgalomba hozó kereskedő és nem az iparos haszonkulcsát állapította meg, amelynek következtében jelen esetben a 8300/1939. M. E. rendeletet kellett alkalmazni.¹⁷

Törvénysértő volt az uzsorabíróságnak a bűnjelek elkobzására vonatkozó eljárása is. Az 1920. évi XV. tc. 1. §-ának 2. bekezdése alapján mellékbüntetésként csak arra a

¹⁶ B. II. 2732/4. szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 2603-2789. 847. d.

¹⁷ B. II. 2732/4 szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 2603-2789. 847. d.

cikkre lehet kimondani az elkobzását, amelyre nézve a bűncselekményt elkövették. Jelen esetben csak a 12 pár bocskor elkobzására nézve lehetett ezt megtenni. Téves ezért az uzsorabíróság ítéletének azon rendelkezése, hogy a vádlott egész lefoglalt készletét elkobozták, mert ezeket nem uzsorás áron árusította, velük kapcsolatban bűncselekményt nem követett el.¹⁸

Árdrágító üzérkedés miatt indult eljárás az újvidéki uzsorabíróság Palánkán működő egyesbírája előtt 1943-ban Rumán Mihályné és társa ellen. A szegedi kir. ítélőtábla az elsőfokú bíróság ítéletét megsemmisítette, az elkövetett cselekményt az 1920. évi XV. tc. 1. §-ának 4. bekezdésébe ütköző árdrágító visszaélés vétségének minősítette. Mellékbüntetés kiszabását mellőzte a bíróság.

Az ítélőtábla indokolásában kifejtette, hogy az uzsorabíróság ítéletében megállapított tényállást elfogadta, mert a bizonyítás felvétele rendben zajlott, ami alapján helyesen határozták meg Rumán Mihályné vádlott bűnösségét. Teljes bizonyossággal megállapították, hogy egy 25 dkg csomag vajért három pengős árat követelt. „Minthogy pedig ez az ár az ezen közszükségleti cikkért követelhető és megengedett legmagasabb hatósági árat jelentékenyen meghaladta s így uzsorás árnak volt tekintendő, ennél fogva cselekvősége a vád tárgyává tett ártullépés fogalmát kimeríti.”¹⁹

Ez a tényállás magába foglalta az üzérkedés elemeit is, mert a vádlott „a vajnak a fogyasztóhoz leendő eljuttatása végett oly nem szükséges közbeeső kereskedői tevékenységet fejtett ki, amellyel annak árát megdrágította.”²⁰

A bíróság ítéletében a Kúria korábban közölt döntvényével összhangban megállapította, hogy az „árdrágító bűncselekmények elkövetése már az uzsorás ár egyszerű követelésével megvalósul és annak befejezéséhez a vagyoni haszon tényleges elérése nem szükséges, ennél fogva a vádlott az árdrágító üzérkedés bűncselekményét nem csupán megkísérelte, hanem azt ugyancsak be is fejezte.”²¹

Az első fokon eljáró uzsorabíróság tévedett, mikor a vádlott cselekményét részben csupán csak kísérletnek minősítette, amelynek következtében az ítélet vonatkozó részét az ítélőtábla megsemmisítette és a bűncselekményt befejezettnek tekintette.

A másodfokon eljáró bíróság helyben hagyta a büntetést. A vádlott büntetlen előéletű és családos állapotát enyhítő, míg azt, hogy cselekményét háború idején követte el, súlyosbító körülményként értékelte. A pénzbüntetés, mint mellékbüntetés kiszabását a vádlottal szemben nem tartotta elfogadhatónak, tekintettel Rumán Mihályné vagyoni helyzetére.

Azt is kijelentette az ítélőtábla, hogy Tóth József nével szemben nem lehet bizonyítani, hogy bármiféle módon részt vett volna az uzsorás ár követelésében, vagy azt, hogy Rumán Mihálynéval akaratgyezségben cselekedett volna. Ezért az ítélőtábla Tóth József nével felmentette a vád alól.²²

Egy másik esetben a bajai kir. törvényszék 1941-ben már bűnösnek találta Molnár István, Kubatov Miklóst és Cukk Sebestyént árdrágító visszaélés (ártullépés) elkövetése miatt. Az ügyész Molnárral és Kubatovval szemben az ítélet súlyosbítása végett, míg az említett vádlottak a bűnösség megállapítása, a cselekmény minősítése és a büntetés enyhítése

¹⁸ B. II. 2732/5 szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 2603-2789. 847. d.

¹⁹ B. II. 153/7. szám 1943. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

²⁰ B. II. 153/7. szám 1943. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

²¹ B. II. 153/7. szám 1943. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

²² B. II. 153/7. szám 1943. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

végett semmisségi panaszt nyújtottak be, amelynek következtében a szegedi ítélőtábla a következő döntés hozta. A bíróság mellőzte a másodfokú eljárásban az iparendély visszavonását és 400 pengő megfizetésre kötelezte a vádlottakat. Az első fokú bíróság ítéletének egyéb rendelkezései miatt bejelentett semmisségi panaszt azonban elutasította.

Az ítélőtábla a fellebbviteli tárgyaláson a 7070/1941. M. E. rendelet alapján elrendelte és foganatosította a vádlottak újabb meghallgatását, amelynek során felolvasták a korábbi vallomásaikat, az ügyészség előtt tartott meghallgatás jegyzőkönyvét, ismertették Molnár István vádlottnak bűnjelként kezelt feljegyzéseit, tanúként kihallgatták Pekánov Miklóst és Cugán Istvánt, valamint felolvasták Kubatov Miklósnak a csendőri jelentésben foglalt vallomását. A kihallgatott tanúk azt vallották, hogy az 1941. évi aratás előtti időben Kubatov Miklós padlásán a tengerit megtekintették, ami olyan penészes volt, mint a saját kukoricájuk, amit megvételre ajánlottak Kubatovnak. Hallották, hogy a vádlottak egymás között a tengeri vételárát métermázsaként (100 kg) 19 pengő 20 fillérben állapították meg. A tanúknak azonban csak 18 pengő 50 fillért ajánlott a tengeriért Kubatov. Az ítélőtábla e vallomásoknak nem tulajdonított perdöntő jelleget. Kubatov ezt követően részletekben 88 q 50 kg tengerit adott el Molnár Istvánnak, aki az ügyészség előtt tett vallomásban előadta, hogy csak az egészséges tengeriért fizetett Kubatovnak mázsánként 30 pengőt, míg a penészes tengeriért egész olcsó árat alkudott ki.

Molnár István vallomásában elismerte, hogy a feljegyzési könyveiben az 1941. július 9-én és 26-án, július 30-án és augusztusban történt bejegyzések a valóságnak megfelelnek, ahol feltüntették a tengeri vételét, továbbá a vevő nevét és a vételárat is. Azt azonban nem jegyezték fel, hogy egyéb árut (pl. babot, lencsét, bükkönyt, zabot) vásárolt volna Molnár István. Ezért nem állta meg a helyét Molnár István azon védekezése, hogy a feljegyzési könyvekben bejegyzett vételár egyéb termények árát is magába foglalta volna.

Nem fogadta el a fellebbviteli bíróság Molnár Istvánnak azt a védekezését, hogy az ügyészség előtt ijedtségében helytelenül adta elő a tényeket. A feljegyzett tengeri mennyisége és a vételár egybevetése mázsaként 30 pengő vételárat igazolta. A vallomásokat a bíróság elfogadta bizonyítékként a ténymegállapítás alapjául, annál is inkább, miszerint maga Molnár István is elismerte, hogy a vizsgált időben valóban adott el tengerit. A bíróság megállapította, hogy vádlottak adásvételt kötöttek 1941. július 9-én és azt követően, továbbá azt, hogy a morzsolt tengeri legmagasabb ára mázsaként 20 pengő 20 fillér volt hivatalosan.

E tényállás alapján az ítélőtábla arról is meggyőződött, hogy Kubatov Miklós vádlott, aki gabonakereskedéssel foglalkozott, az 1940. évi morzsolt kukoricát, mint közszükségleti cikket a hatóság által előbb említett árnál magasabb áron, mázsaként 30 pengőért adta el Molnár Istvánnak, aki liszt és tengeridara kereskedőként azt további nyereséget célzó eladás végett a legmagasabb árnál is magasabb áron vásárolta meg.

„Az irányadó tényállásból a kir. ítélőtábla azt a jogi következtetést is levonta, hogy a vádlottak üzletük körében folytatólagosan, tehát ismétlési szándékkal keresetforrásként üzték az ártullépést, ennél fogva cselekményük az üzletszerűség fogalmát kimeríti.”²³

Az ítélőtábla szerint ezért Kubatov és Molnár cselekménye az 1920. évi XV. tc. 1. § 1. bekezdés 1. pontjába ütközött. Ezért helyes volt az első fokon eljáró bíróság által a vádlottak bűnösségének megállapítása és a tényálladék meghatározása. A kiszabott bün-

²³ B. I. 141/12. szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

tetés mértékét a Btk. (1878:V. tc.) 92. szakaszának alkalmazása mellett megfelelően határozta meg az uzsorabíróság. A hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásától való eltiltást is helyben hagyta az ítélőtábla. Ellenben tévesen döntött az iparendély visszavonása és a vagyoni elégtétel kapcsán, amelyre vonatkozó rendelkezését az ítélőtábla megsemmisítette. Molnár Istvánnak és Kubatov Miklósnak fejenként 400 pengőt kellett fizetni, tekintettel az elítéltek vagyoni viszonyaira és az elérni kívánt nyereség nagyságára.²⁴

A szabadkai uzsorabíróság egyes bírja az árdragító visszaélés vétsége miatt id. Palásti Antal ellen indított bűnügyben nyilvános főtárgyalást követően a következő ítéletet hozta. Id. Palásti Antal 52 éves, római katolikus vallású, bajmoki születésű, bácsmadarasi lakos, magyar állampolgár vádlottat bűnösnek mondta ki a bíróság az 1920:XV. tc. 1. §-ának 1. pontjába ütköző árdragító visszaélés vétségében. A bíróság ezért id. Palásti Antal vádlottat az 1920:XV. tc. 1. §. 2. bekezdése, az 1940:XVIII. tc. 9. §. 1. bekezdése alapján a Btk. 92. §-ának alkalmazásával 50 pengő pénzbüntetésre és egy évi hivatalvesztésre, továbbá a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélte. A pénzbüntetés behajthatatlansága esetén azt tíznapi fogházbüntetésre kellett átváltoztatni. A pénzbüntetést a jogerős ítélet közlésétől számított 15 nap alatt kellett az 108.807 számú postatakarékpénztári csekkszámra befizetni. A vádlottat kötelezték továbbá az 1896:XXXIII. tc. 480. §-a értelmében a felmerült bűnügyi költségek, azaz 33 pengő és az 1920:XV. tc. 5. §. 4. bekezdése alapján az el nem kobozható bűnjelek ellenértéke fejében 99 pengő megfizetésére.

A bíróság a vádlottnak főtárgyaláson tett vallomása, valamint a kihallgatott ifj. Palásti Antal és Márk Ferenc tanuk vallomása, továbbá a Bp. 313. §-a alapján ismertetett és Sóti Rozália, Barta András, Vinkó József és Márk Mihályné tanuknak a szabadkai kir. törvényszék előtt 1942. február 20-án tartott főtárgyaláson tett vallomásaik, Bajmok Község előjárósága 4523/1941 számú helyhatósági bizonyítványának adatai alapján a következő tényállást állapította meg. Márk Ferenc Bajmokon, 1941. nyarán, id. Palásti Antal vádlott tanyáján mint arató munkás dolgozott. A munkaidő alatt Márk Ferenc megegyezett id. Palásti Antal vádlottal, hogy vádlott Márk Ferenc részére morzsolt tengerit ad el. A megegyezés alkalmával a morzsolt tengeri métermázsájának árát id. Palásti Antal vádlott 29 pengőben határozta meg. A megbeszélésen Márk Ferenc sértetlen és id. Palásti Antal vádlotton kívül más nem volt jelen. A megegyezés alkalmával nem esett szó arról, hogy Márk Ferenc sértett mennyi tengerit akart vásárolni, és arról sem, hogy Márk Ferenc mások részére is vásárol tengerit, amelynek következtében Márk Ferenc, mint önálló vevő tárgyalta a vádlottal.

Az egyességet követően Márk Ferenc édesanyjának, Márk Mihálynénak, ő pedig ismerőseinek és szomszédainak is jelezte, hogy a vádlottól tud morzsolt tengerit vásárolni. A tengeri árát Márk Mihályné ismerőseinek a fia által mondott 29 pengőben határozta meg.

Ilyen előzmények után a megállapodás alapján Márk Ferenc 1941. augusztus első felében több alkalommal vásárolt morzsolt tengerit id. Palásti Antaltól. A morzsolt tengerit Márk Ferenc több alkalommal szállította el, részben kerékpáron, részben pedig kocsin ifj. Palásti Antal segítségével.

²⁴ B. I. 141/12. szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

Márk Ferenc az általa a vádlottól vett 310 kg morzsolt tengeriből egy métermázsát (100 kg) édesanyjának, Márk Mihálynénak; 50 kg-t Sóti Rozáliának; 150 kg-t Vinkó Mihály Józsefnek és 50 kg-t Barta Andrásnak adott át az előzetes megállapodás alapján.

Úgy az eladásnál, mint a tengeri átvételénél, nemkülönben a vételár kiszámításánál és átvételénél csak id. Palásti Antal és Márk Ferenc sértettek vettek részt. A tengerit id. Palásti Antal mérte és adta át sértettnek, a sértett pedig az érte járó pénzt id. Palásti Antal vádlott kezéhez fizette le.

Vádlott tagadta a bűncselekmény elkövetését. Beismerte, hogy tengerit adott el Márk Ferenc sértettnek, azonban azt állította, hogy az nem az ő tengerije volt, hanem fia, ifj. Palásti Antal tulajdonát képezte és a tengeriért métermázsánként csak 23 pengőt kapott. A fiának ifj. Palásti Antalnak is ennyivel számolt el. Azt is beismerte, hogy a tengerit ő adta el, a vételárát egy q búzát és a 70 pengőt felvette.

A törvényszék Márk Ferenc, Sóti Rozália, Barta András, Vinkó József és Márk Mihályné vallomása alapján igazolta és bizonyította a vádlott azon cselekményét, miszerint három q tíz kg morzsolt tengerit adott el Márk Ferencnek métermázsánként 29 pengőért.

Ezt a tényállást erősítette meg vádlott azon beismerése is, hogy Márk Ferenc sértettnek 3 q és néhány kiló morzsolt tengerit adott el, amiért egy q búzát és 70 pengőt kapott. A vádlott is elismerte, hogy métermázsánként 29 pengőt kért és fogadott el.

A bűncselekmény elbírálása szempontjából figyelmen kívül hagyta a bíróság ifj. Palásti Antal vádlott fiának azon vallomását, hogy vele id. Palásti Antal vádlott 23 pengős áron számolt el, mert ez a körülmény vádlott bűnösségének megállapításánál jelentőséggel nem bírt. Az a körülmény sem, hogy a morzsolt tengeri a vádlott vagy fia, ifj. Palásti Antal tulajdonát képezte-e, mert a bíróság megítélése szerint a bűncselekmény megvalósult az eladás során tekintet nélkül arra, hogy az kinek a tulajdonát képezte.

A tengeri kis mennyiségben történő eladási árát Bajmok községben a Járási Katonai Parancsnokság 562/1941 számú rendeletével az új tengeri ármegállapításáig métermázsánként 23.80 pengőben határozta meg. E rendelet Bajmok községben 1941. május 31. napján „dobszó után lett közzétéve”.²⁵

Minthogy a vádlott Márk Ferenc sértettől a hatóság által megállapított 23.80 pengős ár helyett a szemes tengeri métermázsájáért 29 pengőt kért és fogadott el, cselekménye kimerítette a vád tárgyává tett árdrágító visszaélés vétségét, így a bíróság a vádlott bűnösségét megállapította. A büntetés kiszabásánál a törvényszék súlyosbító körülményt nem talált. Enyhítő körülményként mérlegelte a vádlott javára annak büntetlen előéletét, családosi állapotát valamint azt a körülményt, hogy a „tett elkövetése óta hosszabb idő elmúlt és vádlott már hosszabb idő óta van önhibáján kívül bünvádi eljárás sulya alatt és ezen bűnösségi körülményekre figyelemmel vádlottat a rendelkező részben irt büntetéssel büntette meg, mert a kiszabott pénzbüntetést találta arányában állónak vádlott bűnössége fokával és cselekménye tárgyi sulyával.”²⁶

Árdrágító visszaélés vétsége miatt indult eljárás Gyöngyösi Béla ellen is. A szabadkai uzsorabíróság Topolyán működő egyesbírája 1942. február 23-án B.2012/1942-4. szám alatt ítéletet hozott. Az ügyészégi megbízott Gyöngyösi Béla vádlottra a büntetés

²⁵ Bajmok község előjáróságának 4523/1941. számú helyhatósági bizonyítványa. B. 487/16. sz. 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 203-400. 850. d.

²⁶ B. 487/16. sz. 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 203-400. 850. d.

súlyosbítását kérte. A vádlott pedig a bűnösség megállapítása miatt semmiségi panaszt nyújtott be.

Az uzsorabíróság ítéletét a 7070/1941. M. E. rendelet 5. §-ának második bekezdésében foglalt semmiségi ok alapján a semmiségi panasszal nem élt Horváth Sándor, Koncz István, özv. Balassa Ferencné, Csik János, Rózsa Józsefné, Baka Mihály és Tóth Bagi Istvánné vádlottakra is kiterjedő hatállyal, a Bp. 35. § 1. bekezdése értelmében hivatalból megsemmisítette az ítéletábrla és az elsőfokon eljáró szabadkai uzsorabíróságnak Topolyán működő egyesbíróját további szabályszerű eljárásra és új határozathozatalra utasította.

A ítéletábrla szerint lényeges alaki jogszabálysértést valósított meg az elsőfokon eljáró uzsorabíróság azáltal, hogy mind a bűnösség megállapításánál, mind pedig a büntetés kiszabásánál a vonatkozó törvényhelyeket helytelenül használta és értelmezte.

A bűnösség megállapításánál az 1920:XV. tc. 1. §-a hét pontban sorolta fel azokat a tényálladáki elemeket, amelyek az árdrágító visszaélés bűncselekményének különböző eseteit tartalmazta. A bűnösség kimondásánál tehát az első bekezdésnek e pontját is kellett volna jelölöni, ami alapján a vádlott bűnössége megállapítást nyert.

A büntetés kiszabására vonatkozó rendelkezést viszont nem az 1920:XV. tc. 1. §-a, hanem az 1940:XVIII. tc. 9. § első bekezdésének I. és II. büntetési tételei tartalmazták, így az előző törvényhelyre történt hivatkozás ugyancsak nem megfelelő.

Az ítélet felsorolt téves rendelkezései, annak rendelkező részét érthetlenné tették, mert kétséget hagytak a tekintetben, hogy a bíróság a vádlottak bűnösségét milyen törvényhely alapján állapította meg.

Ezzel az első fokon eljáró uzsorabíróság a Bp. 384. §-ának 10. pontjában meghatározott semmiségi okot kimerítette. További lényeges alaki jogszabályt sértett meg az uzsorabíróság azáltal, hogy ítéletét törvényszerű vád nélkül hozta meg.

Az uzsorabíróság ugyanis a hozzá beérkezett feljelentést vádemelés végett az ügyészségi megbízottal nem közölte, hanem azt ennek indítványa nélkül tárgyalásra tűzte ki.

A tárgyaláson felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint az ügyészségi megbízott olyan indítványt terjesztett elő, ami szerint a vádat a csendőri feljelentéssel megegyezően fenntartotta.

Minthogy az ügyészségi megbízott sem a vádlottak személyét nem nevezte meg, sem pedig a bűncselekményt közelebbről nem jelölte meg, sőt még a vonatkozó törvényhelyeket sem hivatkozta, amelyre vádját alapítani kívánta és a csendőri jelentéssel való hivatkozás e hiányokat nem pótolhatta, amelynek következtében az ítéletábrla megállapította, hogy a vádemelés tárgyában előterjesztett nyilatkozat nem felelt meg a vádemelés törvényi követelményeinek. Az uzsorabíróság tehát a törvény lényeges rendelkezéseit sértette meg, ami a 7070/1941. M. E. rendelet 5. §-ának 2. bekezdésében foglalt semmiségi oknak minősült.

A semmiségi panaszt Gyöngyösi Béla nyújtotta be. A vádbeli cselekvőség azonosága folytán perorvoslattel nem élt Horváth Sándor, Koncz István, özv. Balassa Ferencné, Csik János, Rózsa Józsefné, Baka Mihály és Tóth Bagi Istvánné vádlottakkal szemben is ugyanúgy fennforog a semmisség ok, amelynek következtében az uzsorabíróság ítéletét a Bp. 387. §-ának utolsó bekezdésére tekintettel valamennyi vádlottra kiterjesztették. A Bp. 35. §-ának első bekezdése értelmében hivatalból kellett megsemmisíteni az első fokon eljáró bíróság ítéletét és az uzsorabíróságot a jelzett hiányok pótlásával lefolytatandó újabb eljárásra és határozathozatalra kellett utasítani.

A 9060/1941. M. E. rendelet 1. §-ának első bekezdésében foglalt rendelkezése alapján a járásbíróknál alakított uzorabírók működése 1941. december 31. napjával megszűnt. Ettől az időponttól kezdve az uzorákban az 1. § 3. bekezdésében meghatározott előfeltételek fennállása esetén a járásbírók egyesbírája jár el árdrágító visszaélések kapcsán. E bíróság megnevezése a rendelet 2. § értelmében: a szabadkai uzorabíróságnak Topolyán működő egyesbírája volt. Az uzorabíróság által a tárgyalási jegyzőkönyvben és az ítéletben használt megjelölés tehát e törvényes rendelkezésnek megfelelt.²⁷

Megállapítható az ismertetett jogesetek alapján, hogy az állam rendkívüli szigorral lépett fel a gazdasági életben jelentkező árdrágításokkal szemben. A háború és az azt követő gazdasági viszonyok az egyéni érdekeket háttérbe szorították. „Ami eddig szabad volt, az tiltott lett, ami eddig még csak nem is súrolta a büntetőjog normarendszerét, a büntetést érdemlő cselekmények területére került át.”²⁸ A fogyasztók érdekében büntetni rendelték számos magatartást, ha a cselekmények az adott kor gazdasági erkölcsével össze nem egyeztethető módon tisztességtelen nyeréskedést jelentettek.

NORBERT VARGA

EXAMPLES OF SHARKING MISUSES IN THE PRACTICE
OF THE COURT OF JUSTICE OF SZEGED, ACCORDING
TO THE 15TH ACT OF 1920

(Summary)

During the era preceding World War I, it can be observed that the national influence in the fields of civil law and economic procedures was extremely limited. This came to pass after World War I, which had a long-lasting effect on civil law, especially if we take economic isolation and the shift in production and consumer relations into account. All of the above made the appropriate regulation of price issues necessary.

It can be stated that the World War came as a shock in connection to productivity, as well, for it caused economic uncertainty, and more to this, product shortage and the remains of war-bound production gave space to speculations. The 15th Act of 1920 on Sharking Misuses attempted to thoroughly reform this situation from a criminal law-standpoint.

In this study, I wish to analyse sharking misuses based according to the practices of the Royal Court of Justice of Szeged.

²⁷ B. II. 801/12. sz. 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 801-999. 838. d.

²⁸ WIENER 1982, 767. p.

ZABOROVSKY VIKTOR – BULETSA SIBILLA *

Az egyenlőség elvének megvalósítási problémái az ügyvéd és a bíróság között fennálló kapcsolatban az Emberi Jogok Európai Bíróságának bűnüldözési gyakorlatában

A cikkben azok a gyakorlati problémák vannak feltárva, melyeket a bíróság az ügyvéd disziplináris felelősségre vonásakor alkalmaz, mint a bírósággal szembeni tiszteletlen megnyilvánulás. Megvizsgáljuk az Emberi Jogok Európai Bíróságának bűnüldözési gyakorlatát, melyben az igazságszolgáltatási hatalom tiszteletben tartásának és egy ügyben való ügyvédi jogkör feladatainak ellátása a védőszemély (képviselő) által közöti egyensúly betartásának szükségessége az irányadó.

Bevezetés

Az egyik legelterjedtebb indoka az ügyvéd disziplináris felelősségre vonásának a bíróság (bíró) illetékes képesítési bizottságokhoz való fordulása az ügyvéd nem jogszerű viselkedési megnyilvánulása miatt. Ugyanakkor a legtöbbet alkalmazott indok, mellyel a bíróságok (bírák) az ilyen bizottsághoz fordulnak, az a jogsértés, melyet az igazságszolgáltatás meghatározott rendje ellen vétettek, mégpedig az ügyvéd olyan cselekedete, amely a bíróság iránti tiszteletlenségnek minősül. A kutatás aktualitása abban táru fel, hogy a megfelelő egyensúly szükséges az igazságszolgáltatási hatalomhoz való tisztelettudó viszonyulás, valamint az ügyvéd jogköri, mint védőszemélybeli (képviselői) kötelelsségeinek teljesítése az ügyben. Mivel sem az ukrán, sem a fehérorosz (belorusz), sem az orosz jogalkotó nem szabályozza megfelelően ezt a kérdést, az Emberi Jogok Európai Bíróságának bűnüldözési gyakorlata jelentős szerepet játszik ebben a kérdésben.

Az ügyvéd és a bíróság közötti együttműködés problémája számos tudós által végzett kutatás tárgyát képezte. Ezen probléma bizonyos aspektusait tanulmányozó tudósok között érdemes kiemelni olyanokat, mint Asztahov P.A., Varfolomejeva T.V., Dabizsa T.G., Kipnisz M.M., Hahin V.V. és mások munkáját. Ugyanakkor, ma is elegendő vitás kérdés merül fel ezen a téren.

* Uzhgorod National University

Jelen cikknek az a célja, hogy elemezze az Emberi Jogok Európai Bírósága bűnüldözési gyakorlatának fontosságát az ügyvéd és a bíróság kapcsolatában az arányosság elvének szemszögéből. A szerző a következőket tűzte maga elé fő feladatként: feltárni ezen kapcsolatok lényegét, különösen annak a problémának a kérdésével kapcsolatban, miszerint a bíróság előítélet-mentesen viszonyul az ügyvéd tevékenységéhez; az Európai Bíróság gyakorlatát kutatni az arányosság elvének hatását illetően; valamint az elvégzett elemzés alapján feltárni a jogi szabályozás hibáit és hiányosságait, melyek az igazságszolgáltatási hatatalom és az ügyvéd az ügyfél védelme érdekében végzett szakmai kötelességek végrehajtása közötti egyensúly betartását illeti.

A téma feltárása

Munkánk egyikében azt tanulmányozzuk¹, milyen jogi szabályozás érvényesül a bíróság iránti tiszteletlenség felelősségre vonásánál Ukrajnában, az Orosz Föderációban és az angolszász jogrendszer országaiban. Felhívjuk a figyelmet arra a tényre, hogy az ukrán és az orosz jogalkotók eltérően viszonyulnak a bíróság iránti tiszteletlenségért való felelősségre vonással kapcsolatos hozzáállásukban, így az ukrán törvényhozó abból indul ki, hogy a bíróság iránti tiszteletlenség közigazgatási kötelességzegés (Ukrajna Törvénykönyvének 185-3. cikkelye A közigazgatási törvényszegésről²), míg az orosz az ilyen cselekményt mind adminisztratív törvényszegésnek tekinti (amint azt némely kutatók megjegyzik³, a bíróság iránti tiszteletlenség olyan cselekedet is lehet, mint a bíró vagy a bírósági végrehajtó bírósági szabályokat sértő cselekmények megszüntetéséről szóló törvényes rendelkezéseinek végre nem hajtása, amire Az Orosz Föderáció Törvényének Közigazgatási törvényszegésről szóló 17.3. cikkelye vonatkozik⁴), mind pedig büncselekménynek (Az Orosz Föderáció Büntető Törvénykönyvének 297. cikkelye alapján⁵, abban az esetben, ha az ilyen cselekmények megsértik a tárgyalás résztvevőit, a bírót, az esküdteket vagy az igazságszolgáltatásban résztvevő más személyeket). Meg kell jegyezni, hogy a belorusz jogalkotó, az ukrán jogalkotóhoz hasonlóan, a bíróság iránti tiszteletlenséget közigazgatási törvényszegésnek tekinti (Belorusz Köztársaság Törvénykönyvének 24.1 cikkelye A közigazgatási törvényszegésről.)⁶

Eltekintve attól, hogy ilyen nézetbeli különbségek vannak a bíróság iránti tiszteletlenség felelősségét illetően, az ukrán, belorusz és orosz jogalkotók egységesítő tényező-

¹ Заборовський В.В. Правова природа відповідальності адвоката за прояв неповаги до суду // Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 2. С. 294-297. URL: http://pap.in.ua/2_2015/88.pdf (дата обращения: 19.11.2016).

² Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. Ст. 1122.

³ Хахин В.В. Проблемные аспекты квалификации неуважения к суду // Инновационное развитие современной науки: сборник статей Международной научно-практической конференции (г. Уфа, 31 января 2014 г.): в 6 ч. Уфа: РИЦ БашГУ, 2014. Ч. 5. С. 211-214.

⁴ Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30 декабря 2001 года № 195-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. 2002. № 1, Ч.1. Ст. 1.

⁵ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 года № 63-ФЗ/ Собрание законодательства РФ. 1996. № 25. Ст. 2954.

⁶ Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 21 апреля 2003 г. № 194-З. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=Hk0300194#load_text_none_1_ (дата обращения: 19.11.2016).

je a normák alkalmazása terén a kiszámíthatatlanság, mely az ilyen felelősség szabályozásával kapcsolatos. Ez a kiszámíthatatlanság azzal magyarázható, hogy a jogalkotók nemcsak egyértelműen nem határozzák meg azokat az aktusokat, amelyeket az ügyvéd tiszteletlenségének kell minősíteni a bírósággal szemben, hanem be sem mutatják azokat a jeleket, melyek által lehetőség nyílna megkülönböztetni ezt a jogi aktust más hasonló cselekményektől (például a bíró iránti megalapozott kritikától). Mindez a gyakorlatban olyan esetekhez vezetett, amikor a bíró gyakorlatilag „önállóan” állapítja meg, az ügyvédnek mely cselekedeteit lehet a bíróság iránti tiszteletlenségnek tekinteni. Ez pedig, sajnos, nem zárja ki a gyakorlatban a bíró előítéletes megközelítését egyik vagy másik ügyvéd ügyeit illetően.

A fent említett, elfogult és nem jogszerű viselkedés a bíróság részéről az ügyvéd, mint a folyamat résztvevője felé, sajnos, a bíróság bűnildöző gyakorlatában is megfigyelhető. Így például legfelsőbb bíróságok bírósági határozataiban (Voliny Megye Fellebbviteli Bíróság Határozata, kelt 2014. január 10. (0306/6360/2012. számú ügy)⁷ és Ukrajna Legfelsőbb Szakosodott Bíróságának Határozata a polgári és büntetőügyekben, kelt 2012. augusztus 29. (5-1892km12. számú ügy),⁸ eltörölve az alsóbb bíróságok határozatait, rámutattak arra, hogy az ügyvéd által elkövetett jogsértésre való hivatkozás és a bírósági üléseken történő tiszteletlen megnyilvánulás vádja alaptalan. Ezenkívül a felsőbb bíróságok figyeltek arra is, hogy bár az ügyvéd némely kinyilatkozása nem volt teljesen korrekt, de azok az igazságszolgáltató hatósághoz való tiszteletteljes viszonyulás, valamint az ügyvéd jogai és kötelezettségei keretein belül végrehajtandó védelem szükségessége között egyensúlyoztak, így arra a következtetésre jutottak, hogy az ilyen kijelentéseket nem lehet egyértelműen a bíróság iránti tiszteletlen megnyilvánulásnak tekinteni, hiszen nem osztályozható az elnöklő tisztségviselő általános, szakmai és egyéb tulajdonságainak kritikájaként.

Sajnálatos módon sem az ukrán, sem a belorusz, sem az orosz jogalkotó nem szabályozza megfelelően ezt a kérdést. Jelen esetben fontos szerepet játszik az Emberi Jogok Európai Bíróságának jogalkalmazó gyakorlata. Így a helyes egyensúly megtartásának szükségéről, az ügyvéd igazságszolgáltató hatóság iránti tiszteletteljes viszonyulása és a hatáskörének határain belül ellátni a védő (képviselő) feladatait az ügyben, a jogi irodalomban az arányosság elvének is neveznek,⁹ s az Emberi Jogok Európai Bíróságának egyszerre több határozatában is szó esik erről. Az említett bíróság Steur kontra Hollandia ügyben elfogadott (Steur – Netherlands), 39657/98. számú kelt 2003. október 23. Panasza¹⁰ határozata igen érdekes. Ebben az esetben a feljelentő, mégpedig az ügyvéd, a surinai származású személy érdekeit képviselve bejelentette, hogy a társadalombiztosítási szolgálat nyomozója elfogadhatatlan nyomást gyakorolt az ügyfelére (a nyel-

⁷ Ухвала апеляційного суду Волинської області від 10 січня 2014 р. (справа № 0306/6360/2012). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36568899> (дата обращения: 19.11.2016).

⁸ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 29 серпня 2012 р. (справа № 5-1892км12). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/26092445> (дата обращения: 19.11.2016).

⁹ Кипнис М.М. Повышение квалификации адвокатов – надёжный путь к профессионализму и профессиональной безопасности (на примере опыта адвокатской палаты г. Москвы) // Вестник палаты адвокатов Самарской области. 2010. № 2 (21). С. 16-20.

¹⁰ Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Steur v. The Netherlands» on October 28, 2003 (Application № 39657/98). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61410> (дата обращения: 19.11.2016).

vi tudatlansága miatt) annak érdekében, hogy leleplező vallomáshoz jusson. Ez a nyomozó fegyelmi eljárásban panaszt nyújtott be a felperessel szemben, azzal érvelve, hogy az ügyvéd olyan megalapozatlan rágalmak terjesztésére vállalkozott, melyek aláásták a jó hírnevét. E határozat meghozatala során az Emberi Jogok Európai Bírósága jelezte, hogy az elfogadható bírálatok határai bizonyos körülmények között az állami tisztviselők tekintetében tágabbak lehetnek. Rámutattak arra, hogy az erre a személyre vonatkozó kritikai megjegyzések a társadalombiztosítási szolgálat nyomozóját érintették, csak a tárgyalóteremre korlátozódtak, és nem olyanok voltak, hogy személyes sérelmekként lehetett volna titulálni őket. Ezenkívül megjegyezték, hogy az ügyvédi nyilatkozat jogi értékelése nem vezethet az úgynevezett „dermesztő hatáshoz” (chilling effect) az ügyfél érdekeinek védelmére vonatkozó szakmai feladatainak ellátását illetően a jövőben.

Hasonló helyzet figyelhető meg az Emberi Jogok Európai Bíróságának a Kyprianou kontra Ciprus ügyben (Kyprianou – Cyprus), kelt 2005. december 15., a 73797/01. számú¹¹ Panaszban. Jelen ügyben a feljelentő, aki a gyilkosság ügyében védőügyvédként járt el, jelen eset vizsgálata, mégpedig a vád tanújának keresztkérdéses kihallgatása során, először beadványt nyújtott be, a bírák félbeszakították, majd a bíróság tagjai beszélgettek és jegyzeteket adogattak egymásnak. Ezeket a tetteket a bíróság nyílt és megengedhetetlen tiszteletlenségként értékelte a bírakkal szemben, s „Ha a bíróság reakciója nem lesz azonnali és kegyetlen, [...] az igazságszolgáltatás végzetes csapást fog kapni”. És mivel az ügyvéd nem vonta vissza kérelmét, a bíróság öt napig terjedő szabadságvesztésre ítélte, és azonnali végrehajtással szabta ki a büntetést. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának bírái jelen ügyben arra a következtetésre jutottak, hogy bár az ügyvéd kijelentései dűrvák, de a bírák ügyvezetési folyamatának stílusára irányultak, s csak erre a tárgyra vonatkoztak, beleértve a bírák megközelítési módját a tanú keresztkérdéses kihallgatásának eljárásában, amelyet a kérelmező az ügyfél védelmének végrehajtása során végzett. Arra is felhívta a figyelmet, hogy ha a megfelelő egyensúlyt nem tartanak tiszteletben az igazságszolgáltatási hatáskör védelme és a felperes véleménynyilvánítási jog védelmének szükségessége között, akkor ez a fent említett „dermesztő hatást” (chilling effect) eredményezheti. Az ügyvédet az elkövetett erkölcsi kárért 15 000 euró összegben kártalanították.

Az igazságszolgáltatási hatatalom tiszteletben tartásának és egy ügyben való ügyvédi jogkör feladatainak ellátása a védőszemély által közötti egyensúly betartásának szükségessége az Emberi Jogok Európai Bíróságának Határozatában is szerepel a „Nikula kontra Finnország” ügyben (Nikula – Finland), kelt 2002. március 21., a 31611/96. számú¹² Panaszban. A védőügyvédként eljáró felperest rágalmazás miatt ítélték el (kompromittáló, rágalmazó információ terjesztése, függetlenül azok hitelességétől), az ügyész határozatát illető kritikai kijelentéseiért, aki véleménye szerint "szerepjátékmanipulációt" alkalmazott, amely sérti a munkaköri kötelességeit. Ebben a határozatban az Emberi Jogok Európai Bírósága megjegyezte, hogy bár néhány alkalmazott kifejezés

¹¹ Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Kyprianou v. Cyprus» on February 15, 2005 (Application № 73797/01). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671> (дата обращения: 19.11.2016).

¹² Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Nikula v. Finland» on March 21, 2002 (Application № 31611/96). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60333> (дата обращения: 19.11.2016).

nem volt helyénvaló, de az ügyvéd kritikája szigorúan az ügyész feladatainak ellátására korlátozódott az ügyvéd ügyfele elleni ügyben, amelyet meg kell különböztetni attól a kritikától, ami az ügyész általános szakmai és személyiségének más tulajdonságaira irányul. Megjegyezte, hogy ebben az eljárási összefüggésben az ügyésznek el kellett viselnie a felperes kemény kritikáját, melyet védőügyvédi szerepében tett. Az Emberi Jogok Európai Bírósága rámutat arra is, hogy nem lehet az ügyvéd bírálatát, mely az ügyész eljárási módszereire vonatkozik, az ügyész iránti személyes sértésekhez hasonlítani.

Figyelembe véve a már említett arányosság elvének hatását, amely az ügyvéd és a bíróság közötti kapcsolatot illeti, nevezetesen az utóbbi eljárási tevékenységeinek bírálati lehetőségét, érdekes az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata is, melyet a „Gunduz kontra Törökország” (Gunduz - Turkey) ügyben fogadott el, kelt 2003. december 4., a 35071/97. számú¹³ Panaszja. Ezzel a Határozattal az Emberi Jogok Európai Bírósága hangsúlyozza, hogy bár a felperes alkalmazott becsmérő és támadó kifejezéseket, de ezt szóban tette egy televíziós közvetítés élő adása alatt, azaz nem volt lehetősége más megfogalmazást használni, megváltoztatni vagy visszavonni azt, mielőtt az általa alkalmazott kifejezés nyilvánosságra került volna.

Az igazságszolgáltatási hatatalom tiszteletben tartásának és az ügyben való ügyvédi jogkör feladatainak ellátása a védőszemély által közötti egyensúly betartásának szükségességéről, különösen a bíróság eljárási tevékenységét és az eljárás többi résztvevőjét illető bírálatával kapcsolatban számos kutató munkája foglal állást. Ahogy azt Asztahov P.A. is megjegyzi „az ügyvédnek jogában áll, hogy ragaszkodik ahhoz, hogy a bíróság gondosan és alaposan megvizsgálja ügyfele ügyének minden vonatkozását. Az ügyvéd köteles rámutatni az általa észlelt hibákra és hiányosságokra. Ebből a célból az ügyvéd szabadon felszólalhat az ügyet érintő bármilyen kritikával. Ugyanakkor az ilyen kritikának helyénvalónak és tényszerűnek, a bírálat alapjának pedig gondosan átgondoltnak kell lennie”.¹⁴

Alapvetően egyetértünk Asztahov P.A. állításával, de meg vagyunk győződve arról, hogy az ügyvéd nem az erre való joggal rendelkezik, hanem kötelessége ragaszkodni a bíróság helyénvaló és gondos vizsgálatához az ügyfél ügyének minden vonatkozásában. Ugyanakkor állhatatosan és elvszerűen kell eljárnia az ügyfele érdekeinek védelmében a bíróság előtt, nem adni fel függetlenségét az ügyfél jogainak és érdekeinek a védelme és képvisellete érdekében, azzal a szándékkal, hogy ne rontsa a kapcsolatát a bírakkal. Jelen esetben figyelembe kell venni Az ügyvédi etika szabályai 2. fejezet 44. cikkelyének rendelkezéseit,¹⁵ amely szerint az ügyvéd nem hagyhatja figyelmen kívül az ügyfele, önmaga vagy a jogi szakma egésze iránti jogsértéseket, tapintatlan és megvető magatartást a bíróság és a folyamat többi résztvevője részéről, s a megfelelő tettekre a hatályos jogszabályok által előírt formában kell reagálnia. Hasonló normákat tartalmaz Az ügyvédi szakmai etikai kódex 12. cikkelye,¹⁶ amelyben kimondja, hogy az ügyvéd köteles ellenőrizni a tör-

¹³ Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Gunduz v. Turkey» on December 04, 2003 (Application № 35071/97). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61522> (дата обращения: 19.11.2016).

¹⁴ Астахов П.А. Адвокатский иммунитет как гарантия права на защиту // Закон и право. 2006. № 1. С. 56-60.

¹⁵ Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року. URL: <http://vkdko.org/pravil-advokatskoji-etiki/> (дата обращения: 19.11.2016).

¹⁶ Кодекс профессиональной этики адвоката, принят Первым Всероссийским съездом адвокатов 31 января 2003 года. URL: http://www.fparf.ru/documents/normative_acts/1059/ (дата обращения: 19.11.2016).

vény betartását, mely a megbízót illeti, és az utóbbi jogainak megsértése esetén felszólítani annak megszüntetésére. Gyakorlatilag ugyanabból a pozícióból indul ki a belorusz jogalkotó Az ügyvédi szakmai etikai kódex 56. pontjában, miszerint a bírósági ülésen való részvételkor az ügyvéd köteles tájékoztatni a bíróságot a megfigyelt törvénysértésekről, amelyek sértik ügyfele jogait, és kérelmezni azok elhárítását.

Hasonló szemléletben osztozik az ügyvéd kritikára való jogának létezéséről az ügyben eljáró bíró, ügyész, nyomozó eljárási tevékenységét illetően Dazsiba T.G., aki megjegyzi, hogy az ilyen ügyvédi tevékenység nem minősíthető ellentétnek az igazságszolgáltatással, valamint rámutat az említett „dermesztő hatás” (chilling effect) létezésének lehetetlenségére, mivel ha az ügyvéd „tudatosítja magában, hogy a törvény lehetővé teszi a bíróság számára, hogy bírságot szabjon rá, mi több, börtönbüntetésnek vesse alá a rossz beszédhangnem vagy beszédstílus használata miatt, ami nem nyeri el a bíróság tetszését, vagy a stressz okozta érzelmek legkisebb megnyilvánulását, lehetséges, hogy az ügyvéd megváltoztatja a bíróság iránti viselkedését, ami az általa védett személy érdekeire lehet negatív hatással”.¹⁷

Általánosságban elmondható, hogy a bíróság iránti tiszteletlenség intézményének jogi szabályozását minden egyes államban – köztük Ukrajnában, Fehéroroszországban és az Orosz Föderációban – az Emberi Jogok Európai Bíróságának Határozatában megállapított rendelkezéseknek megfelelően kell végrehajtani a „The Sunday Times kontra Egyesült Királyság” ügy szerint (The Sunday Times - United Kingdom), kelt 1979. április 26.¹⁸, amelyben hangsúlyozzák, hogy a bírósági iránti tiszteletlenség intézményének célja nem a bírák bármilyen bírálaton kívülre való helyezése. Az igazságszolgáltatás folyamata résztvevőinek, beleértve a bírákat, ahhoz a következtetéshez kell tartaniuk magukat, hogy „a bíróságok nem tudnak vákuumban cselekedni”.

Következtetés

Tehát a fentiekből kiindulva arra a következtetésre juthatunk, hogy a megfelelő egyensúlyt a törvényalkotást biztosító normákban szükséges megtenni ahhoz, hogy az igazságszolgáltatási hatalom tiszteletben tartása és egy ügyben való ügyvédi jogkör feladatainak ellátása a védőszemély (képviselő) által biztosítva legyen. Ezen egyensúly betartása valamennyi érintett résztvevő által, beleértve a bírákat, az igazságszolgáltatás helyes végrehajtásának egyik alapvető feltételeként kell hogy történjen. Az ügyvéd azon kötelességének megteremtése, hogy ne hagyja figyelmen kívül a törvénysértést, mely az ügyfele, önmaga vagy a jogi szakma egésze ellen irányul, a tapintatlan és megvető magatartást a bíróság és a folyamat többi résztvevője részéről, a törvényhozónak bizonyos eljárási garanciákat kell biztosítania az ügyvédnek a szakmai tevékenységét illetően. Ebben az esetben fontos jelentőséggel bír az Emberi Jogok Európai Bíróságának bűnüldözési gyakorlata (például „Steuer kontra Hollandia”, „Kyprianou kontra Ciprus”, „Nikula kontra Finnország”, „Gyunduz kontra Törökország”, „The Sunday Times kont-

¹⁷ Дабижа Т.Г. Иммунитет адвокатского высказывания // Адвокатская практика. – 2012. – № 5. – С. 25-27.

¹⁸ Judgment of the European Court of Human Rights in the case «The Sunday Times v. United Kingdom» April 26, 1979 (Application № 6538/74). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-575843> (дата обращения: 19.11.2016).

ra Egyesült Királyság” ügy megoldása). Ebből a célból, véleményünk szerint, a törvénykezésnek világosan meg kell állapítania azokat a normákat, amelyek meghatározzák a bírósági tevékenység és a folyamat többi résztvevőjének eljárási kritika korlátait az ügyvéd által. Különösen jogalkotási szinten olyan szabályokat kell rögzíteni, amelyek jeleznék, hogy az ügyvéd által alkalmazott bármely eljárási jogának felhasználása (például amikor különböző típusú indítványokat nyújt be, jelezve fellebbezési szándékát egy bírák által hozott – véleménye szerint – törvénytelen döntés ellen, stb.) nem tekinthető a bíróság iránti tiszteletlenségnek. Nem tekintendő a bíróság iránti tiszteletlenségnek a bíró és a folyamat többi résztvevője szakmai tevékenységének kritikája sem, amennyiben az nem a személy általános szakmai tulajdonságaira irányul, valamint nem tulajdonítható személyes sértésnek. Az ilyen kritikának megalapozottnak kell lennie, s az említett személy jogtalan tetteinek vagy viselkedésének megszüntetésére kell irányulnia, de nem kísérhető olyan kijelentésekkel, amelyek megalázzák azon személy becsületét és méltóságát.

VIKTOR ZABOROVSKY – SIBILLA BULETSA

THE PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LAWYER AND THE COURT IN THE ASPECT OF LEGAL PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

(Summary)

In this paper, an analysis the practical problems associated with the use of the courts of such common grounds to attract a lawyer to disciplinary action as an expression of their contempt. We analyze the legal practice of the European Court of Human Rights (judgment in the case «Steur v. The Netherlands», «Kyprianou v. Cyprus», «Nikula v. Finland», «Gunduz v. Turkey», «The Sunday Times v. United Kingdom»), which indicates the need to adhere to the balance between the need to comply with respect to the authority of the judiciary and the need to advocate within their authority to act as the defender (representative) of the case. Attention is drawn to the fact that the need to respect this balance all participants of production, including judges, must be regarded as one of the main conditions for the proper administration of justice. The article concludes that establishing attorney duty not to ignore violations of the law, tactless and disparaging attitude of the court and other participants in the process to its customers, to himself or the legal profession as a whole, the legislator should empower the lawyer and certain procedural guarantees in his professional activity. Important in this case is the law enforcement practice of the European Court of Human Rights, which also states that the legal assessment of the lawyer's statements should not lead to a so-called «chilling effect» with respect to the performance of their professional duty to protect the client's interests in the future. The attention that the law should be clearly fixed rules that would define the limits of the procedural criticism lawyer Court and other stakeholders. In par-

ticular, at the legislative level should be fixed norms that b noted that the use of a lawyer any of its procedural rights (for example, in the statement of various kinds of applications, while pointing out that he will appeal the illegal, in his opinion, the court's decision, etc.) should not be considered as contempt of court. It should not be considered as contempt of court and criticism of professional activity of the judge and other participants in the process, but if it is not directed at the general professional qualities of the person, and can not be attributed to personal insults. This criticism must be justified, it should be aimed at halting the illegal actions of these individuals, but it should not be accompanied by statements that humiliate or demean a person.